TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 3 SAYI : 16 MAYIS 1965 FİATI : 250 Krş.

İkinci Abdülhamid ve İkinci Vilhelm

TÜRKİYE KREDİ BANKASI

Sermayesi 20.000.000 T.L. Merkezi : İstanbul

Şubeleri:

İstanbul	İzmir	Edirne
Beyoğlu	Ankara	Samsun
Galata	Yenişehir Ankara	Konya
Kadıköy	Anafartalar Ankara	İskenderun
Osmanbey	Adana	Mersin
Hasköy	Çapa	Bursa
Beyazıt		Bakırköy

HERNEVİ BANKACILIK MUAMELÂTI - BÜTÜN YABANCI MEMLEKETLERDE MUHABİRLER

Telgraf adresleri: Umum Müdürlük: Bankorkgen - İstanbul Şubeler: Bankor

Tarih —

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 3 SAYI : 16 MAYIS . 1965 FİATI : 250 Kuruş

Kurucusu :
CEMAL KUTAY

★

Sahibi, Yazışleri Müdürü
MUSTAFA UNAN

★

İdare yeri :
Nuruosmaniye cad. No. 78-A Tarih Yayınları
Telefon: 22 78 10

★

Muhabere ve para gönderme adresi: **Posta Kutusu 67 — İstanbul**

★

ABONE ŞARTLARI:
Yıllık 24 lira. Dış Ülkelere iki mislidir

★

Bu sayı, İstanbul'da Son Telgraf Matbaası Tesisl
rinde dizilmi
baskı

Bir Cesaret Meselesi

MES'UT bir tesadüf, hayır, sadece tesadüf değil, kadirbilir bir emek, rahmetli Süleyman Nazif'in bütün eserlerini, elde güç taşımılır azametli bir cild olarak önüme çıkardı.

Heybetli cildin ilk ve hacım bakımından en mütevazı sahifeleri, Süleyman Nazif'in HAZRET-İ İSAYA AÇIK MEKTUBU'dur. Ah! Bir himmet sahibi cesaretli kişi çıksa da, o mektubu bugünün harfleri ve hatta bugünün üslûbu ile yaşı otuzun altındaki bu memleketin çocuklarına armağan etse... İnanıyorumki, böyle bir emek sonunda, Kıbrıs gibi günümüzün âmentüsü haline getirilmiş, fakat gerçek örgüsünü kimsenin konuşmaya yüreğinin yetmediği kangrenin üzerindeki örtü bile kalkardı... İsâ'nın cevabında ise, bütün bir Batı Dünyası'nın damgasını taşıyan politikanın değişmez nassı ve hükmü var. Koca Nazif, Hıristiyanlar Peygamberine bu AÇIK MEKTUBU neşrettikten sonra, iki Patrikhane'nin, yâni Rum ve Ermeni Patrikhanelerinin, hatta Yahudi Hahamhanesinin gizli açık ücretli hukukçu ve kalem sahipleri ateş püskürmüşler: Kimler yok bunların içinde?

Şimdi sizlere, izin verirseniz bir hicranımı [illegible] Lâtin harflerinin kabulünden sonra [illegible] mıza gü[illegible]

Değişmiyen Gerçekler !

Yan taraftaki klişeye lûtfen dikkat ediniz: Tarih 21 Aralık 1908 dir. Yâni İkinci Meşrutiyetin ilânından altı ay dahi geçmemiş.. Üstad Cem, gelecek olayları usta bir sihirbaz kudretiyle fırçasının çizgilerinde, yeni bir kehanet yapıyor. Askerin süngüsünün üzerine oturtulmuş olan çocuk, İkinci meşrutiyet'tir. Göğsündeki band'da Türkçe ve Fransızca adını okuyorsunuz: Yeni Türkiye = Turquie Mouvelle. Üzeri ne oturduğu da Kanun-u Esasî (Ana-Yasa) dır. Çevrede, bu manzarayı kimi alkışlayarak, kimi hayret ve dikkatle bakarak seyredenler de var: Bunlar da dünya milletlerini temsil eden şahsiyetlerdir. CEM, bu karikatüründe İkinci Meşrutiyet tecrübesini bir SAHNE içindeki maharet oyunu gibi görüyor. Çıktığı zaman kıyameti koparan ve çizgi sahibinin başına dert açan karikatür, ardı sıra otuz bir mart gerici ayaklanmasını, ondan sonra da Osmanlı İmparatorluğumuz, çökünciye kadar kısa aralarla olup bitenleri, sanki bu memleketin kaderi imişcesine anlatan hakikî tarih

asla hayrına düşünmemiş Siyonizm'in her çeşidinin tazyiki ile başı eğik ve mantığı dışarda olan manevî baskılar altındaki (hürriyetçi cere- [illegible] içinde kendisi [illegible] tem-

rin emanetine terketti.

★ — O GÜNLERDEN BU GÜNLERE KADAR:

Birinci Meşrutiyeti yaratan YENİ OSMANLILAR'ın, kendilerinden sonraki inkılâb kadrolarına göre, asla inkâr edilmemesi şart olan üstünlüğü, bu hareketin fikriyat çıları ve hatta aydınlık fikri olmamasına rağmen, memleket içi hakıkatlerden ilham almış olması özelliği idi.

Mustafa Reşit Paşanın Tanzimatın ilhamını, Lâtin Hürriyet anlayışından alması Osmanlı ülkesi için ne kadar bedbahtlık olmuşsa, onda sonrakilerin de aynı yolu yürümeleri, kadersizliği derinleştirmekten başka şifa getirmedi. Tarih kronolojisine dikkat ediniz: Her inkılâbın ardı sıra onu kökleştirmek için bir zor kuvvetinin gölgesine sığınmak zaruretini duymuşuzdur: Hatta, normal adalet cihazını da, sadece böylesine bir zorun tesiri ve baskısı altında bırakmış, fev kalâde mahkemelerin çatısı altından, tek tip düşüncenin aklın üstünde korku tahtı kurmasını beklemişizdir.

Sanırımki, son denemeyi yapıyoruz...

CEM'in elli yedi yıl önce bir kaç çizgiye sıkıştırdığı temel gerçeğe devlet ve fikir adamlarımızın akıl, ilim, idrâk, hatta vicdan zarureti o- [illegible] dönebilmeleri için da- [illegible] gelecek hangi çi

[illegible] ki,

Dünya'da eşi az bir SARAY BASKINI: [20 Mayıs 1878]

ALİ SUAVÎ'nin Çırağan Vak'ası

YAZAN : CEMAL KUTAY

Öldürüldüğü zaman, Ali Suavî kırk yaşında idi. Bu kısa ömre, o maceralı hayatı nasıl sığdırabildi? Bugün, hayatının ve kişiliğinin içyüzü gibi, mezarı da nerede, bilinmiyor... Ölüsünü Sultan Hamid gördükten sonra Yıldız çevresine gömmüşlerdi. Taşı ve işareti yoktu. Aradan kısa zaman geçtikten sonra mezarı büsbütün kayboldu. Zaten ardında kimsesi de kalmadı.

★ — **KARANLIKLAR İÇİNDEKİ GERÇEK KİŞİLER :**

Sarıklı ihtilâlci Ali Suavi'nin, sayısı beşyüzü aşmıyan Rumeli muhaciri ile Çırağan Sarayını basarak, iki yıldan beri hapis hayatı yaşıyan bahtsız Beşinci Sultan Murad'ı kurtarıp, yine Osmanlı tahtına iade etmeyi hedef tutmuş ayaklanmasının üzerinden tam seksen yedi sene geçti: 20 Mayıs 1878 pazartesi günü, inanılmaz cesaret ve ataklıkla yapılan Çırağan baskını, içinde bulunduğumuz 20 Mayıs 1965 tarihinde, seksen sekizinci yılına giriyor. Sultan Hamid'in kılı kırk yaran vehmi, merakı, senelerce sürmüş araştırmalar, iki örfî idare mahkemesinin yüz doksan altı celse süren didinmeleri, sayısız mahkûmiyetler, sorgular, tazyikler, hiçbirisi hâdiseden kırk dokuz yıl sonra neşredilen İngiliz sefiri Lord Derby'nin hâtıraları içine sıkışmış birkaç satırın anlattığı hakikat kadar karanlık vak'a üzerine ışık tutamadı... Ve, Ali Suavi'nin İngiliz olan refikası da, kocasının fecî ölümünü haber aldığı ânda, Üsküdar'da, Nuhkuyusunda [illegible] evindeki bütün vesikaları yakmıştı.

Lord D[illegible]y, yakılan bu vesikalar ele geçmiş olsaydı, Osmanlı Hanedanı arasında doldurulmaz uçurumlar açılacağını yazar... Bu da, Ali Suavî'nin ihtilâl teşebbüsünden, Sultan Murad'ın ve Sultan Hamid'in öz kardeşleri olan şehzade Kemalettin ve Süleyman Efendilerin de bilgisi olduğunu, paranın Sultan Murad'ın annesi Şevkefzâ Valide Sultan tarafından verildiği yolunda, araştırmaların ortaya çıkardığı gerçeği, Sultan Hamid'in en ince noktasına kadar bildiğini, fakat Rus ordusunun Yeşilköy önlerinde bulunduğu o buhran günlerinde ortaya atmak istemediğini, fakat ihtilâle adları karışmış olanları hayatlarının sonuna kadar ısrarla takib ettiğini, asla affetmediğini, aralarında önce kendisine çok yakın olan ve Sarayda ENİŞTE PAŞA olarak anılan kızkardeşi Cemile Sultanın kocası Damat Mahmut Paşayı, yıllar sonra Sultan Aziz'in kaatilleri arasına katarak, önce idama, sonra ebedî hapse mahkûm ettirerek,

Taif'e sürdürdüğünü ve 1884 de, yani hâdiseden altı yıl sonra Mithat Paşa ile beraber enistesini boğdurtmak suretiyle ihtilâlin KARANLIKLAR İÇİNDEKİ GERÇEK KİŞİLER'ini tamamen tasfiye ettiğini anlatır.

Sultan Murad ise, Ali Suavî ayaklanmasından sonra, Çırağan sarayında tam bir hapis hayatı yaşamış, yirmi yedi yıllık çileden sonra, bitkin ve meyus öldüğü zaman, meşhur hafiye Fehim Paşa, musalla taşındaki tabutun kapağını açıp, başını birkaç kere taşa vurup, hakikaten öldüğünü anlıyarak Efendisine haber verdikten sonra, cenaze gömülmüştü. Fakat bütün bu feci olup bitenler, İkinci Meşrutiyetin ilânı hengâmesi içinde unutulmuş, Beşinci Murad'ın oğlu Selâhaddin Efendinin ısrarları, baş ta Mahmut Şevket Paşa olarak, birçok kudret sahipleri tarafından dikkate alınmamış, yeniden tahkikat açılmamıştı: Çünkü, Ali Suavî ile beraber, Çırağan Sarayına hücum edip, Sultan Murad'ı tekrar tahta iade ederek, Sultan Hamid'i indirmek istiyen ihtilâlciler arasında Gürcü Süleyman Efendi de vardı. Bu zat da, Mahmut Şevket Paşanın Babası idi!

★ — İHTİLÂL GÜNLERİNDE, VATANIN ÇEHRESİ :

Çankırı'nın Çerkeş ilçesine bağlı Mecidiye nahiyesinin Çay köyünden, Kâğıtçı Hüseyin ağanın oğlu olan Ali Suavî, Yeni Osmanlı'ların en dikkate değer şahsiyetlerinden birisi olarak tarihin önündedir.

Müthiş bir cesareti, muhteşem hafızası, ateşin ruhu, sonsuz ihtirası, kaba sığmaz ataklığı, feleğe meydan okuyan pervasızlığı, Türklüğe ve Türkçülüğe inanmış heyecanlı ruhu ile coşkun bir nehre benziyen bu Anadolu çocuğu, 1877 - 1878 Türk - Rus savaşı, harbi sarayın dört duvarı içinde idare eden Sultan Hamid devrinin felâketlerinden biri si olarak hazin bir bozgunla sonuçlanıp, Moskof askerleri Ayastafanos (Yeşilköy)e dayandığı günlerde, Mekteb-i Sultanî (Galatasaray) lisesi müdürlüğün den ayrılmış, kendisine âşık olarak İngiltereden gelmiş asîl bir İngiliz kızı olan zevcesi Miss Dianna Harvey ile Üsküdarda, Nuhkuyusunda oturuyor, kapatılan MUHBİR gazetesi yerine, çoğu imzasız, BASİRET gazetesine yazı yazıyor, bu şeklî faaliyet içinde, o müthiş ihtilâlini hazırlıyordu.

Şifasız olduğu sanılan bir asabî buhranın sonunda, tahtından indirilen Beşinci Sultan Murad'ı, hapsedildiği Çırağan Sarayından çıkartıp, tekrar Osmanlı tahtına iade etmek, Moskoflarla imzalanan Ayastafanos (Yeşilköy) anlaşmasını feshederek yeniden savaşa başlamak ve vatanın Doğuda ve Batıda en değerli kısımlarını düşmana bırakan, Kıbrıs Adasını İngilizlere teslim eden zillet hükümlerini kaldırmak için, yeniden mücadeleye girişmek, Meşrutiyeti fikriyle ve müesseseleriyle kurmak...

İstanbul'un içi, Rumeli muhacirleriyle dolu idi. Yaşadıkları coğrafya parçasının Batı fikirlerine ve hareketlerine yakın olması, çeşitli telkinlere elverişli saha üzerinde yaşamalarının verdiği imkânlarla, yaşanılan devri daha iyi idrak etmiş olan bu çilekeş insanlar, sebepsiz yere uğranılan bozgunlar sonunda neleri var, neleri yoksa hepsini kaybetmişlerdi. Derin bir yeis içinde idiler ve Saray duvarları arkasından idare edilmiş bir harbin mes'ulü olarak da, Sultan Hamid'i görüyorlardı. Sadece halkta değil, münevverlerde de, Sultan Murad'ın şahsına karşı büyük bir muhabbet ve ümit vardı. Birçokları, başta Saraya mensup olanlar, Mithat Paşa ile Sultan Hamid arasındaki asıl hâdisenin sebebinin, asabî hastalığı tamamen şifa bulduğu takdirde, Sultan Muradın hakkı olan tahta avdeti üzerinde, Maslak Köşkü mülâkatı hükümlerinin tatbikinin istenmesi olduğunu, o günlerde Avrupada sürgün hayatı yaşıyan Mithat Paşanın, bilhassa İngilterede Osmanlı tahtında vukua gelecek değişikliğin, memlekette kanun ve hürriyete dayanan ıslahatın temeli olacağı yolunda verdiği teminatın benim-

YABANCILARIN GÖZÜYLE **Sultan Hamid, Ali Suavînin Çırağan baskını için konuşulmayı bile şiddetle yasaklamıştı. Fakat yabancı basın, dünyada eşi az görülmüş bu cesaretli «saray baskını» nın üzerinde ısrarla durdular, hâdiseyi tafsilâtiyle neşrettiler. Bu izahları canlandıran fotoğraflar neşrettiler. Yukarıdaki klişe, Çırağanın methalini sadakatle ve önündeki kanlı boğuşmayı da gerçeğe çok yakın olarak gösteren bir İngiliz gravürüdür.**

sendiğini yakından biliyorlardı. Yeşilköyde kümelenmiş olan Moskof kuvvetleri ise, İstanbulu işgal için şehirde bir karışıklığın çıkmasını bekliyorlardı. Umumî hayat durmuş gibi idi. Birçok aileler, Anadolu yakasına geçiyor, civar köylere yerleşiyordu. O zamanki adı Tatavla olan «Kurtuluş» semtinde Rum kımıldanmaları başlamıştı. Ermeni âsileri, Kumkapı ve Gedikpaşa çevresindeki kiliselerde, 19 Mayıs 1878 pazar gecesi toplantı yapılacağını bildiren beyannameler dağıtmışlardı. Bunlar ele geçmiş, çok telâşlanan Sultan Hamid, Ermeni Patriği İzmirliyan Efendiyi Yıldıza davet ederek, huzuruna kabul etmişti. Her keste, fevkalâde hâdiselerin cereyan edeceğine dair umumî bir sezişle, sinirler gergin ve âsab bozukluğu, salgın bir hastalık gibi, herşeyin olup biteceği başşehire yayılmıştı.

★ — **BASİRET GAZETESİNDE GARİP BİR İLÂN :**

19 Mayıs 1878 pazar günkü BASİRET gazetesinin birinci sahifesinde, Ali Suavî'nin şu garip, âdeta ihtilâli haber veren «ilân» ı çıktı:

«— Herkes ve her evrak-ı havadis, halihazırın tehlikesinden bahsetmektedir. Hakk-ı âcizanemde mevcut olan emniyet-i âmmeye mebni söyliyeceğim şeyi herkesin dinliyeceğinde şüphem yoktur. Müşkilât-ı hazıra pek büyük, lâkin çaresi pek kolaydır. Yarınki nüshamızda cümlenin müsaadesi ile bu çâreyi kısaca şerh ve beyân edeceğim. Şu mektubum yarınki neşre enzar-ı umumiyeyi celb içindir.»

Ne kadar garib ve izahı güçtür ki, Ali Suavî gibi, Sultan Hamid'in ve Yıldız idaresinin silinmez izlerle mimlediği

bir insanın, her satırı aşırı dikkatli ve vehimli bir sansürün tetkikinden geçen ve o zaman en çok okunan türkçe gazete olan BASİRET'te böyle bir «beyannamesi» çıkıyordu da, hiç kimse, senin kolay bulduğun çâre nedir, diye sormuyor, daha doğrusu bu «ilân» gazeteye geldiği zaman sansür, her evin, her odasına yerleşecek kadar sayısı bol ve teşkilâtı geniş olan hafiye kadrosunu harekete geçirmiyordu? Vak'adan sonra, daha sonra Sultan Hâmide sekiz defa sadrıâzamlık yapmış olan Sait Paşanın riyasetinde kurulan «Sivil Tahkik Heyeti» Basiret gazetesi sahibi Ali efendiyi sıkı bir sorguya tâbi tutmuş, bütün sansür kadrosunu toptan değiştirmişti. Fakat buna rağmen, bu «ihtilâl ilânı» nın gazeteye nasıl girdiği anlaşılamamıştı.

Çırağan sarayına baskın, Kuzguncuktan sabahın erken saatlerinde hareket eden dört büyük takaya gizlice yerleştirilmiş, tepeden tırnağa kadar silâhlı iki yüz kadar Rumelinin serdengeçtisi ile yapılmıştı. Üçyüz kişi kadar bir fedaî grubu da Mecidiye Camii çevresinde grublaşmış olarak bekliyorlardı. Bunlar da, Çırağan sarayına karadan hücum edeceklerdi. Ali Suavî'nin plânı çok basitti: Sultan Murad'a hemen biat edilecek, saraydan dışarı çıkarılacak, hâdise şehrin dört tarafında bekleşen münâdiler vasıtasiyle halka ilân edilecek, Yıldız Sarayı kuşatılarak Sultan Hamid taht-tan indirilecekti. Peki!.. Bu çetin işi, hangi askerî veya silâhlandırılmış sivil kuvvet yapacaktı?. Yıldız Sarayında, vehimli olduğu kadar, tedbirli Sultan Hamid'in nefsini ve saltanatını korumak için daima elde silâh hazır bulundurduğu sarıklı - sarıksız Zuhaf alaylarını, Arnavutluğun seçkin silâhşorlarını kim bertaraf edecekti?

Ali Suavî gibi bir insanın, bu hâdiseleri düşünmeden ortaya çıkmış olması imkânsızdı. Tahkikat komisyonlarında bu suallerin cevaplarını ortaya koyacak gerçekler meydana çıkarıldı, fakat Sultan Hamid, mes'ullerin cezalarını daha müsait günlere bıraktı ve teferruata ait hiçbir hâdiseyi de unutmadan, bu «muhasebe» yi otuz üç senelik saltanatında müsamaha ve merhamet göstermeden yaptı.

★ — **ÇIRAĞAN SARAYINDAKİ KANLI BOĞUŞMA :**

Mavnalar içindeki fedaîler, Çırağan Sarayı rıhtımına geldiği zaman, vakit öğleye yaklaşmıştı. Saraydaki kadınlar, yıkadıkları çamaşırları sahildeki bahçeye asıyorlardı. Sultan Murad, dairesinde idi ve yanında annesi Şevkefzâ Sultan olarak, öğle yemeğinin hazırlandığı salona geçmek üzere idi ki, bir harem ağasının ince, fakat heyecanlı sesi duyuldu:

«— **Silâhlı adamlar, büyük kapıdan giriyorlar. Kimdir bunlar? Hu!... Koşuşun... Kimdir bu adamlar?**»

Şevkefzâ Sultanın da, hattâ Sultan Muradın da, **bazı mühim hazırlıklardan** muhakkak ki haberleri vardı: Fakat daha sonraki sorgular ortaya çıkarmıştı ki, onlar, hâdiseyi **o gün ve o şartlar içinde** beklemiyorlardı.

Hücum edenler, muhafızları kısa, fakat kanlı bir mücadeleden sonra, bertaraf etmişler, sarayın büyük kapısından mermer geniş hole geçmişlerdi. Elinde bir tabanca olan Suavî en önde idi ve bütün sesiyle haykırıyordu:

«— **Telâş etmeyiniz.. Biz, beklenen dostlarız. Efendimize haber veriniz. Tahta cülûs edeceklerdir. Kendileri derhal teşrif etsinler. Kaybedecek vaktimiz yok tur.**»

Gerçekten de kaybedilecek zaman yoktu. Hâdise, süratle etraftan duyulmuştu. Silâh seslerinin sebeplerini anlamak istiyen meraklılar arasında, Beşiktaş kıyısını tamamen elinde tutan meşhur Yedi-Sekiz Hasan Paşanın adamları da vardı. Ali Suavî, hole çıkan Sultan Muradın ayaklarına kapanmış, haykırıyordu:

«— **Şevketlû.. Vatan elden gitti. Gel, bizi Moskoftan kurtar... Cümle halk seni özler. Aşağıya teşrif et, biy'at edilecek...** »

Sultan Murad'ın rengi sararmıştı.

Asabî hastalığından eser kalmadığı anlaşılıyordu. Sükûnetle sordu :

«— **Biraderi ne yaptınız ?**»

(Birader), kendisinin küçük kardeşi olan ve tahtta bulunan **(Sultan Hamid)** ti. Ali Suavî heyecanla cevab verdi :

«— **Daha Yıldız basılmadı. Evvelâ izin verin, Size biy'at edelim...** »

Bu cevab, Sultan Murad'ı endişelendirmişti. İhtilâlin muvaffak olamıyacağını anlamış gibi idi. Fakat, yine soğukkanlılığını muhafaza ederek mermer merdivenlerden aşağı inmiye başladı. Bir kolunda Ali Suavî, ötekinde de hâdisenin elebaşılarından Nişli, Milis binbaşısı Salih Bey vardı.

Bu sırada alt katta kıyasıya, kanlı bir çarpışma devam ediyordu. Rumeli'li fedaîler, zaptiyeleri güç duruma sokmuşlar, birçoklarını öldürmüşlerdi. Fakat Beşiktaş muhafızı Hasan Paşa, durmadan takviye alıyordu. Mecidiye Camiinde kümelenen muhacirler de, karadan Saraya girmişler, yolu açmışlardı. Fakat bu sırada, Yıldız'dan, bir tabur asker deniz yoluyla sevkedilmişti. Vak'ayı haber alan Sultan Hamid, hemen «Müşir» elbiselerini giymiş, Yıldızdaki iki fırkayı silâhbaşı yapmış, bütün yolları tutturmuştu. Eğer bir hücum olursa, sonuna kadar müdafaa için tedbirlerini almıştı. O, hâdisenin böylesine hazırlıksız olacağını hatırına getirmiyor, amcası Sultan Aziz'in tahttan indirilmesi gibi, yine, Ordu'nun genç kadrosunun işin başında olduğunu tahmin ediyordu. Öğle namazı ezanları İstanbul'un camilerinde Müslümanları dâvet ederken, şehir, bir ânda heyecan ve silâh seslerinden karmakarışık olmuş, halk, Yeşilköy'de bekliyen Moskof kuvvetlerinin hücum ettiğini sanarak yuvalarını müdafaa için zamanlardır ihtiyatla sakladıkları silâhlarını kaparak sokaklara fırlamışlardı.

★ — **BİR SOPA DARBESİ VE SONU:**

Beşiktaş muhafızı Yedi-Sekiz Hasan Paşa, elinde daha sonra **«mehdî»** adını verdiği ve ölümüne kadar yanından ayırmadığı o meşhur kalın sopası ile, Sultan Murad'a biy'atın yapılacağı alt mermer sahanlığın merdiven arkasına siper almış, Sultan Murad'la Ali Suavî'nin inmesini bekliyordu. Daha sonra kendisinin söylediğine göre, evvelâ Ali Suavîyi öldürecek, eğer Sultan Murad mukavemet ederse, onu da şehid edecekti. Bu cahil, yazma okuma bilmiyen ve eski harflerle önce bir sekiz, sonra bir yedi rakamı çizerek arasını birleştirip sonuna bir nokta koyarak adı olan **HASAN'ı** yazan, fakat Sultan Hamid'e

Ali Suavî'nin, tekrar tahta dönebilmesi için uğurunda hayatını verdiği, Osmanlı Padişahlarının en bahtsızı Beşinci Sultan Murad...

(Şahsiyeti ve himmeti için beslenen ümitleri gerçekleştirecek kudret ve kabiliyette idi. Sağlam, esaslı, batılı bir tahsil görmüştü. Hazırladığı Anayasada, kadın hürriyetleri, tek evlenme mecburiyeti bile vardı. Namık Kemal ve Ziya Paşanın aziz dostu, Hürriyet Babası Mithat Paşanın hayranı ve tilmizi idi. İngiliz Kraliçesi Viktorya, amcacı Sultan Azizle beraber yaptığı Londra seyahatinde kendisini öylecesine takdir etmişti ki, kızını vermek istedi. Ne yazık ki, doksan üç günlük buhranlı ve dertli bir saltanattan sonra, aklî muvazenesindeki rahatsızlık dolayısiyle tahttan indirildi ve sağlığının düzelmesi zamanına kadar, küçük kardeşi Sultan Hamid tahta geçirildi. Gerisi malûm...)

çok sadık, Padişahı için canını seve seve vermiye hazır olan kişinin mahkeme önünde beyanı zapta geçmiş, Sultan Hamid'in iradesiyle bu ifade çıkarılmak istendiği zaman, Hasan Paşa yerinden fırlıyarak:

«— **Benim de kafama o sopa ile vurun, isterseniz öldürün, fakat ben Allahın bildiğini kuldan saklamam. Eğer Sultan Murad da yerine dönmeseydi onu da öldürürdüm.** » demişti.

Gerçekten de, Ali Suavî, koluna girdiği Sultan Muradla beraber mermer hol'un son basamağına gelince, Hasan Paşa, yerinden fırlamış, büyük bir soğukkanlılık ve maharetle kalın sopasını Ali Suavî'nin başına bütün şiddetiyle vurmuş, onu bu anî, fakat müthiş darbe cansız yere sermişti. Beşiktaş muhafızı, Sultan Murad'ın sol kolundaki Nişli Salih Beye hücum ederek onunla boğuşmaya başlamıştı. Sultan Murad, Ali Suavî'nin kanlar içinde yere yıkıldığını ve hare ketsiz kaldığını görünce, hemen geri dönmüş merdivenleri süratle çıkarak odasına kapanmış, eline tabancasını alıp mücadele ye hazırlanmıştı. Bütün bu hareketleri, talihsiz Padişahın hâdiselerden haberi olduğu kadar artık aklî melekâtına tamamen hâkim olduğunu gösteriyordu.

Ali Suavî'nin fecî şekilde şehadeti, Rumelili mücadelecileri daha büyük bir şiddetle kavgaya sevketmişti. Yıldızdan gönderilen bir tabur askerin Çırağan Sarayı rıhtımını doldurmasına ve zaptiyelerle beraber kanlı mücadeleye katışmalarına rağmen, **Yaşasın Sultan Murad... Padişahım, gel bizi Moskof'dan kurtar...** avâzeleri her tarafta akisler yapıyordu. Bu feryatlara silâh sesleri, yaralananların feryatları, küfürleri karışıyordu.

Fakat, mücadelecilerin azmi ne kadar kuvvetli, cesaretleri ne kadar taşkın olursa olsun, kuvvetler arasında muvazene yoktu. Nişli Salih Bey de, Çerkes Nazif de ölmüşlerdi. Sarayın merdivenleri, birinci katı, ölüler, yaralılar, insan parçaları ile dolu idi. Karadan hücum edenlerin bir kısmı kurtulmıya muvaffak olmuşlar, diğerleri esir edilmişlerdi. İkindi ezanları okunurken, üç saatten fazla süren boğuşma, bir ihtilâl sonunda Osmanlı tahtını asıl sahibine vermek yolunda ayaklananların ezilmesi ile son buluyordu.

★ — SIR PERDESİNİN ARKASINDAKİ HAKİKATLER :

Hâdisenin derin tesiri, Sultan Hamid'i otuz üç senelik saltanatında korkulu bir rüya halinde takib etmekle kalmadı, ondan sonraki bütün olup bitenlerde tesirini hissettirdi...

Birisi askerî, diğeri adlî olmak üzere iki mahkeme kuruldu : Bunlar, önceleri birer « araştırma heyeti » halinde idiler. Sultan Hamid, ayaklanmanın içyüzünü öğrenmeden hâdisenin açık celseli mahkemelere verilmesini istemiyordu. Nitekim hâdiseler kendisini bu kuşkusunda haklı çıkardı. Heyetlerin başında, Mabeyn Müşiri İngiliz Said Paşa ile, o günlerde Mabeyn Başkâtibi olan istikbalin sadrıazamı meşhur Sait Paşa vardı: İki heyet de padişaha açıkça söylemiye cesaret edememekle beraber, **meselenin kapatılması** telkininde bulundular... Çünkü, yazması okuması olmıyan Beşiktaş muhafızı Hasan Paşa, Ali Suavî'nin başına o şiddetli sopa darbesini indirerek onu cansız yere serdiği zaman, ihtilâlcinin cebinden bir küçük çanta yere düşmüş, Hasan Paşa insiyakî bir hareketle onu alıp cebine koymuştu. Bu çantanın içinden itina ile bükülmüş bir eser-i cedid çıkmıştı. Üzerinde mühürler vardı. Bunların kimlere ait olduğunu öğrenmek istiyen Hasan Paşa, itimad ettiği bir zabite mühürleri okutunca, hayretinden, hattâ dehşetinden irkilmişti : Damad Mahmud Paşa, şehzade Kemalettin Efendi, Şehzade Süleyman Efendiler, Ali Suavî'ye teminat veriyorlardı... Hasan Paşa, tahkik heyetinin önüne çıktığı zaman bu vesikayı Mahmut Paşaya uzatmış : « **—Bu ne ?**» demişti. Mahmut Paşa, büyük bir korku içinde, ve muhatabının yazma okuma bilmediğini düşünerek : «— **Bu Efendimize arz**

(Sonu 1340 ıncı sahifede)

Birinci Dünya Harbinde, Osmanlı Türklerini ülkelerinden atabilmek için İngilizlerle inanılmaz sadakatle işbirliği yapan Araplar, İsrailin temellerini kendi elleriyle atmışlardı. Daha o günlerde Siyonist kolonileri çöl ortasında umran eserleri halinde yükseliyordu. Şuursuz, haksız, insafsız TÜRK DÜŞMANLIĞI ile, yüzyıllarca kendilerini idare etmiş, kavm-i necib demiş, Anadoluyu ihmal ederek oraları elinden geldiği kadar imar etmiş, korumuş ve haysiyetini muhafaza etmiş din kardeşleri Türklüğü en nâzik zamanında arkasından hançerlemiş olanlar, bugün, aslında kendi eserleri olan (İsrail Gerçeği) ne göz kapıyorlar...

İsrail Devletini İngilizlerle iş birliği yaparak ARAPLAR kurmuşlardı...

YAZAN : M. ŞEVKİ YAZMAN

★ — **BİR ACI HÂTIRANIN IŞIĞI ALTINDA:**

Başta Mısır Devlet Başkanı Nâsır olmak üzere, Arapların İsrail Devletini tanıyan, onunla münasebete giren her memlekete karşı köpürmesini işittikçe, gözümün önüne, hayatımın en çetin bir mücadelesi, Çanakkale ve Galiçya savaşlarından daha korkunç bir çarpışma gelir:

1918 yazında, Kudüs şimalindeki mevzide zaten, çok zor tutunan Filistin cephesi, İngilizlerin taarruzuyla yıkılmıştı. Sekizinci Ordu, Yedinci Ordu adlarını verdiğimiz ve hakikatte bir tümen mevcudundaki birliklerin çoğu esir olmuş, müdafaa edecek kuvvet kalmamış, kurtulanlar da süratle geri çekiliyorduk. İngiliz birlikleriyle temas hemen kesilmişti. Fakat casus Lavrensin yardımı ve Mekke Şerifi Hüseyin ve evlâtlarının gayretiyle teşekkül etmiş Arap âsileri ganimet ele geçirmek kaygısiyle peşimizi bırakmıyordu. Şamın şimalindeki vâdide bir haylı sıkıntı çektikten sonra, tesadüf bana ve yanımdaki birkaç nefere geri çekilen bir Alman kamyonunda yer bulmak imkânını ver-

DÜN ve BUGÜN **Araplar, ÇÖL'de, uygarlık tarihinin ibret ve hayranlık neticeleri, Yahudiliğin rüyası olan «Müstakil ve medenî devlet» halinde karşılarına çıkıncaya kadar, hakikatleri göremediler. Dünya yüzünde bir muvazene unsuru olan büyük ve kudretli Osmanlı devletine tahammül edemediler. İngiliz yayılma siyaseti bu devletin yıkılmasını hedef tutunca, maksadın en sadık kadrosunu teşkil ettiler. Yukarıdaki klişede gördüğümüz tablo, elli yıl önce, Osmanlı devletinin rağmına fakat Arapların alkışları arasında Yahudi eseri olarak yükseliyordu.**

Bugün, çok geç kaldıkları idrâk, ödemiye mecbur oldukları gaflet ceremeleridir..

di. Kamyonda, Şam'dan kaçan birkaç Alman erkeği ve kadınıyle, bir gün Şam ve Beyrut demiryollarının kavşak noktasına geldik. Burada o zamanların en müthiş hava bombardımanı diyeceğimiz bir İngiliz filosunun hücumuna uğradık. İngiliz tayyareleri bizden hiç bir saldırı beklemedikleri için, çok alçaktan uçarak istedikleri noktaya bombaları atıyorlardı. İstasyon ve demiryolları tahrip edildikten sonra, tayyareler uzaklaştı.

Bağcık istikametinde karadan yolumuzu bulduk. Asıl felâket de ondan sonra başladı. Çünkü hangi dar noktaya gelsek, hangi tepenin yanından geçsek, üzerimize Arap âsilerinin yaylım ateşi yağıyordu. Durup mevzi almamız ve bu ufak kuvvetle cevap vermemiz mümkün değildi. O gün kendimizi avcıların kurşunundan kaçan tavşanların halinde görür ve her aklıma geldiğinde tüylerim ürperir. Kendimizi kamyonun tabanına yapıştırıp mermilerin üzerimizden geçmesini beklemekten veya bir ikimizi yaralamasına göz yummaktan başka çare göremiyorduk.

★ — ARAPLAR, EKTİKLERİNİ BİÇMEKTEDİRLER!...

Bize bu müthiş sahneyi yaşatan kimlerdi? İngilizlerle birleşen, Türkleri buralardan atan Arap milliyetçileri. Bu insanlar, Filistin İngilizlerin eline geçerse daha ilk günden itibaren Yahudilerin orada hükûmet kuracağını bilmiyorlar mıydı? Buna imkân tasavvur olunamaz. Çünkü hâdise o gün değil, daha kırk sene evvel başlamış, Yahudi kolonileri, kırk sene evvel teşekkül etmiş, İngiliz ve Amerikan bankalarından yardım gören Yahudiler, milyonlarca lira değerinde portakal ihraç eden veya binlerce hektarlık bataklık sahalarda muazzam okaliptüs ormanları yetiştiren mamureler vücuda getirmişlerdi. Şimdi, elli sene evvelki o cezbeler, o İngiliz hayranlığı unutulmuş, Cebelitarık'tan İrana, Akdeniz sahillerinden, Hint denizine kadar muazzam sahada yayılmış Arap âlemi, bu sahanın bir köşesinde yerleşmiş iki milyonluk İsrailin lâfı edildikçe, köpürüyor, taşıyor, âdeta alerjisi olan bir hastaya dönüyor.

Bir zamanlar Mısırdaki mütehassısları vasıtasiyle füzeler yapmaya çalışan, silâh sanayii kuran, Mısıra 800 milyon mark kadar kalkınma kredisi açan Garbî Almanya, şimdi İsraille normal münasebetler tesis ediyor diye bütün yapılanlar unutuldu, on üç Arap devletinin münasebetlerini kesmesi suretiyle âdeta büyük bir cezaya çarptırılmaya lâyık görülüyor. Bizimle olan münasebetleri ise senelerden beri malûm. İsraile selâm verdi diye, aforoz edilen bizler, Birinci Dünya Harbinde Emirleriyle, Şerifleriyle, Hanedanları ve Kabileleriyle İngiliz lerin yanında yer alan ve onları Arz-ı Mev'uda getiren Araplara ne söyliyeceğimizi bilemiyoruz doğrusu. Irak ve Filistin gibi Arap diyarı cephelerinde Osmanlı ordusundaki bütün Arap neferler ve hattâ subaylar firar etmişti. Çanakkale ve Kafkasya gibi Arap Diyarlarına uzak memleketlerde bulunanlar ise, sayanı itimad değildi. Hâdise bu şerait altında tahakkuk etmişti.

★ — İSRAİLİN TEŞEKKÜLÜ BİR SIR DEĞİLDİ :

Şu noktayı açıkça meydana koyalım ki, «Arz-ı Mev'ud» da bir İsrail devleti teşkili fikri Birinci Dünya Harbinden en az kırk sene evvel beynelmilel siyonizm teşkilâtının gayreti, Amerika ve bilhassa Roçild Bankasının yardımiyle tahakkuk ettirilmeğe başlanmıştı. Taberiye gölü hizasından Kudüsün cenubuna kadar olan sahada ve ziraate elverişli yerlerde kırk iki kadar «koloni» meydana getirilmiş ve buralara daha ziyade Almanya ve Polonyadan getirilmiş Yahudiler yerleştirilmişti.

Hayfa'nın cenubunda ve Hudeyre adı verilen geniş bir bataklık saha — ki Araplar burası için Arap atıyla koşarak geçilse dahi malaryaya tutulurdu insan diyorlardı — muazzam bir okaliptüs ormanı haline gelmiş, Yafa'nın

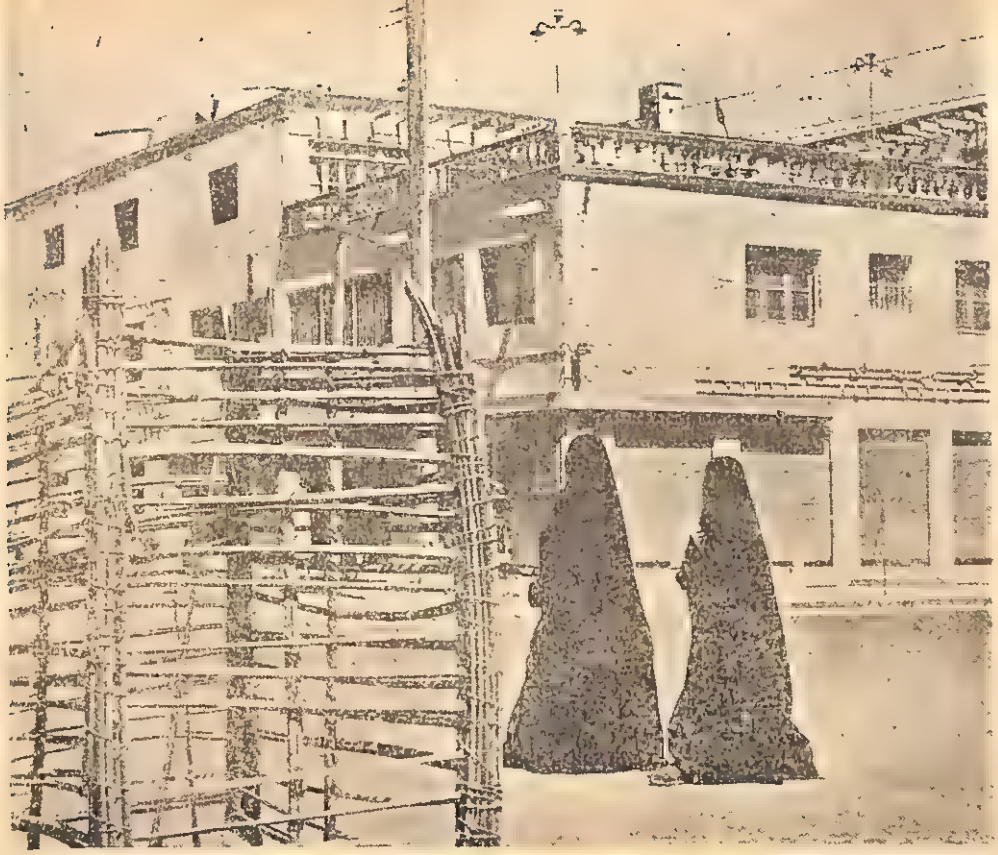

DEĞİŞENLER, DEĞİŞMİYENLER

Bugün Kudüs, iki bölümdür: Yarısı İsrailde, yarısı Ürdün'de... İkisinin arasındaki fark, sadece binalarda, yollarda, sanayileşme ve bayındırlaşma yarışında değil, asıl fark, dünya gerçeklerini ve bu gerçekler önünde neler istediğini bilebilmekte... Olup bitenler anlatıyor ki, bu ülkelerin en mutlu günleri, Osmanlı Türklerinin idaresi altında geçmiş...

Klişede gördüğümüz çarşaflılar, Arab kesiminde yine varlardı amma, bugünkü gibi, kıyasıya körüklenen millî düşmanlıklar yoktu...

şimali şarkisinde Melbis = Mülebbis köyü ve civarında muazzam portakal bahçeleri yetiştirilmiş, 70 metre derinliklerden su çıkarılarak bu cennet gibi sahalarda narenciyenin üremesi temin edilmişti.

Bu sıralarda, bu toprakların sahibi Osmanlılar, herhalde verimsiz yerleri imar eden bir ecnebi sermaye diye, bu hareketlere fena gözle bakmamıştı. Arazi sahibi Araplar da ummadıkları bir fiatla mallarını sattıkları için memnun ve mesrur birer köşeye çekilerek, yaptıkları köylerde ve yeni kolonilerin işçileri olarak çalışmayı uygun bulmuşlardı. Vaziyet bu şekilde devam etseydi, bir mahzur da yoktu. Fakat günün birinde Araplar, İngilizlerle birleşip onları buralara getirince, iş bambaşka bir şekil alacağını, Arap mütefekkirlerin ve milliyetçilerin değil, bu köylerin muhtarları dahi sarih olarak gördüklerinde şüphem yoktur. Buna rağmen, çeşitli çıkarlar düşünülerek, halifenin cihadı mukaddes ilân ettiği zamanda Araplar, İngilizlerle birleşince, bunun âkibetine boyun eğmek lâzımdır.

★ — FİLİSTİN MUHAREBELERİ VE ARAPLAR :

Filistin cephesindeki muharebeler bizim 1915 senesinde Kanala taarruzumuzla başlar. Bu zamanlarda ümit olunuyordu ki, Osmanlı ordusunun Kanal mıntakasında görünmesi, senelerden beri Mısırı bir müstemleke olarak elinde tutan İngilizlere karşı, Mısır halkının ayaklanmasına sebep olacak ve başlangıç

ta nisbeten az olan İngiliz kuvvetleri üzerinde tesir edecektir. Bizi o vakitler bu fikre sürükliyen hâdise, herhalde Libyada (Trablus Garp) halkın İtalyan istilâsına karşı gösterdiği mukavemet ve tek başlarına oraya giden Enverlerin, Mustafa Kemallerin teşkilâtlandırdıkları halkın elde ettikleri başarılar olsa gerekti.

Mısırda böyle bir hareket görülmedi. Aksine olarak İngilizlerin üstün deniz kuvvetlerinin de yardımiyle Kanalda ve Sina Yarımadasında muvaffakıyetler elde edince, cephe, Kudüs'ün cenubuna kadar çekilmek zaruretinde kaldı. İş bu safhaya gelince, değil Filistin harplerinde yardım, ve Arz-ı Mev'udun İngilizlere karşı korunması, fakat aksi olarak İngilizlerin buraları işgali için, Araplar ellerinden gelen yardımı yapmaktan çekinmediler. Buna sebep olarak, Şamda Dördüncü Ordu kumandanı Cemal Paşanın Arap milliyetçilerine karşı bazı hatalı hareketleri gösterilebilir. Fakat bu kanaat, asırlardır aynı din ve ümmet topluluğu altında savaşmış Osmanlılara bayrak kaldırıp asırlardır sömürgeci damgasını taşıyan İngiltereyi, temelleri atılmış kolonilerin diyarına getirmek için gayret sarfını asla haklı gösteremez.

★ — PERDENİN ARKASINDAKİ GERÇEKLER :

Şimdi bütün bu ters çalışmalar unutulmuş, İsrailin doğuşunda en büyük yardımı yapmış Arap âlemi, şimdi İsraile selâm veren herkesi aforoz etmekle meşgul. Hem de nasıl çocukça ve gaflet içinde.

Gûya Garbî Almanya dış ticaretinin yüzde 30 unu Arap ülkeleriyle yapıyormuş da (Nâsır'ın bir Kahire nutkunda böyle ifade ediliyor) şimdi bu münasebet durunca, ona bir şamar şeklinde tesir edecekmiş. Halbuki aslında Garbî Almanyanın Arap ülkeleriyle yaptığı ticaret, dış ticaret hacminin ancak yüzde 2,4 ünü teşkil etmektedir. Buna karşılık Mısıra da şimdiye kadar 800 milyon marka yakın kalkınma kredisi açmıştır ki, şimdi Nâsır'ın üzerine oturmak istediği de bu paradır.

Sultan Hamit ve Filistin

Siyonizmin 1903 Zürih kongresinden sonra, Roçild ve Balfur beyannamelerine dayanan ümitler, Sultan İkinci Abdülhamidi de, Arz-ı Mev'ud'un Osmanlı İmparatorluğu idaresindeki bölgeler üzerinde denedi. Hâdisenin ibretdeğer tarafı, geniş sınırları içindeki bütün kavim ve ırkları «idare» de essiz maharet sahibi olan Hünkârın, Arab âleminin tanınmış şahsiyetleri arasına giren ve daha sonra Cemal Paşanın Aliyye Divan-ı Harbinin kararlariyle astığı kimselerin bulunduğu bir grubun, padişah nezdinde yaptıkları tervickâr telkindir!

O günlerde, müstakil bir İsrail devletinin tarihî zaruret olduğunu iddia eden propaganda mesnetleri arasında «— Arab kardeşlerinin bu hak perest tasdiklerini...» de maharetle işae ve ilân etmişlerdi. Aliyye Divan-ı Harbinin mahkûmları arasında bu maksatla Yahudilerle işbirliği yapmış kişiler de vardı.

Hakikatler ne çabuk unutuldu?

Senelerdir bir düşman gözüyle bak tığı Türkiye'nin tek başına Arap diyarının şimalini sömürgeci ve komünist Rusya'ya karşı koruduğunu asla görmez. Hattâ Nâsır bugün yaşıyorsa ve icrayı saltanat ediyorsa, İngiltere ve Fransanın İsrail ile birleşerek kendisine karşı yaptığı hücumu önleyen Amerikanın yardımı ve müzahereti sayesinde olduğunu da asla aklına getirmez. Zaman zaman ona da kafa tutar. Bir gerçek var ki, hakkı ve hakikati göremiyenler, hüsrana uğrarlar. Medenî âlemin ortasında bir zamanlar işe yaramıyan bir topraktan modern bir devlet ve millet vücuda getiren İsraili, ilk ortadan kaldıracağız, ve buna selâm vereni boykot edeceğiz diyenin de, hak ve hakikatle bir alâkası yoktur. Kaldı ki bizzat bu devletin kurulmasına yukarıda izah ettiğimiz gibi, Araplar yardımcı olursa...

Vilson taraftarlarının, fikir ve düşüncelerine hak kazandırmak için adını kullandıkları İngiliz Başvekili Loyd Corc, İtalyan Baş vekili Orlando ile konuşurken. Ortada Fransız Başvekili Klamanso, onun yanında Amerikan Başkanı Vilson.

Vilson Prensipleri Cemiyeti ve Atatürk'ün tabiri ile:

« İstanbul'daki ileri gelen bir takım kişiler» ve geniş yankılar

YAZAN : ZİYA SOMAR

★ — ÜZERİNDE FAZLA DURULMIYAN BİR ZİHNİYET :

Bundan evvelki yazımızda, mütareke ile Türkiyenin gerek Osmanlı devleti olarak, gerekse Osmanlı cemiyeti olarak nasıl bir iç çöküntüsü ve ruh bunalımı halinde kendini bir an kaybeder gibi olduğuna işaret etmiş; bu ruh hâleti ile kendini bizzat kendi kuvvetleri elinde, varlığının iç ve dış sebeplerine dayanarak kurtulmaya götürecek o aydınlık idrakten uzak, önünü arkasını görmiyecek kadar karanlık bir körlüğe nasıl yuvarlandığını kısaca göstermiştik.

(Himaye) veya (Manda) adı altında herhangi bir yabancı devletin yardım eline sarılıp, ancak bu yolla yaşıyabileceği duygusuna sürükleyen bu aşağılatıcı ruh halinin, fert hayatına olduğu kadar, cemiyet hayatına da (patojenik) faktörlerini tahlile girişmeden, sadece bir tarih panoraması halinde çizdiğimiz bu karanlık tablonun, bu yazımızda bir başka yanını aydınlatmaya çalışacağız.

Mütareke devrini, ancak Birinci Dünya Savaşı yenilmesinin tabiî karışıklığı

içinde, gelip geçici bir bunalım gibi ele alan ve doğruca Millî Mücadele ve istiklâl savaşı hareketine geçmek üzere, üzerinde fazla bir önemle pek durmayan tarihçilerimiz için, (Manda Meselesi) ne derece birkaç kişinin sakat ve dar görüşü olmaktan öteye varamamışsa, (Vilson Prensipleri) etrafında olagelen tartışma ve hareketler de, bazı şahsî görüş ve ikiliklerin parlayıp sönmesi olayı gibi görünmekten fazla bir dikkate değmez sanılmıştır.

(Atatürk) büyük nutkunda, sadece bu (Amerikan Mandası) işine değinerek «İstanbuldaki ileri gelen kadın, erkek, birtakım kişiler» in ileri sürdükleri ve dayandıkları bu (Amerikan güdümü) nden birkaç satırla söz edecek, (Türk Dili Kurumu tarafından çıkarılan sadeleşmiş şekli, cilt 1, s. 5), Vilson Prensip leri Cemiyetine ayrıca bir yer vermiyecektir.

(Atatürk) hakkındaki kitabında, mütareke İstanbul'unun politik tablosunu çizen Hikmet Bayur ise, (İstanbuldaki yurtsever parti ve teşekküller) e ayırdığı bölümde, bu cemiyetin programına ve ana fikirlerine kısaca yer verecek (S. 193-194) fakat üzerinde daha fazla durmaya pek değer bulmıyacaktır. Gerçekte ise, gerek Amerikan, gerek İngiliz veya bir başka devlet mandasını istemek gibi basit bir (siyasî görüş hatâsı) şeklinde düşünülecek, veya tefsir edilecek (Vilson Prensipleri) hareketi, kendisini aynı ölçüde içine alan manda meselesi gibi, sadece mütarekenin vücut verdiği bir ur değil, belki Osmanlı politika yapısını, yıllar ve asırlardır işleyen bir (kan kifayetsizliği) nin zarurî neticesi, bunun doğurduğu bir (zihniyet) in ifadesi olarak, büyük bir tarihî önem taşımaktadır.

Biz, meseleyi, makalenin hacmine bağlanarak, derinliğine götürmeksizin, doğruca (Vilson Prensipleri) olayına getirecek ve oradan hareket edeceğiz.

★ — ÜMİDLERİNİ ALMAN ZAFERİNE BAĞLIYANLAR :

Wilson, Amerika Birleşik Devletleri Reisicumhuru olarak, 1917 ye gelinceye kadar, Türk politika edebiyatı için pek duyulmuş ve üzerine dikkati çekmiş bir devlet adamı olmaktan uzaktı. Her Reisicumhur gibi, ancak gelip geçici siyasî tesadüflerin etkisinde, vakit vakit adı anılmış, bilhassa Alman savaşının deniz-aşırı saldırılarına karşı Amerikan hükûmetinin göstereceği davranış dolayısiyle, yine Alman gazetelerinin verdiği önem hacmini aşmaksızın, bizim politika dilimizde yer almıştı. Fakat 1917 sonlarına doğru, Amerikan efkârı umumiyesinin savaşa doğru eğilmesi, (Reis Wilson) u dünya savaşının ön safına getirecek, büyük kongrede yaptığı konuşmalar, yine Alman görüşüne uyularak, Türk basınında değişik tefsirlere yol açacaktır.

Savaşın ilk sıralarında, oldukça barışçı bir politika güder gibi davranan (Reis Wilson) un, Alman saldırmaları karşısında, tarafsızlığını tutamıyarak, İtilâf Devletleri safında savaşa girmeğe karar vermesi ve bunu açıklaması, tabiatiyle (Müttefikler) ce sulh düşmanlığı, savaşın uzamasını istemek gibi yorumlanarak şiddetli karşılamalara meydan verecektir.

Savaş boyunca, bütün maddî ve mânevî kuvvet ve ümit bağlarını, (Alman) zaferi inancına sarmış olan o zamanın Türk idarecileri ve idare makinesi, basının da bütün (basiret) ini kendi idaresinde (zabt) edeceğine göre, Türk basın ve kalem temsilcilerinin de görüşleri bu takdir hükümleri dışına pek çıkamıyacaklardır.

Bunun en tipik ifadesini, (10 Kânunuevvel 1917) tarihli (Vakit) gazetesinde, başyazar (Ahmet Emin) imzası ile (Amerika ve Sulh) başlığı altında buluyoruz. O vaktin genç yazarına göre, bu tarihte Amerikanın kaderini İtilâf Devletlerinin hizmetine bağlayan (Wilson) (1910) da, Princeton Üniversitesi tarih profesörü olarak temsil ettiği idealist ilim adamı şahsiyetini taşımaktan çok uzaktır. O, bugün «İtilâf memleketlerine milyarlarca dolarlık mal veren Amerikan sermayedarlarının ve onlar

VAKIT gazetesinde Amerikan mandası konusu üzerinde en bol yazıları, en dikkat değer fikirlerle kucaklaştırarak yazan Ahmet Emin Bey.

vasıtasiyle İngilizlerin esiri, âciz, zayıf bir adamdır.» Hattâ, kendisine doğru dürüst bir hayat felsefesi telkin eden, insaniyetçi, fedakâr ilk karısından sonra, evlendiği ikinci karısı onu, bilhassa İngiliz taraftarlığına sürüklemiş, siyasî eğilimleri üzerinde çok büyük etki yapmıştır. O artık körü körüne bir savaş adamıdır. Fakat büyük bir cesaretle atıldığı bu savaşta, onu düşünemediği bir hayal kırıklığı, zararlı sonuçlar beklemektedir. Çünkü Amerikalılar (Avru-
Mütare[illegible]hvaline inanılmıyacak kadar ca-
(Türkiye) nin dayan[illegible]
dayanak noktası ola[illegible]raftan Alman mille-
nci maddenin ve onu bir [illegible]ne, Alman müt-
gibi bayraklaştıran (Wilson Pre[illegible]si hareke-

te kandırmak için konuşurken, (şeytanı hayrete düşürecek kadar derin ve ince bir entrika çevirdiğini) sanmaktadır. Halbuki bunda, bütün saflığı okunmaktadır. Şimdi Rusyada ihtilâl olmuş, Türkiye Lenin hükûmeti ile ve Alman safında bir mütareke yapmaya çağırılmıştır. Ondan sonrası ne olacağını düşünmek (Reis Wilson) a düşer. O, er-geç anlıyacaktır ki (yanlış hesapla ve pek noksan bilgisi ile Avrupa kervanına karışmıştır.)

★ — TARİHİMİZDE İLK AMERİKAN SİYASÎ NÜFUZU :

Alman zaferinin Türk devletine kazandıracağı büyük fütuhatla gözü bağlanan (İttihad ve Terakki) idaresinin bu siyasî basın görüşü, (Wilson aleyhtarlığı) nı, mütarekeye yakın aylara kadar sürüp getirecektir. Bu hal, bilhassa Brest-Litowsk anlaşması üzerine, (Amerika Birleşmiş Devletler Cumhurreisi) nin bir sulh denemesi gayesiyle yapacağı (8 Ocak konuşması), daha açık bir tartışmaya yol açacaktır. (Wilson) bu konuşmasında, gerek müttefiklerin, gerekse Amerikan halkının bu savaşa hiçbir toprak zaptetme hayali veya intikam alma, esir etme karariyle girmemiş olduğuna işaret ederek, (sulh) un ancak her türlü (hürriyet düşmanlığı) nı kaldıracak ve her çeşit (istibdat ve tahakküm) rejimini yok edecek bir milletler anlaşması ile mümkün olacağını söylemektedir. Harbden önceki durumun yeniden dönmesine gidecek bir sulh için şart, önce Almanya'nın emperyalist ve müstebit idareyi bırakması, alınan yerlerin sahiplerine iadesidir. Konuşması sonuna ekliyeceği (on dört) maddelik barış (şartnamesi) nde, bilhassa Belçika topraklarının geriye verilmesi, Fransa'nın tamamiyle boşaltılması, İtalya ve Sırbistana tazminat verilmesi noktaları yer aldığı gibi, (12) nci maddesi de Türkiye'ye değinerek, milletler esasına göre kurulacak yeni Avrupa haritasına, ancak çoğunluğa sahip millet haklarının gözönüne alınması, bunun

Birinci ve İkinci Meşrutiyet Meclislerinde « Mebusların Tahsisatları » münakaşaları

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ — ANLIYANLAR, ANLAMIYANLAR:

1876 Birinci Meşrutiyet Meclisi toplanırken, bütün Batı âlemi sadece hayret değil, ibretle karışık bir istihza havası içinde idi: Osmanlı kavminin kendisini temsil edecek vekillerini seçip, o misli tarihte görülmemiş monarşik nizâm içinde parlamanter sistemi kurabileceğine inanan değil, ihtimal veren bile yoktu: Hâdiseler, bu «zan» nı, hatta bu «vehim» i öylesine tekzip etmiştir ki, Sultan Hamid'e, zaptiye kuvvetlerini kullandırıp Mebusan Meclisini dağıttıran gerçek sebeb, bu fıtrî hususiyet oldu: 1876 - 1877 Mebusan Meclisleri, Kromvel devri İngilteresi, 1789 ihtilâli Asamble Nasyonal Fransası, Vaşington Amerikası Temsilciler Meclisinin hiç birinde görülememiş fazilet ve «siyasî endişeler üstü» varlık oldu.

Günün birinde, İlk Osmanlı Meşrutiyeti Meclisinin ele aldığı memleket dâvâlarının ciddî bir tasnifi yapılacak olursa, bunlardan çoğunun, bugün de ele alınmamış bâkir yurt meseleleri olduğu görülür. Aradan iki meşrutiyet, bir millî mücadele, bir cumhuriyet ve bir de içinde bulunduğumuz demokratik didinme devri düşünülürse, handiyse 100 yıla yaklaşacak olan mazinin o günkü şartları içinde, hiç bir siyasî teamülü olmıyan, parlamenter düzene alışmamış, hattâ aralarında yazma okuması kıt bir mebuslar topluluğunun erişebildiği bu seviye insanı hayrette bırakıyor.

Fakat neden şaşmalıdır?

1876 - 1877 Birinci Meşrutiyet Mebusan Meclisinde Kastamonu Mebusu Selim Bey... Millet hazinesinden kendilerine verilecek paranın kimler tarafından ve hangi şartlar içinde sağlandığını bilebilmiş olmanın rahatı içinde kürsüye çıkabilmek, öylece konuşmak ve hiç kimseye, hiç bir kuvvete, hiç bir partiye, görünür görünmez mesned lere dayanmadan «halkın vekili» olduğunu tekrarlıyabilmek... Böyle bir nasibe içinde sayısı az, fakat kubbede bakî kalanın hoş bir seda olacağını kavrıyabilmiş bahtiyarlardan birisi...

Onlar bir siyasî hareketin mensubu değillerdi: Gerçek manasıyla müstakil idiler. Memleket dâvâlarında zaman zaman birleşiyorlar, zaman zaman ayrılıyorlar. Bir mesele üzerinde aynı düşünen iki mebusun, bir başka meselede kıyasıya mücadele ettiği görülüyordu. On

VAKIT gazetesinde Amerikan mandası konusu üzerinde en bol yazıları, en dikkat değer fikirlerle kucaklaştırarak yazan Ahmet Emin Bey.

vasıtasiyle İngilizlerin esiri, âciz, zayıf bir adamdır.» Hattâ, kendisine doğru dürüst bir hayat felsefesi telkin eden, insaniyetçi, fedakâr ilk karısından sonra, evlendiği ikinci karısı onu, bilhassa İngiliz taraftarlığına sürüklemiş, siyasî eğilimleri üzerinde çok büyük etki yapmıştır. O artık körü körüne bir savaş adamıdır. Fakat büyük bir cesaretle atıldığı bu savaşta, onu düşünemediği bir hayal kırıklığı, zararlı sonuçlar bekle-mektedir. Çünkü Amerikalılar (Avru-[illegible]hayaline inanılmıyacak kadar ca-

[illegible]araftan Alman mille-[illegible]ine, Alman müt-[illegible]sı hareke-te kandırmak için konuşurken, (şeytanı hayrete düşürecek kadar derin ve ince bir entrika çevirdiğini) sanmaktadır. Halbuki bunda, bütün saflığı okunmaktadır. Şimdi Rusyada ihtilâl olmuş, Türkiye Lenin hükûmeti ile ve Alman safında bir mütareke yapmaya çağırılmıştır. Ondan sonrası ne olacağını düşünmek (Reis Wilson) a düşer. O, er-geç anlıyacaktır ki (yanlış hesapla ve pek noksan bilgisi ile Avrupa kervanına karışmıştır.)

★ — TARİHİMİZDE İLK AMERİKAN SİYASÎ NÜFUZU :

Alman zaferinin Türk devletine kazandıracağı büyük fütuhatla gözü bağlanan (İttihad ve Terakki) idaresinin bu siyasî basın görüşü, (Wilson aleyhtarlığı) nı, mütarekeye yakın aylara kadar sürüp getirecektir. Bu hal, bilhassa Brest-Litowsk anlaşması üzerine, (Amerika Birleşmiş Devletler Cumhurreisi) nin bir sulh denemesi gayesiyle yapacağı (8 Ocak konuşması), daha açık bir tartışmaya yol açacaktır. (Wilson) bu konuşmasında, gerek müttefiklerin, gerekse Amerikan halkının bu savaşa hiçbir toprak zaptetme hayali veya intikam alma, esir etme kararıyle girmemiş olduğuna işaret ederek, (sulh) un ancak her türlü (hürriyet düşmanlığı) nı kaldıracak ve her çeşit (istibdat ve tahakküm) rejimini yok edecek bir milletler anlaşması ile mümkün olacağını söylemektedir. Harbden önceki durumun yeniden dönmesine gidecek bir sulh için şart, önce Almanya'nın emperyalist ve müstebit idareyi bırakması, alınan yerlerin sahiplerine iadesidir. Konuşması sonuna ekliyeceği (on dört) maddelik barış (şartnamesi) nde, bilhassa Belçika topraklarının geriye verilmesi, Fransa'nın tamamiyle boşaltılması, İtalya ve Sırbistana tazminat verilmesi noktaları yer aldığı gibi, (12) nci maddesi de Türkiye'ye değinerek, milletler esasına göre kurulacak yeni Avrupa haritasına, ancak çoğunluğa sahip millet haklarının gözönüne alınması, bunun

için de Anadoluda Türk hâkimiyetine dokunulmıyacağı, sadece diğer azınlıkların hayat haklarına, gelişmelerine kayıtsız bir serbestlik tanınması gerektiği ileri sürülecektir. İşte, mütarekenin kaderi üzerinde büyük bir rol oynıyacak olan bu (12) nci madde, böylece tarihimizde ilk defa Amerikan siyasî nüfuzunu da getirmiş olacaktır.

Karşıdan bakıldığı vakit, oldukça iyi bir niyetin ve barış şuurunun işlediği sezilen bu konuşma Almanların istediği şekilde bir barışa temel olamıyınca, bu konuşma da alaylı ve maksatlı tefsirlerle Amerika aleyhine yorumlanmaya devam edilecektir.

Gerçekte de, bu maddenin altı, iyice kazınacak olursa, (Türk boyunduruğu altındaki azınlıklara tanınması gereken kayıtsız şartsız gelişme hürriyeti), arka yoldan bir (muhtariyet) e kapı açmak oluyordu. Bu da, Wilson'un kafasında olmasa da, fakat Amerikan umumî efkârında iyice düğümlenip çözülmez hale gelen (Ermeni - Türk) dâvasının ve onun yanı sıra, Rum iddialarının, uzak yakın etkisini pekâlâ sezdiriyordu. İşi bu açıdan farkedenler, (Wilson Prensipleri) nin getirmek istediği (barış) havasında geleceğin fırtınalarını sezinerek, sakınmalı durmakta haksız değildiler. Fakat, Türk basın ve düşünürlerinin, gazete ve dergi sütunlarına geçen düşünceleri, bu noktaya bağlanmış olmaktan ziyade, Alman zaferinin kesin inancıyla, ya da inanılır görünmek zorunluğuyla iz'anları bağlanmış kimselerin tek yönlü hükümlerine dayanıyordu. Zafer, Amerikanın vadettiği (barış) ta değil, Alman toplarının Paris üzerinde gürleyen (dehşet) li seslerinde konuşuyordu.

1918 yılının, az sonra altüst olmuş bir dünya yıkıntısı hazırlayan ilk aylarında, Türk basını, dergi olarak meselâ (Servet-i Fünun), gazete olarak hemen hepsi, Alman zafer ordularının parlak başarılarına kasideler düzenliyor, resimler, Türk ordusundan çok fazla, Alman - Avusturya ordularının kahramanlıkları ile dolup taşıyordu. Hele 42 lik toplarının (Paris) üzerinde gürleyişi, müttefik ordularının yeneceği hakikatine şüphe bırakmamış gibiydi.

★ — WİLSON PRENSİPLERİNİN BASINDAKİ TEPKİLERİ :

Bu inançla (Wilson) un şahsı ile beraber, prensipleri ve barış davetçiliği de, ya alaylı deyişlere boğularak örtünecek, ya da ters iddialara konu olacaktı. İşte (14 Kânunusani 1918) tarihli (İkdam) gazetesinin (Özsöz) başlıklı yazısından aldığımız şu satılar, bu ruhun ifadesiydi: «İngiliz Başvekili Loid George geçen gün (Münferit sulh) müzakereleri münasebetiyle bir nutuk iradetmiş ve telsiz telgraf vasıtasiyle (Bolşevik) lere bazı tavsiyelerde bulunmuştu. Bunun ardından Amerika Reisi (Wilson) işi bir itilâfa bağlamak üzere aynı telgrafı tekrar etmeye kendini mecbur görüyor. Bu, kendi bilecekleri, kendi işleridir. Bizim ona karışmaya hakkımız yoktur.

Yalnız Wilson'un sözlerini tenkid etmeden önce, biraz bu zatın özünden söz edelim:

Mister Wilson, bir tekâmül eseri olacak ki, vazifesini tarih öğretmenliğinden dâva vekilliğine nakletti. Bu kadar çok söz söylemek, herhalde bu ihtiyaçtan ileri geliyor. Halbuki söz para gibidir, ancak lüzumu halinde kullanılır ve harcanır.

Bugün, bütün dünya bilir ki, Amerikan noktai nazarından kendi işleri orta ve güney Amerika ile Büyük Okyanusta üstünlük meselesi, herhalde Avrupanın birleşmiş hükûmetlerinin meselelerinden daha önce gelir...

Bu bakımdan, (Wilson) olsa olsa, İngiliz Başbakanının bir sloganıdır ve onun dediklerini tekrar etmektedir: Wilson, (Loid George) adlı kahve döğücüsünün hınk deyicisidir. Biri ne [illegible] öteki de onu tekrar edi[illegible] Türk vilâyetleri de[illegible] dir. Osmanlı celâ[illegible] ne temeldi[illegible] kıtada[illegible]

lâl mücadelesiyle hâkim olmuş bir devletin seçilmiş reisinden, böyle Loid George politikasına gelişigüzel uyuverecek, onu kabul ve tasdik edici bir konuşmadan ziyade, daha ruhlu ve harbe girmeden önce söylenmiş nutuklar gibi bir şey beklerdik. Doğrusu hayal kırıklığına uğradık.»

Aynı tarihli (Vakit) gazetesinde de (Ahmet Emin) imzasiyle şöyle denilecek tir: «Loid George'dan sonra, Amerika Cumhurreisi de, harb gayeleri hakkında beyanda bulunmak lüzumunu hissetmiştir. Mister Wilson için dil ve düşünce değiştirmenin pek kolay birşey olduğunu bilmesek, ajansların dün tebliğ ettiği beyanatı, büyük bir hayretle karşılamamız lâzımgelecekti. ..... dört sene ye yakın bir zaman, çeşitli fedakârlıklarda bulunarak her şeye rağmen üstünlüklerini muhafaza eden dörtlü ittifakın, birkaç tatlı söz hatırı için düşmanlarının her arzusunu yerine getirmeye razı olacaklarını ümit etmek, büyük bir saflıktır. Fransız topraklarından büyük bir kısmını işgal altında bulunduran Almanya, niçin kendi parçası olan Alsace-Lorrain'i Fransızlara hediye etsin?»

★ — TÜRK'ÜN KADERİNİ HAZIRLIYANLAR:

Görülüyor ki, olayları idrak gücüyle ve tam bir anlayış yetkisi içinde kavramak ve geleceği kestirmek yerine, ancak (iktidar) ın tutumuna ve politikasına, bilerek bilmiyerek uymak ve hizmet etmek durumundan öteye geçemiyen (basın), bu (bağılığı) ile Türkün kaderini önceden aleyhimize hazırlıyor, zaten pek lehimizde olmıyan Amerikayı, büsbütün bizden uzaklaştırıyor. Fransaya karşı, Almanya'nın (işgal hakkını) savunmakla da, Fransa'yı sebepsiz olmıyarak, muhasımlıktan düşmanlığa çeviriyordu.

Mütareke ile beraber, (Türk) ün ve (Türkiye) nin dayanacağı tek ümit ve dayanak noktası olacak olan bu (12) nci maddenin ve onu bir (hukuk ilâmı) gibi bayraklaştıran (Wilson Prensipleri) nin birkaç ay önce, kendisini yerenler tarafından kutsallaştırılmış bir (necat yolu) gibi Türk kaderine hâkim kılınmak istenmesindeki nedeni, her şeyden önce politikasını kendi cemiyet yapısının sosyal ve moral düzeni ve bilhassa kültürel organizasyonu ile işlemeyip, ancak dayanılacak (hâmi) bir devletin maddî ve mânevî (tâbiiyet) inden alan bir (devlet) zihniyetinde, bu zihniyete dayanan, bütün (sebeb_i vücut) unu bu devletten almış bir (basın) ın boş ve özsüz fonksiyonunda aramak lâzımdır.

Gelecek yazımızda, işte bu iki taraflı boşluğun çalıştırdığı köksüz ve dipsiz bir politikanın (Wilson Prensipleri) etrafında nasıl bocalayıp çırpındığını, gözünü vatan topraklarından uzaklara çevirmiş, bütün dikilme ve kalkınma gücünü ancak dışarılardan uzanacak ellerden beklemiş bir (siyaset) ruhunun, memleketi nasıl bir yönsüzlük karşısında şuraya buraya döndürüp durduğunu yakından göreceğiz.

Şimdilik sadece şu özet fikirle, gelecek yazımıza bir geçiş yapmak için, diyeceğiz ki, milletlerin oluş ve hareket tarihlerinde yükselmeler, düşmeler, çöküntüler, dikilişler olmuştur. Fakat devlet olarak, hiçbir millet idaresinin, iktidarda olduğu halde, kendini bir (himaye politikası) ile ayakta tutmağa kalkıştığı görülmez. Bu, kendini sömüre sömüre beslemiş bir Osmanlı idaresinin son kalıntı ruhu idi.

Fakat asıl acı olan gerçek de şu olacaktır ki, kuvvetli bir devrin yabancıya ikram payı gibi başlayan bir (imtiyaz politikası), zamanla ve sinsi sinsi Türk ruhuna yerleşerek, bu imtiyazın yerini (himaye) ye vermiş, bu himaye giderek, Türk idaresine (hazır ve kolayından) iktidarı tutma kapısı olmuştur. O günden bu yana, sadece iktisadî alan da (geri kalmış millet) damgasını vurmakla kalmıyan bu hareket, kültür alanında da bir (sömürge kültürcülüğü) şeklinde maarifimize işlemiş, kanımızı sulandırmış, bizi kendimizi düşünemez hale getirmiştir.

Birinci ve İkinci Meşrutiyet Meclislerinde « Mebusların Tahsisatları » münakaşaları

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ — ANLIYANLAR, ANLAMIYANLAR:

1876 Birinci Meşrutiyet Meclisi toplanırken, bütün Batı âlemi sadece hayret değil, ibretle karışık bir istihza havası içinde idi: Osmanlı kavminin kendisini temsil edecek vekillerini seçip, o misli tarihte görülmemiş monarşik nizâm içinde parlamanter sistemi kurabileceğine inanan değil, ihtimal veren bile yoktu: Hâdiseler, bu «zan» nı, hatta bu «vehim» i öylesine tekzip etmiştir ki, Sultan Hamid'e, zaptiye kuvvetlerini kullandırıp Mebusan Meclisini dağıttıran gerçek sebeb, bu fıtrî hususiyet oldu: 1876 - 1877 Mebusan Meclisleri, Kromvel devri İngilteresi, 1789 ihtilâli Asamble Nasyonal Fransası, Vaşington Amerikası Temsilciler Meclisinin hiç birinde görülememiş fazilet ve «siyasî endişeler üstü» varlık oldu.

Günün birinde, İlk Osmanlı Meşrutiyeti Meclisinin ele aldığı memleket dâvâlarının ciddî bir tasnifi yapılacak olursa, bunlardan çoğunun, bugün de ele alınmamış bâkir yurt meseleleri olduğu görülür. Aradan iki meşrutiyet, bir millî mücadele, bir cumhuriyet ve bir de içinde bulunduğumuz demokratik didinme devri düşünülürse, handiyse 100 yıla yaklaşacak olan mazinin o günkü şartları içinde, hiç bir siyasî teamülü olmıyan, parlamenter düzene alışmamış, hattâ aralarında yazma okuması kıt bir mebuslar topluluğunun erişebildiği bu seviye insanı hayrette bırakıyor.

Fakat neden şaşmalıdır?

1876 - 1877 Birinci Meşrutiyet Mebusan Meclisinde Kastamonu Mebusu Selim Bey... Millet hazinesinden kendilerine verilecek paranın kimler tarafından ve hangi şartlar içinde sağlandığını bilebilmiş olmanın rahatı içinde kürsüye çıkabilmek, öylece konuşmak ve hiç kimseye, hiç bir kuvvete, hiç bir partiye, görünür görünmez mesnedlere dayanmadan «halkın vekili» olduğunu tekrarlıyabilmek... Böyle bir nasibe içinde sayısı az, fakat kubbede bakî kalanın hoş bir seda olacağını kavrıyabilmiş bahtiyarlardan birisi...

Onlar bir siyasî hareketin mensubu değillerdi: Gerçek manasıyla müstakil idiler. Memleket dâvâlarında zaman zaman birleşiyorlar, zaman zaman ayrılıyorlar. Bir mesele üzerinde aynı düşünen iki mebusun, bir başka meselede kıyasıya mücadele ettiği görülüyordu. On

lar, siyasetin bir «memleket hizmeti» olduğu inancında idiler ve bu hizmeti vecibelerin en muhteremi sayıyorlardı. Üzerlerindeki emanetin manevî vebâli altında, nasıl muazzam bir yükün altına girdiklerini idrâk şuuruna sahip idiler. Yarabbi!.. O belki de hayatında ilk defa bir topluluk önüne çıkan, kıyafetleri geldikleri yerin tipik örneği olan ilk mebusların kürsüde, nasıl ve neleri, nasıl tam bir yürek rahatı içinde, nasıl hiç bir hâkim ve üstün kuvvetten çekinmeden konuştuklarına, ondan sonrakiler arasında hiç merak eden olmadı mı? Bir Yenişehirli Zade Ahmet Efendi, bir Selim Efendi, bir Rıza Bey, bir Astarcılar kethüdası Ahmet Efendinin, o göğsü nişanlar ve kordonlar içinde, azametli ve heybetli Bab-ı âli paşaları karşısında: «— **Ben bu milletin vekiliyim, siz benim vekili olduğum milletin memurusunuz...**» diyebilmenin rahatlığı içinde, bir tek kuruşun veya burnu kanıyan bir tek vatandaşın hesabını sorma rahatlık ve kudretinin nereden geldiğini kendisinden sonrakiler neden anlamak istemediler?

Hemen cevap verelim: Onlar, müstağnî idiler... Mebusluğu veya ayan azalığını sadece **«rahat bir geçim»** mevkii saymanın ve siyaseti, bir **«nimetler yarışması»** saymamış olmanın imânı içinde idiler. Hatta mebus olabilmeyi, manevî olduğu kadar maddî imkân meselesi de saymışlardır. Ne zamanki, mebusluk tahsisatının artırılması bahis mevzuu olduğu zaman, bu temel düşüncenin sarsılması ve zedelenebilmesi ihtimali karşısında heyecanla irkilmişlerler, çoşmuşlardır. Bu duyganlığa, hatta haysiyet şahlanmasına daha sonra da, İkinci Meşrutiyette de, Millî Mücadelede de rastlanmıştır: Zabıtlar, bu güzel gerçeğin isbatlarına şehadet eder.

Daha sonra?

Daha sonra siyaset'in **külfet** ve **nimet** dengesinde, nimet lehine ağır basma olmuştur: İkinci Meşrutiyetle beraber siyasî partilerimizin bu memlekete en büyük kötülüğü, gören gözü ve aydın kafayı **hazineye bağlamak** despotizmi içinde, siyaseti imtiyazlı huzur meslekleri nin kaynağı haline getirmiş olmasıdır. Bu çıkmaz yol, hiç bir ilmî ve fikrî hazırlığı olmadan, hatta ahlâk vasatı aramadan, sadece zümre saltanatını «Demokrasi» adı altında devam ettirmek hırsı içindeki muğlak ruhların politika oyunu hâlinde milletin kaderine musallat edilince. 1876 şuurundan zerresini aramak bile hayâl olmuştur: 1923 den sonraki Mebus Tahsisat'ları zamları, öyle bir felsefeye bağlanmıştır ki, bu kıstasa karşı düşünebilmek bile, **vatan ihaneti** ve **Anayasa saygısızlığı** yoluna itilmiştir: Milleti temsil edebilmeyi, milletin şeklî ve zahirî kıymetlerine bağlıyan düşüncenin bünyesinde sâfiyet ve ihlâs aramak aşırı saflığını gösterenler ise, hatta zulmün cenderesinde eritilmişlerdir. Bugün, mebus maaşlarına karşı cephe almış gözükenlerin mazisinde bu bid'atin damga izleri var!...

★— 1876 RUHU :

Birinci Meşrutiyetin Mebuslar Meclisinin 7 Mayıs 1877 pazartesi tarihli toplantısında, mebusların seçim bölgelerinden bir ikinci içtima yılına başlamak üzere gelişlerinde «Yolluk» alıp almıyacakları bahis mevzuu oluyor. Saray, milletin vekillerini de **KAPI KULU** yapabilmenin gayreti içindedir. Meclis riyasetinde Ahmet Vefik Paşa vardır. Haleb mebusu Manok Efendi de «yolluk» alınmasını savunuyor. Maliye Nâzırı Yusuf Ziya Paşa izahlarında, Devlet Şûrasından geçen Meclis Dahilî Nizamnamesinin müzakeresi sırasında, diğer memleketler parlâmentolarındaki **«mevzuat-ı câriye»** nin de tetkik edildiğini ve **«mesarif-i râhiye»** nin cümlesinde mevcut olduğunu uzun uzun izah ediyor.

Kastamonu mebusu Selim Beyi dinliyelim:

«— **Başka memleketlerin mebuslarının tahsisat-ı râhiye almaları mümkündür. Fakat bizim vaziyetimiz başkadır. Biz, pâyitahta milletin vekili olarak geliyoruz. Yaz aylarında intihab dairele-**

rimize giderek, vazifelerimize, oraların ahvalini tetkik ve nasıl tedbirler alınması icab edeceğini tesbit ederek, devam ediyoruz. Binaenaleyh cümlemiz, işbu vazife-i mukaddeseye saî olur ve onu kabul ederken, bunun tezahüratına da vâkıfız. Halk, gerek memur, gerek gayr-ı memur, kendisine mevdu vezaifi ifa ederken, başkaca mesarif-i râhiye (yâni yolluk) alıyor mu? Bir mahkeme ilâmı, bir kafa kâğıdı, (yâni nüfus hüviyet cüzdanı) alabilmek için, karda kış ta, yalın-ayak, dağ taşı aşan fukara ve zuafâ, gözlerimiz önünde iken, bizim böyle bir vazife-i mukaddese için ayrıca para almamızı ben reddederim. (Heyetten tahsin ve tebrik sesleri.)

Yanya mebusu Mustafa Beyin konuşmasında şu cümleler var:

«— Mebusluk vazife-i mukaddesesini mânen ne derece âlî kılacak tedabir var ise, cümlesi alınsun. Fakat bu vazife bir ağniyay-ı beldc (yâni memleket zengini) refah-ı zâtisi mertebesi olursa, yâr-ü ağyarın tamalu üzerinde olur. Biz, zatî hizmetlerimiz için seyahat ederken, kimden tahsisat alıyoruz? Zatî ihtiyacın müstağnî kıldığı bir mevzuu din-ü devlet için, vatan ve millet için ifa ederken, para almayı ben reddederim.»

Ruhun şâdolsun Mustafa Bey!..

★ — 1908 İN HAFIZ İBRAHİM EFENDİSİ :

İkinci Meşrutiyet Mebusan Meclisinin meşhur bir İpek Mebusu Hafız İbrahim efendisi vardır: Talât Paşayı siyaset sahnesine çıkaran gerçek kisi olduğu halde, onunla da kürsü kavgaları yapan ve mebusluk devresinde rivaset makamından en çok ihtar, tevbih, bir kere de üç celse için ihraç kararı alan Hafız İbrahim Efendi...

1910 umumî bütçesi görüşülecek. Maliye Nâzırı Cavit Beyin — bugün de — dikkat ve hattâ ibretle dinlenilmeye değer izahlarını, Meclis sükûnetle takip ediyor: Oysa ki Mecliste ağır basan bir de muhalefet var. Bütçe açık..

Yanya Mebusu Mustafa Bey... 89 sene evvel, 1876 - 1877 Birinci Meşrutiyetin Mebusan Meclisine gelirken, büyük bir ihtimalle, Parlemento âdâb ve nizamına dair kesin fikirler sahibi değildi, hiç de tecrübesi yoktu: Bildiği şey, kendisini İstanbul'a, VEKİL olarak gönderen halkın hayat şartları idi, ve bir VEKİL'in, kendisine vekâlet vermiş ASİL'le tezad halindeki şartlara sahib olan istek ve arzusunun ne sağduyu, ne vicdanla bağdaşamıyacağı gerçeği idi. O, ne mes'ut insandı ki, vatan o tarihte, siyasî hegemonyaların, oligarşik hâkimiyet zümrelerinin, sadece nazariyede kalmış program ve nizam nameler içinde, politikayı bir NİMETLER MESLEĞİ haline getirmiş denemelerin zebunu değildi: Bu rahatlık içinde masari-fi râhiye (YOLLUK) lâfını işitince HAYIR diyebildi.. Hem de ne mükemmel gerekçe ile!

Kapatılma yolu — bugünkü gibi... — iç ve dış istikrazlar!...

Riyaset makamında olan Ahmet Rıza Bey, riyaset divanının heyeti umumiyeye «maruzatı» olduğunu söylüyor: Divan kâtibi Seyyit Bey (Cumhuriyet devrinin Adliye Vekillerinden, merhum) mazbatayı okuyor: Riyaset. mebus tahsisatlarına ZAM istemektedir!

Hafız İbrahim Efendi soruyor:

«— Maliye Nâzırı Beyefendi buradalar.. Bu zammı hükûmet kabul ediyor mu?»

İpek Mebusu Hafız İbrahim Efendi... İttihad ve Terrakinin Rumelinde yerleşme ve kökleşmesinde temel direklerden idi. Talât Paşanın siyaset sahnesine çıkmasını bile o sağlamıştı. Böylesine bir mazi ile seçildiği Kosova Vilâyeti İpek Sancağı Mebusluğu süresince, ve bilhassa, halka yüklenecek vergiler, bütçe, memur kadroları, devlet israfları, gizli - açık ödenekler konularında kürsüde söylediklerini, bugün de ibret ve intibah duygusu ile tekrarlamak çok acı... Çok acı amma, çağdaş tıbbın insanlık üzerinde felâket olmaktan kurtardığı şifalardan mahrumiyeti, bütün bir yetişen nesli toprağa vererek ödemekte devam eden bir ülke halkının yüzlerce «vekil» i arasında bir tek Hafız İbrahim Efendi yok!..

Zekâsına, ihtiyatkârlığına, parlâmento adâbını mükemmel bilmesine ve üstelik Hafız İbrahim Efendiyi tanımasına rağmen, Cavit Bey boş bulunuyor:

«— **Evet efendim, hükûmet bu zammı kabul ediyor**...» demesiyle beraber, Hafız İbrahim Efendi yerinden fırlıyor:

«— **Cavit Bey... Cavit Bey... Tarih vicdansız diyecek**...» diye bağırıyor.. Meclis karışıyor tabii... Her Mecliste, ÖN SIRADA bu tip hâdiseler için vazifeliler veya kendi kendilerini vazifelendirmiş olanlar vardır.. Onlar bağrışıyorlar: «— **Sözünü geri al!.. Hakaret ediyor!..**» Hafız İbrahim Efendi söyliyeceğini söylüyor:

«— **Bütçe açık... Memleket aç... Ordu mühimmatsız... Arnavutluk, Yemen, Cebel kaynıyor. Yol yok, mektep yok, ilâç yok, tohum yok... Sizlerde de Allah korkusu yok!..**»

Ve fırlayıp gidiyor... Zabıtları takip ettim: Dört celse, Hafız İbrahim Efendi ne kürsüde var, ne de kabul edilen kanunlara «evet!.» diyenlerde adı...

Ruhu şâdolsun!..

★ — **YENİ ÖLÇÜLER İHTİYACI:**

Sağduyu ve mantığın ortaya koyduğu bir gerçek var: Millî hâkimiyet, yâni halk idaresi mefhumunun — kim ne derse desin... — hâlâ meçhul olduğu bizim ülkemizde, **milleti temsil edebilme**nin daha başka maddî mânevî şartları olmak lâzımdır...

Evet!.. Bugün, bir mebus maaşı altı bin, yedi bin, sekiz bin hattâ on bin lira olsa, bu değer, bir sahne şarkıcısının, bir plâk doldurucusunun, bir celebin, bir konfeksiyoncunun, mamulü müşteri bulan bir oda cihazının, yerinde sekiz daireli kat satan taşeron'un kazancının üstünde değildir amma, «**Millet Vekili**» dir... Ve, Paşalar, Beyler, Efendiler, Baylar, Bayanlar, ey kendisini politika pazarının ve memleketi idare mevkilerinin büyük küçük mevkilerinde görenler!.. Biliniz ki, bu ülke hâlâ bir **lokma, bir hırka** sefaleti içindedir!.

Devlet adamlığı ve politika adamlığı «**UCUZ ve KOLAY**» değildir: Kromwell devrinde, İngiliz mebusu, yeminleri arasında, fizyolojik gayrı meşru ihtiyaçları için Manş'ın ötesi şartı da var dı ve Ostend'de randevu evleri bulunuyordu: Gerçek bir devlet adamı, şahsî ahlâkı ile de ÖRNEK olan adamdır. Kanunların müsaadesi bile, onun sınırı değildir: An'aneler, mazi olsa da, fazilet destanları, feragat meselleri, aranan ve özlenen geleneklerin O'nun şahsında

yeniden hayat bulması ümidi... İşte, (Halk vicdanı) denilen yüceler yücesi divanın itibar ve iltifatı bu kişiler içindir.

İktidar devrinde politikayı, yürüdüğün yolda eğilmiş başlar için aşırı menfaat tapusu haline koyacaksın, babanın çiftliğindeki mahsul gibi ikram edeceksin, düşünen kafayı, gören gözü, duyan vicdanı HAZİNE'ye bağlıyacaksın, siyaseti de tevzi kaşığını asla bırakmadığın bu ikram kazanının yağlı kemiği sayacaksın... Sonra da bu günahın vebâlini bir avuç tecrübesizin omuzuna itivereceksin: Onları bu yola sürükliyen sahte ve haksız cazibenin çırağını kimler yaktı?.

YENİ ÖLÇÜLER şarttır: Devlet ve politika adamlığı vasfını, halkın kendisini idare edecek temel müesseselere karşı, saygı ve güvenini sarsmıyacak ölçüler... Yoksa, bu kutsal varlıkları böylesine tahrip yolunu açanlar, eyyam siyasetleri için bu müessese ve ödevleri de ham madde olarak kullanırlarsa, yakın gelecekte Türkiye, böylesine bir heyetten ve topluluktan ümidini kesmiş, bir tek faziletli kişiyi arama ve bulma sıtmasının ülkesi olacaktır.

Kimin umurunda?...

KARTAL'ın ölümü

5 MAYIS 1821

144 üncü ölüm yılı dolayısiyle

Yazan :

SAMİH TİRYAKİOĞLU

★ — ÜÇ ANIT :

Paris'e yolunuz düşerse, bu şehirdeki « Etoile » meydanının ortasında yükselen büyük bir zafer takı görürsünüz. 50 metre yükseklikte, 45 metre genişlikte, 22 metre derinlikte olan bu zafer anıtının inşasını, Fransa İmparatoru I. Napoleon 12 Şubat 1806 da, saltanatının en parlak devrinde emretmişti. Etoile meydanına ulaşan oniki tane büyük cadde de Napoleon'un en büyük zaferlerinin ve en tanınmış generallerinin adlarını taşır.

Yine Paris'te, dünyaca meşhur Louvre müzesini gezerken gözünüze kocaman bir yağlı boya tablo çarpar. Ressam David'in yaptığı bu tablo Napoleon'un, kendini İmparator ilân ettikten sonra ayağına kadar getirdiği Papa VII. Pius'un elinden taç giyişini canlandırır.

Aynı şehrin Vendome meydanında yükselen 14 metre boyundaki sütun, 1805 te Napoleon'un büyük ordusunun, düşmandan zaptettiği 1200 tane topun bronzları ile kaplıdır.

Daha birçokları arasında bu üç anıt, Napoleon'un parlak devirlerini anlatır.

★ — YARALI KARTAL :

Buna karşılık yolunuz Belçika'ya düşer de bu memleketin başkenti Brüksel'e 15 kilometre uzaktaki küçük Waterloo kasabasına giderseniz, dünyanın en büyük meydan savaşlarından birinin cereyan ettiği bu yerde bir «Yaralı Kartal» anıtı görürsünüz. Kartal, Napoleon'un sembolü idi. Yaralı oluşu da Napoleon ordusunun, kendisinden iki üç kat üstün sayıda müttefik orduları tarafından 18 Haziran 1815 günü yenilişi hatırlatmaktadır.

İşte bu birkaç anıt, hayata sıfırdan başlayıp bütün Avrupa'ya hâkim olan, İngiltere'ye kafa tutan, bir ara Asya ve Afrika'ya da el atan Napoleon'un efsanevî hayatını keskin çizgiler halinde canlandırır.

★ — DOĞUŞU ve YÜKSELİŞİ :

Napoleon Bonaparte 15 ağustos 1769 da, Korsika adasındaki Ajaccio şehrinde doğdu, Charles Bonaparte adlı bir avukatla Laetitia Ramolino adlı bir kadının ikinci oğlu idi. Öğrenimini ilkin Brienne askerî okulunda, sonra Paris Harp Okulunda yaptı. Topçu teğmeni olarak orduya katıldı. Zeki, çalışkan, yükselme hırsına sahip atılgan bir gençti. Askerlik ilmini çok iyi biliyordu. Bu yüzden çabucak yükseldi.

1793 te Toulon'da tabur kumandanı, 1794 te İtalya seferinde tuğgeneral olarak savaştı, yararlıklar gösterdi. İhtilâlin kanlı diktatörü Robespierre'in devrildiği, tethiş devrinin sona erdiği 9 Thermidor (27 Temmuz 1794) gününden sonra gözden düştü. Fakat 1795 te, aşırı ihtilâlcilerin İhtilâl Meclisine karşı ayaklanmalarını bastırınca yine işbaşına geldi. Joséphine adlı genç bir dulla evlenip 1796 da, İtalya'da seferde olan Fransız ordusunun başına geçti.

★ — ZAFERLER SERİSİ :

Bonaparte bu unutulmaz seferi boyunca birçok zaferler kazandı. Leoben'de Avusturya İmparatoru ile geçici bir barış andlaşması imzalayıp Paris'e döndü. Halk kendisine hayrandı. Genç generalin yükselme hırsı ise, kazandığı başarılarla birlikte artıyordu. Bonaparte kendisini çok lüzumlu, vazgeçilmez bir hale getirmek istiyordu.

Mısır'da Osmanlı İmparatorluğuna karşı giriştiği seferin (1798 - 1799) gerçek sebebi de bu oldu. Ehramlar Savaşı bu seferin bellibaşlı olayı idi. Mısır'da bunlar olup biterken, iktidarı ele almış olan Direktuvar Meclisi de başka cephelerdeki savaşların başarısızlıkları, mecburî askerlik kanunu ve mecburî vergi sistemi gibi sebepler yüzünden halkın ve ordunun güvenini hızla kaybetmekteydi.

O arada Bonaparte alelâcele Mısır'dan döndü. Ötedenberi bir hükûmet darbesi yapmayı tasarlıyordu. Bu işi 18 Brumaire (9 Kasım 1799) günü başardı. Önce Birinci Konsül, sonra ömür boyunca Konsül oldu.

★ — İYİ ve KÖTÜ İŞLERİ :

Bonaparte iktidarı ele alınca sömürgelerde köleliğin yeniden kurulması, Enghien dükünün idamı, kendisine yapılan suikasttten sonra kıralcıların yığın halinde sürgüne gönderilmesi gibi müstebitçe, hürriyete aykırı tedbirlerin yanısıra, çok övmeğe değer başka işler de başardı : Medenî Kanunu çıkardı. Yeni bir malî sistem kurdu. Fransa Bankasının, Üniversitenin, Sayıştayın kurucusu da odur. İllerde hüküm süren kargaşalıkları, ayaklanmaları bastırıp memleketi huzura kavuşturdu. Danıştay'a bütün partilerden en seçkin insanları soktu. Papa VII. Pius'la imzaladığı konkordato sayesinde Katolik Kilisesini Devlete bağladı. Böylece rahipleri de kendi emri altına almış oldu.

Bonaparte nüfuzunun kökleştiğini, durumunun sağlamlaştığını anlayınca 18 Mayıs 1804 de kendini I. Napoleon adıyla İmparator ilân etti, çevresine de Bourbon hânedanınınkini andıran bir maiyet, bir «saray erkânı» topladı. 2 Aralık 1804 te Papa VII. Pius'un elinden taç giydi ama, «n'olur n'olmaz» diyerek tacı Papa'nın elinden aldı, başına kendisi geçirdi.

★ — ANASININ BİR SÖZÜ :

O sırada oğlu imparator oldu diye anasını kutlayanlara bu yaşlı, tecrübeli kadın : «Hele devamı etsin de görelim...» demişti. Bu meşhur söz, bu gerçekçi kadının hayâle kapılmadığını çok güzel anlatır.

Bonaparte I. Napoleon olmuştu ama ihtilâlle başlayıp on beş yıl süren iç kargaşalıklar ve dış savaşlardan sonra Fransa'nın çok muhtaç olduğu barışı, huzuru ona sağlıyamamıştı. Zaferler sayesinde iktidara gelmişti, tutunabilmek için yeni zaferler kazanması gerekiyordu.

1803 te Fransa'nın İngiltere, Avusturya ve Prusya ile arası açılmıştı. 1805 te Napoleon İngiltere'yi istilâ için Boulogne'da karargâh kurdu ama çok geçmeden çabalarını Avrupa kıtasına aktarmak zorunda kaldı : Avusturya'ya karşı sefere girişip Austerlitz zaferini kazandı, Presburg barış andlaşmasını imzaladı.

★ — AKSİLİKLER BAŞLIYOR :

Fakat Prusya Fransa'nın başarılarını hazmedemediğinden, Napoleon bu Devletin ordularını da Jena'da ve Auestaedt'te yere serdi, Berlin'i zaptetti. O sırada İngiltere Napoleon'u sıkıştırmak için denizden abluka kurmuştu. Napoleon buna Kıta Ablukası ile cevap verdi, sonra Rusya üzerine yöneldi, Rus ordularını Eylau ve Friedland'da yendi. Tilsit andlaşmasını imzalayıp Avrupa'yı Fransız ve Rus olmak üzere iki nüfuz bölgesine ayırdı.

Çok geçmeden Napoleon'un politikasında aşırılıklar, işlerinde aksaklıklar, terslikler olmağa başladı : İspanya'ya sefer açtı, Hollanda'nın bütününü, İtalya'nın bir parçasını Fransa'ya ilhak etti.

BİR KADININ NASİPSİZLİĞİ... **Jozefin, Napolyon'un hayatında müstakil bir varlıktı. Kendisini kuvvetle hissettirdiği yıllar oldu. Fakat General Bonapart, İMPARATOR NAPOLYON olunca, zürriyet ve hanedan ihtiyacı belirdi. Majesteye bir erkek evlâd veremiyen Jozefin de yerini, Habsburg düşesi Mari Luiz'e bıraktı. Yukarıki klişede, Jozefin'i, imparatorun, kendisinden ayrılma kararı önünde bitkin, fakat baş eğmiş görüyoruz.**

1809 da açtığı seferde Napoleon, Avusturya'yı dize getirdi ama yere seremedi. Bu seferden sonra da, kendisine bir veliaht doğurmadı diye karısı Joséphine'i boşadı. Hem Avusturya ile dost geçinmek, hem erkek evlât sahibi olmak için Arşidüşes Marie-Louise ile evlendi. Napoleon'un bu evlenmeden 1811 de bir oğlu oldu (Bu çocuk babasının yenilişi üzerine Viyana'da Schönbrunn sarayına yerleşti ve 1832 de orada öldü).

★ **RUSYA DÖNÜŞÜ :**

1812 de, İspanya'ya karşı açtığı sefer henüz sona ermemişken, Napoleon Rusya'ya karşı felâketli bir savaşa girişti, Moskova'ya kadar girdi. Fakat hiç bir kesin savaş kazanamamış, üstelik ordusunu yorup yıpratmıştı. Araya korkunç bir kış da girince İmparator, o muazzam ordunun artıklarıyla Fransa'ya döndü. O andan itibaren de yıldızı kararmağa başladı. Tam o sırada Almanya, Napoleon'un zayıf düştüğünü görerek baş kaldırdı. Prusya'ya karşı giriştiği Lutzen ve Bautzen savaşlarından sonra Napoleon, belki şerefli bir barış imzalıyabilirdi ama Prag Kongresinde

BİRİNCİ KONSÜL NAPOLYON...
(Öyle kendisine hâs bir devir açmıştı ki, kendisinden 57 yıl sonra amca oğlu ÜÇÜNCÜ NAPOLYON adıyla, Onun yerine oturmıya kalkınca taht da devrildi, kendisi de altında kaldı...)

kendisine teklif edilen şartları kabul etmedi, savaş yeniden başladı.

1813 de Leipzig'de Napoleon'un ordusu Müttefik Devletler ordularına yenildi. Bunlar Fransa'yı istilâ, Paris'i işgal ettiler. Napoleon «1814 Fransa Seferi» diye anılan bu savaşlarda, hayranlık uyandıran çabalar gösterdi ama sonuç elde edemedi. Artık iniş başlamış, Napoleon'un yıldızı iyiden iyiye kararmağa yüz tutmuştu. Uğradığı bozgun üzerine Senato, Napoleon'u tahttan indirdi. O da 20 Nisan 1814 de Akdeniz'deki Elbe adasına çekildi.

★ 100 GÜNLÜK SALTANAT :

Napoleon devrilince krallık yeniden kurulmuş, XVIII. Louis hükümdar olmuştu. Fakat yeni hükûmetin ihtiyatsız hareketlerde bulunup halkın gözünden düşmesi üzerine Napoleon 26 Şubat 1815 de Elbe Adasından ayrıldı, Juan körfezinde karaya ayak basıp 20 Martta Paris e girdi. XVIII. Louis bir gece evvel alelâcele Paristen ayrılmıştı.

Napoleon hürriyetçileri yatıştırmak için İmparatorluk Anayasasına bir «ek» hazırlattı ama, iktidarda kalmak için yaptığı çabalar sonuç vermedi. Bütün Avrupa Napoleon'un tehdidinden kurtulmak, barışa kavuşmak için ona karşı birleşmişti.

Napoleon bu muazzam ittifakın ordularına karşı son kozunu Belçika'da Brüksel yakınındaki Waterloo kasabasında oynadı. Fakat başta Wellington'un, Blücher'in ve Bülow'un orduları olmak üzere, sayıca kendininkinden iki üç kat üstün olan ordulara 18 Haziran 1815 günü yenildi. Bu ikinci saltanatı sadece yüz gün sürmüştü (20 Mart-22 Haziran 1815).

★ SÜRGÜN ve ESARET :

Bunun üzerine Müttefikler Fransa'yı yeniden işgal ettiler. Bu arada Napoleon İngilizlere sığınmıştı. Onlar da kendisini birkaç sadık bendesiyle birlikte Northumberland adlı gemiye bindirip Atlantik Denizinin ortasındaki küçücük Sainte-Hélène adasına sürdüler. Napoleon'la maiyeti, adanın doğusundaki Longwood çiftliğine yerleştirilmişti. Ada sıcak, yağmuru bol, nemli bir yerdi. Napoleon'la maiyetini muhafaza işi Sir Hudson Lowe adlı bir İngiliz generaline verilmişti. Bu adam, düşük İmparatora çok eza - cefa etti.

Napoleon Sainte - Hélène adasında esirken de boş durmadı. Yanında kendisine çok bağlı olan Las Cases adlı bir tarihçi de vardı. Ona anılarını yazdırdı ve bu kitap, 1822 de yayınlandı.

★ KARTALIN ÖLÜMÜ :

Napoleon bu adada 15 Ekim 1815 ten 5 Mayıs 1821 e kadar kaldı. 52 yaşında iken de hayata gözlerini yumdu. Ölmeden önce vasiyetnamesini hazırlat-

(Sonu 1340 ncı sahifede)

TÜRK ANA VATAN'ında SAHTE BİR DERVİŞ

Tam yüz sene önce, Orta - Asya'da İngiliz - Rus nüfuz mücadelesinin ibret ve merak dolu sahneleri

Hazer Denizi'nde Rus Harp Gemisi ve atlatılan tehlikeler

— 4 —

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ — **«SÖYLEDİKLERİMDEN ŞÜPHELENMEMİŞLERDİ.»**

Afganlı Nurullah, bana sükûnetle:

«— Siz Padişahımız Efendimizin hususî sefiri olarak mı Buharaya gidiyorsunuz? Siz İstanbulda bulunmadınız mı? Bu Hacıları Tahran'da mı tanıdınız ? Haydar Efendinin misafiri olmadınız mı ?»

Daha çok terlemiştim. Fakat ufak bir tereddüd gösterirsem, herşey mahvolabilirdi. Büyük bir sükûnetle şu cevabı verdim :

«— Ben de dünyay-ı fâniye gına vardır. İlham-ı Rabbanî ile makamat-ı mubarekeye yüz sürmiye giderim. Hemen Cenab-ı Hak müyesser kıla.»

Bilhassa Orta - Asya Türklerinde karşılarındakinin beyanlarından şüphe etmemek, dinî terbiye icabıdır. Başlarını salladılar ve beni tasdik ettiler. Ben de bundan sonra, üzerime ürkek ürkek, fakat sık sık çevrilen bakışlara karşı alâkasız gözüktüm ve ancak sorulan suallere cevap verdim. Vakit de geçmişti. Yalnız kaldığımız zaman arkadaşlarım büyük sofa kıvrıldılar ve yorgunluklarını derin uyku içinde çıkardılar amma, ben, heyecanımdan aslâ uyuyamadım. Bu şüphelenmeler devam etmiş olsaydı benim uzun yolculuğumda başıma ne işler gelecekti ? Kendi kendimi teselli ettim ve herşeyi göze alarak yola çıktığımı düşündüm. Buralarda bir tevekkül havası ister istemez ruhu sarıyordu. Ben de buna katıldım ve gözlerimi kapadım.

Buna rağmen sabah en erken uyanan ben oldum. Afganlı Nurullah bana, çok iyi bir haber verdi : Gümüştepeye gidecek olan bir Türkmen gemisi bizi,

Allah rızası için alıp karşı sahile geçirmiye razı olmuştu. Arkadaşlarımı uyandırdım ve hemen Yakub isimli bu kaptanı görmiye gittik. Genç ve bahadır bir yüzü olan bu gemici bizi ayrı ayrı kucakladı, öptü ve babasının kendisine nerede Hacı görürse yardım etmesini vâsiyet ettiğinden bizi memnuniyetle gemisine kabul edeceğini bildirdi.

Hemen birer çuval un tedarik ettik. Çünkü bundan sonraki seyahatimizde, hepimiz, omuzlarımızda taşıdığımız bu un çuvallarından ekmekler yaparak geçinecektik. Uzun çölleri böyle aşacaktık.

Dar ve uzun bir şalopeden ibaret olan gemiye yerleştik. Geminin iki yelkeni vardı. Rüzgâr müsait olduğundan yelkenlerimizi şişirmiş, süratle karşı kıyıya doğru yol alıyorduk. Aşur Adasında, Türkmenlerin reisi **Han Can**'ın misafiri olacaktık. Hemen hemen bütün Hacılar, bu Hanedân adamın ekmeğini yiyip suyunu içmeden, o engin çöllere dalmazlardı.

★ — AŞUR ADASINDA RUSLAR:

Ertesi gün hava bozulmuştu. Bizim yelkenli gemimiz, ters esen rüzgârdan dolayı çok yavaş gidiyordu. Onun için Aşur Adasına vardığımız zaman gece yaklaşmıştı. Burası, Rusya Çarlığının Orta - Asyada ele geçirdiği toprakların güney bitim noktasıdır. Hazar Denizine Ruslar çok ehemmiyet veriyorlar. Burası çevre olarak Türkmen oymaklarıyla doludur. Bu Türkmenler, karada olduğu gibi denizde de çok cesur savaşçıdırlar. Karada nasıl rahatlıkla ata biniyorlarsa, suda da öyle kolay yüzüyorlar. Ağızlarına aldıkları keskin bıçaklarını, denizde yüzerlerken, balık gibi dalarak düşmanlarının yanında sudan çıkıp bir ânda saplıyorlar, sonra tekrar dalıp tehlike sınırının dışında başlarını çıkarıyorlar. Ruslar, Hazer denizinde vapur işletmiye başlamak için bunlarla uzun zaman çarpışmak zorunda kalmışlar. Bir çok oymakları da para ile, değerli hediyelerle kendilerine bağlamışlar. Burada neft (gazyağı) nakletmek için bir de iskele yapılmış. Zannederimki yakın gelecekte buradaki gazyağı taşıyan gemiler için daha çok büyük iskelelere lüzum olacak. O zaman ya buradaki Türkmenleri yoketmek, yahut da onların zararından korunabilecek sağlamlıkta gemiler işletilmek icab edecek.

Rusların buraya gelmeleriyle beraber, Ortodaks Papazları da gelmişler. Halkı müslümanlıktan ayırıp Hıristiyan yapmıya çalışıyorlar. Burada İskelenin sonunda büyük çan kuleleri olan güzel üslubda bir de kilise var. Rus muhacirleri de durmadan buraya geliyor. Amma dinledimki, ne kadar koruyucu tedbirler alınırsa alınsın, Türkmenler, buradaki yerleşen Rusları dağa kaldırıyorlar, esir ediyorlar, içerlerde çalıştırıyorlar, büyük fidyeler almadan salıvermiyorlarmış. Bu sebeble, Rusların ticaret gemilerinin rahat gidip gelmeleri için birer de karakol harb gemisi yanına katıyorlar. Bu da hem zahmetli, hem masraflı oluyormuş. Ben bunları misafir olduğum Türkmenlerin reisi Han Can'ın mükellef çadırında dinledim. Her dinliyen de başını sallayarak Han'a hak veriyordu. Kendi ülkelerini ellerinden almıya gelmiş olanlara karşı ellerinden gelen fenalığı yapmanın hiç de utanacak tarafı olmadığını söylüyorlardı, dinliyenlerden de tasdik etmelerini istiyorlardı. Ben de, başımla ve aklımla tasdik ettim. Zaten başkaca yapacak bir şey de yoktu.

Burada gece geç geldiğimiz için Rus memurları gemimizi muayene etmediler. Sadece kaptanımız olan Yakup, pasaportunu, yâni Rus memurlarının her sene aldıkları ücret karşılığında verilmiş olan geçiş tezkeresini gösterdi. Ruslar, bunu almıyan Türkmen kayıklarının emniyetini temin etmiyorlardı. Anladımki maksad para almak değil de, Rusların Türkmen korsanlarına karşı üstünlüğünü bura halkına isbat etmek... Çünkü Moskofların buradan çıkmıya hiç niyetleri yok.

★ — ÇAN SESLERİ VE KORKULU DAKİKALAR :

Ertesi sabah büyük bir heyecan için

ÇÖL KAPISI **Hazer denizi kıyısındaki Gümüştepe'den sonra, İran ile Turanı ayıran BÜYÜK ÇÖLLER başlıyordu. Aşılması günler süren ve suya rastlanmıyan bu çöllere giriş kapılarında çeşmeler vardı. Çin ve Hind'den gelen İPEK YOLU üzerindeki bu çeşmelere hayır sahibi Hakanlar, binbir zahmetle dağlardan su getirtmişler, daim akan çeşmelerin önüne anıtlar yapmışlardı. Klişemiz, Terek çölüne giriş kapısı olan son çeşmeyi ve Sarıer anıtını gösteriyor.**

de uyandım: Kulağıma, bu çöle girerken, dört tarafımız Türkmenlerle çevrili iken bir kilisenin çan sesleri geliyordu. Hemen sahte dervişliğimi, Reşit Efendiliğimi unuttum: Profesör Vamberi Armin oldum. Heyecan dolu bakışlarla etrafımı kolladım. Meğer o gün pazar imiş. Çok süslü ve Hazer Denizi için çok büyük sayılacak bir Rus harb gemisi yanıbaşımızda duruyordu. Anlaşılıyorki geceleyin gelmişti. Güvertesinde yine süslü elbiseler giymiş sapsarı Moskof başları dolaşıyordu. Oralara doğru pek bakamıyordum. Harb gemisinden bir çok sandallar ayrılıyor, içinde taşıdığı zabit ve bahriye askerlerini sahile çıkarıyorlardı. Onlar da çanları devamlı olarak çalan kiliseye Pazar dinî âyinini ifaya gidiyorlardı. Rusların dinlerine çok bağlı olduklarını bilirim. Çok uzak yerlerde bu âdetlerine ve an'anelerine böylesine merbut olmaları bana heyecan verdi.

Bizim kaptanımız Yakup, işini bir ân evvel bitirmek için hemen harb gemisine hediyelerle gitti. Bunlar, Rusların çok sevdikleri İran kavunları idi. Tecrübeli Türkmen giderken bize şunları söyledi:

«— Bugün bu kâfirlerin bayram günüdür. Pazar günü kiliselerine dolarlar. Onun için bizimle çok uğraşmazlar. Biz de yolumuza devam ederiz.»

İşler Yakub için öyle oldu amma, ben, çok korkulu dakikalar yaşadım: Çünkü, Rus harb gemisinde ilk defa buralara gelenler bizim garib kıyafetlerimizi, alışmadıkları çehrelerimizi merak etmişler, büyük bir sandala dolarak bize doğru yanaşmıya başlamışlardı. hepsi birden bizim küçük teknemize dolunca batacak gibi olduk. Bizim telâşımızla alay ediyorlar, kahkahalarla gülüyorlardı. Rusca bildiğimden söylenenleri çok güzel anlıyordum. Beyaz tenimin ve ne kadar dikkat edersem kumral çıkan, boya da kolaylıkla kabul etmiyen sakalımın ve gözlerimin renginin dikkatlerini çekeceğinden ürküyordum. Çünkü ben onlara hakikaten benzemiyordum. Türk-

menler, umumiyetle bütün Türkler birbirlerine çok, pek çok benzerler. Halbuki bilhassa bir Orta - Avrupalıyı onlara benzetebilmek çok güçtür.

Rus zabitleri aramızda dolaşıyorlar, dikkatle yüzümüze bakıyorlardı. Pek genç bir zabit karşıma gelip dikkatle yüzüme bakınca kızardığımı hissettim. Başımı çevirmiye, onunla gözgöze gelmemiye dikkat ettim. Büyük bir istiğrab ile yanındaki arkadaşına:

«— Bu ne biçim Derviş? Nasıl Türk? Rengine bakınız, hâline bakınız. Başka Hacılara hiç benzemiyor. Bunu esir etmiş olmasınlar?» dediğini duyunca ben heyecanımdan öylesine sararmış olacağım ki, tabiî rengimi kaybetmiş olmam, hadiseyi daha derinleştirmelerine mâni oldu zannediyorum. Arkadaşı ise, bizim kafileden birisinin elinde gördüğü şeştara takılarak onunla meşgul olmıya başlayınca, bu çok hassas delikanlının yanımdan uzaklaşmasını görmekle rahat bir nefes aldım.

Zabitler bizim küçük teknemizden ayrılmış idiler ki, Rusların olmeç tâbir ettikleri muayene memuru geldi, Yakub'un elindeki evraka şöyle bir baktı. Dünyanın rüşvete en düşkün resmî memurları Ruslardır. Yakub'un uzattığı keseye bakmadan cebine yerleştirdi. Rusların da pek sevdikleri İran tenbâkûsünden uzatılan bir paketi de, boynundaki büyük çantaya yerleştirdi. Bizi parmağıyla şöyle bir saydı. Diyebilirimki o ânda Rus memurunun gözünde bizim satılığa çıkarılmış koyunlar kadar kıymetimiz yoktu. Kafilemizin umumî manzarası da, Rus memurlarına hak kazandırmıyacak gibi de değildi. Moskof memurunun ayrılmasından sonra biz de hem hareket ederek Moskof Harb gemisinden uzaklaştık.

★ — TÜRKİSTAN KIYILARINA :

Yüzükoyun yatmakta olduğum yerden hemen doğruldum ve rahat bir nefes aldım: Tehlike hiç olmazsa o ânda benden uzaklaşmıştı. Biraz sonra müsaid bir rüzgâr çıktığından Rus harp gemisinden mümkün olduğu kadar ayrılmak için Yakub da, benim kadar hevesli idi. Neden bilmiyorum amma onlardan uzaklaştıktan sonra durub dinlenmeden Moskofların aleyhinde konuştu.

Yelkenlerimizi şişirmiş, Hazer denizinde kuş gibi uçuyorduk. Bir saat kadar zaman geçmişti ki, karşıdan Türkistan sahilleri gözüktü: Sapsarı renkli, kumsal bir kıyının ardında küme küme ağaçlıklar vardı. Öylece de bir saat kadar gittik. Görgene suyuna erişmiştik ki, Yakub'un neş'eli yolunu muvaffakiyetle bitirmiş insanların rahatlığı içinde ki sesi yükseldi:

«— Yolcular!.. Sığ yerlere geldik. Yelkenler toplanıyor. Hazır olun!..»

Bundan sonraki bir buçuk millik mesafeyi karadan gidecektir. Toprak birden yükseliyor, yüzlerce arı kovanından meydana gelmiş bir manzara hasıl ediyordu. Burası, Gümüştepe idi, Kartaltepede olduğu gibi suların sığlığı dolayısile yalnız küçük kayıklar yanaşabiliyordu.

Yakub bizi gemisinde bırakıp karaya çıktı ve oradan bize, içi oyulmuş ağaç kütüklerinden ibaret ve ancak buralarda görebildiğim garib kayıklardan gönderdi. Üç kayık birden geldi ve bizler ancak dört seferde karaya çıkabildik. En sonuncusunda benimle Hacı Bilâl beraber binmiştik. Meğer Yakub, İstanbuldan, Padişahın yanından gelen ve onun mubarek yüzünü görebilmiş, bir diyar-ı Rum Müslümanının da bulunduğunu haber vermiş olacak ki, Han Can'ın bizzat kendisi de istikbalimize gelmiş idi. Ben şimdi artık tamamen Türkmenlerin içine girmiş bulunuyordum. Seyahatimin en güç tarafı başlıyordu. Hayatım dahi tehlikede idi. Geldiğim yerlere bir daha dönebilecek mi idim?

GELECEK SAYIDA :

- **★ Türkmenlerin hayatı.**
- **★ Han Cân'ın iyilikleri ve Gümüştepedeki misafirliğimiz.**
- **★ Göçebeler arasında Derviş hayatı.**

Birbirinden yiğittir: Paşamız, neferimiz,
Ne muhteşem zaferdir: Şu CERBE ZAFERİ'miz,
Süngümüzün ucunda açmış güller, lâleler,
Nurda yatsın - haşre dek - Turgutlar, Piyâleler,

Cemal Oğuz Öcal

14 Mayıs 1560
[405. yıl dönümünde]

CERBE DENİZ SAVAŞI

★ — **YABANCILARIN ANLATTIKLARI :**

Ünlü coğrafya bilginlerimizden Kâtip Çelebi'den başka, bütün tarihçi ve vak'anüvislerimiz, hem deniz savaşlarımıza pek önem vermemişler, hem de yazdıklarının bir çoğunu ağızdan toplamışlardır. Evet, bugüne kadar yazılanlar — Avrupalıların düşmanca yazdıklarından ağır sözleri temizliyerek meydana getirilmiş — tarihî bir kıymet taşımıyan şeylerdir.

Halbuki, arşivlerimizin bir hazineden farkı yok... Sözü geçen zevatın gayret ve himmet gösterip, o kıymetli vesikaların üzerine eğilmeleri, hakikatleri ortaya koymaları lâzım.. Aksi halde, Türk tarihinin denizi üzerine çökmüş kalın sis tabakasının, hiçbir vakit, sıyrılmıyacağı muhakkaktır.

İşte bu hükmümüzün açık misal ve isbatı:

Akdeniz hükûmetlerinin hemen hepsi — bir Haçlılar ordusu halinde — birleşerek Türkleri Afrika kıyılarından atmıya kalkışmışlardır. Bu yüzden, her iki taraf yüzlerce gemi ve binlerce asker kullanarak son derece kanlı ve o nisbette şanlı savaşlar yapmışlar, sonunda — Allahın yardımiyle — zafer bizde kalmıştır.

Fakat dünyayı hayret ve dehşet içinde bırakan bu zaferlerimizle öğüne-

Garb Ocaklarımızın yiğit leventlerinden.

(Leyn Pol şöyle diyor : «— Mesele, karşısına çıkmamaktı. Karşısına çıkmak, eline geçmek demekti. Bu da yok olma veya esir olma mânasına gelirdi. Bu hakikat, yüzlerce sene, Akdenizin destanı oldu.)

ceğimiz, onları genç nesillerin kafalarına ve ruhlarına yerleştireceğimiz yerde — maalesef — eldeki kitaplarımızda tek kelime bile mevcut değil...

Büyük Türk amirali ve değerbilir insan Barbaros Hayrettin Paşanın «**O, benden ileridir**» dediği, yıllarca bayrağımızı Akdeniz kıyılarında şan ve şerefle dalgalandıran, sayısız zaferler kazandıktan sonra, «**ŞEHİTLİK**» mertebesine ulaşan, yiğitler başbuğu «**TURGUT REİS**» in «**BİRİNCİ CERBE SAVAŞI**» nı da pek iyi bilmiyoruz.

★ — **İKİNCİ CEBRE.**

Avrupalı tarihçilerden Leyin Pol'ün «**İKİNCİ CERBE ZAFERİ**» için, rivayet leri şöyledir:

«— **Birbiri ardınca birkaç yıl Türk Donanması Sinan ve Piyâle Paşalar kumandasında İtalya sularında görünür, her seferde Turgut Reis kılavuzluk ederdi. Her yıl Kalabriya yalılarının genç ve güzel esir hazinesi Müslüman askerleri ni doyururduysa da, sanki bunlar yetmiyormuş gibi, felek o zavallılara daha kötüsünü gösterdi... Artık denizde Türklerle kılıç ölçüşemiyeceklerini iyice anlıyan Güney Avrupa Hükûmetleri, Türkleri en zayıf yerinden vurmayı (yâni, Batı Trablus'u geri almayı), kaça çıkarsa çıksın, göze aldılar. Bu gemiler İspanya, Cenova, Papalık ve (Din) dedikleri Malta ocağından, v. s. yerlerden gönderilmişti. Filonun kumandası, (Medineseli) Dukası'na verildi. (Anderya Dorya) artık harp ve kumandadan kalmış, çok yaşlanmıştı. Bu sebepten Ceneviz Filosu'na, ihtiyar Dorya'nın kendisine pek güvendiği ve o nisbette sevdiği biricik yeğeni (Covani Anderya Dorya) kumanda ediyordu. Daha seferin başlangıcında, tâlihin bunlara yüz göstermiyeceği belli oldu. Beş kere yola çıkmışlarken, her seferinde aksi ve sert bir hava ile karşılaşıp, limana kaçmak zorunda kalmışlardı. En sonra 10 Şubat 1560 da, uygun bir hava ile, Afrika yakasına düzüldüler. Fakat burada da onları yeni bir güçlük ve felâket bekliyormuş : Gemilerde çok fazla askerle uzun müddet kalmanın korkunç neticesi, derhal görünmiye başladı. Humma, Kanlı Basur, İskorpit hastalıkları ortalığı kırıp geçiriyordu. 2000 kadar cenâze, denize atıldı. Trablus'un böyle yorgun argın bir orduyla kuşatılması, olacak bir iş değildi. Bu yüzden amiraller, şehrin önüne inilir inilmez, (CERBE) ye dönüp gitmek emrini verdiler ve bir baskınla bu güzel adayı ellerine geçirdiler. (Medineseli Dukası) hiçbir zorluk çekmeden adada istihkâm kurmıya,— hattâ Türklerin kuşatmada dünyaya şöhret vermiş olan mahâretlerini boşa çıkaracak kadar — kuvvetli bir kale yapmıya başladılar. İki ay içinde kale tamamlandı ve amiral lüzumundan fazla askeri memleketlerine yolladı. Fakat zavallı amiral, kaleyi yapıp bitirmek için çok vakit kaybetmiş, Türklerin Mayıs ayı iyice ilerlemeden denize çıkmamak âdetlerini tutacaklarına da güvenmişti. Tam geri döneceği bir sırada, Türklerin Malta yanındaki Gozo önlerinde göründüklerini haber alarak, şaşkına döndü. Birden hepsi korku ve dehşet içinde kaldılar ve o hiçbir şeyden yılmıyan asilzâdeler cesâret ve soğukkanlılıklarını kaybettiler. Ortada, yalnız ve ancak, bir düşünce hâkimdi : « Amanın, Türkler geliyor, basılacağız !..» Covani Dorya, hemen gemisine atladı ; Cenevizlileri de diğer gemilere bindirerek selâmeti kaçmakta buldu. Medineseli Dukası ise, biraz daha cesur ve soğukkanlı davranarak, askerlerinin gemilere binmelerinde kargaşalığı önleyebildi. Bu sırada, Turgut Reis'in bir zamanlar dünyaya parmak ısırtarak kaçtığı o meşhur Cerbe Boğazı'nda, heybetli ve korkunç korsan Piyâle ve Kılıç Ali Paşalar, birleşmiş olarak, düşmanlarını bekliyorlardı. İki tarafın karşılaştığı hengâmede kopan kıyâmeti, kalemle tasvir etmek mümkün değildir. Cerbe'nin kuzey kıyılarını doldaşmıya tâkatleri kalmıyan Hıristiyanlar, çâresiz, gemilerini karaya attılar. Gemileri batırmak mı, yoksa yakmak**

ZAFERLER YOLU

Donanma sefere çıkmadan önce, Yalı köşkü önünde uğurlama töreni yapılırdı. Padişah, Kaptan-ı Deryâyı huzuruna kabul eder, nusret ve zafer dilerdi. Kurbanlar kesilir, dualar edilirdi. Sefere çıkan bütün harb sefineleri Padişahın önünde geçit resmi yaparlardı. Çok zaman, seferin istikameti söylenmez, dualarda zafer yolunun ilham-ı rabbanîye mazhar olması niyâzında bulunulurdu. Gerçekten de, en haşmetli zaferler, düşmanlarımızla aramızda kuvvet dengesinin bizden yana olmadığı ânlarda bile, yiğit denizcilerimizin cesaret ve kahramanlığının tarihimize armağanı olmuştu.

mı gerektiğini kimse düşünemedi. Suyu çok kalyonlar, sığlarda saplanıp kaldı. Türkler, flikalarla, üzerlerine saldırdılar. Kadırga ve kalyon sınıfından 56 kadarı, kolayca, ellerine geçti. 18.000 Hıristiyan, Türk palalarına boyun eğdi. 11 Mayıs 1560 ta vukubulan bu kanlı savaşta Cerbe kıyıları baştanbaşa gemiler ve zavallı esirlerle pek acıklı bir manzara almıştı. Bir yanda insan cenâzelerinden tepeler yığılmış, öbür yandan Türkler gemileri ve cenâzeleri soymıya koyulmuş; 3 ay evvel büyük bir gösterişle kalkan bu ordu, bu filo sanki yok olmuştu. Bugün, Hıristiyan âlemi için, âdeta bir mahşer günüydü... Medineseli ve genç Dorya, her nasılsa, savuşabildiler. Amma öteki pîr (yâni, Anderya Dorya) bu filonun kaybını ve sevgili yeğenini müthiş bir bozguna uğradığını haber alır almaz, sönük gözleri yaşla dolarak « Aman beni kiliseye götürün », diye yalvarmıya ve kendi dininden teselli aramıya başladı. Zavallı ihtiyar uzun ömür sürmüş, çok şan kazanmış, çok belâlar geçirmiş, hepsinden kurtulmuş fakat bu son felâkete dayanamamıştı. Bu yüzden, 25 Kasım 1560 da, ölüp gitti. »

★ — VESİKALARIMIZA GÖRE :

Bu meşhur İngiliz'in (yâni, Leyin Pol'ün) sözlerini aynen dilimize çevirdik. Fakat, çok yerleri, elimizdeki vesikalara uymuyor. Elbette bizim vesikalara, daha çok inanacağız. Çünkü yabancılar gerçekleri daima değiştirdikleri gibi, bizimkiler devletin o günlerde kovaladığı fikir ve yolu, Dîvân-ı Hümâyundan çıkan hükümleri resmî olarak gösteriyor.

⁂

Burada iki mühim mesele karşısın-

da bulunuyoruz. Şimdi bunları, kısaca, gözden geçirelim :

1 — (Garb Ocakları) nın söndürülmesi :

Oruç, İshak, Hızır (Barbaros) ve Turgut Reislerin kurdukları **(GARB OCAKLARI)** Akdeniz yalılarını kasıp kavurduğundan bu ocakların söndürülmesi, o yalıların sâhipleri olan Hıristiyanlarca gerekliydi. Bu mesele, bugün için, doğrudur. Amma, o zamanlar için değil... Çünkü, o çağlarda «**İŞE İŞ**» prensibi hâkimdi.

Akdeniz'de korsanlık hem çok eskidir, hem de yalnız mal için yapılırdı. İşe din karışır karışmaz, eskilerin lânetlediği ve cinâyet saydığı bu san'at sonradan sevilmiye, yardım görmiye başladı. Şurasını da ehemmiyetle belirtelim ki, gerek Türk - İslâm âleminin, gerekse Hıristiyanların bu yüzden büyük kayıpları olmuştur. Turgut Reis'in 1540 da Cenevizlerin eline esir düşüp korkunç işkencelere mâruz kalması, İspanya'daki 700 yıllık şanlı İslâm İmparatorluğunun yıkılması üzerine Müslümanların o güzelim memleketi terke mecbur kalarak şurada burada perişan olmaları, bu fâcianın doğurduğu müthiş kin, intikam, ihtiras ve entrikalar, Hıristiyan âleminin ise ikiye ayrılıp biribirlerine düşman kesilmeleri, gittikçe kızışan din ve mezhep kavgaları dolayısiyle oluk oluk kan akması ve sayısız ma'sumun can vermesi, ilh. gibi...

Bununla beraber **(GARB OCAKLARI)**, donanmamız için, bir okul vazifesi görmüş ve en büyük amiralleri-miz oradan yetişmislerdir.

2 — Kuzey Afrika Müslümanlarının Türk'lere düşman kesilmeleri :

Kahraman Türk denizcilerinin Kuzey Afrika kıyılarına yerleşmesiyle Cezayir, Tunus ve Trablus'un menfaatleri azalmış ve buralardaki Müslümanlar — birkaç şeyhin kışkırtmasıyla — kendilerini İspanyollara karşı koruyan Türklere düşman kesilmişlerdi. Câhil ve gafil Arablar bununla da kalmıyarak, Türk'leri memleketlerinden koğmak için, vaktiyle boğaz boğaza geldikleri din ve can düşmanı Haçlıları yardıma çağırdılar.

★ — ZAMANI İYİ SEÇMİŞLERDİ :

Bu lüzumsuz ve mânâsız davet üzerine, Papanın gözdesi ve Afrika'da en çok ilgisi olan İspanyollar, dümeni Anderya Dorya'nın elinde bulunan Cenova, Papalık ve bütün İtalya, arkasından Fransa ve Tunus Emîri — Türk'ler aleyhine — birleştiler. Venedikliler, sözde dost kalmıştı, amma, onların dostluklarına hiçbir vakit güvenilemezdi...

Nihâyet birleşik Haçlıların savaş filolarıyla askerlerini taşıyan gemiler (Mesina) da toplanmışlar, Başkumandanlığa (Medineseli) getirilmiş, ilk iş olarak da Trablus'u ve Turgut Reis'i ele geçirmeyi kararlaştırmışlardı. Batıdaki ilçe hâkimlerimizin gönüllü reisleri, tüccarlar ve Yahudi câsuslarımızın Türklere derhal ulaştırdıkları bu haber, İstanbul'da duyulur duyulmaz, müthiş bir bomba tesiri yapmıştı... Buna sebep şudur:

O yıllar, Osmanlı İmparatorluğu'nun karışık zamanlarıydı. Şehzâdeler Vak'ası, İstanbul ve dolaylarında hüküm süren kıtlık; doğu ve kuzey politikamızın bozukluğu, Rusların güneye, Azak ve Karadeniz yalılarına saldırışları; Portekizlilerin Basra Körfezi'ne ve Kızıl Denize girerek kıyılarımızı tehdide başlamaları; Adalar Denizinde türeyen çapulcu korsanların idâremiz altındaki Müslümanlarla Hıristiyanları sıksık rahatsız etmeleri ve daha bazı sebepler, devletin başına yeniden bir takım işler açmış bulunuyordu.

Fakat kaybedilecek vakit olmadığından Piyâle Paşaya derhal sefer hazırlığına başlaması, İskenderiye Deniz Kumandanı Şucâ Beye hemen filosuyla Rodos Beyi Kurdoğlu Ahmet Beyin Piyâle Paşa'yla birleşmesi, muhteşem Türk Pâdişâhı Kanunî Sultan Süleyman tarafından emredildi.

(İKİNCİ CERBE SAVAŞI) için Haçlılar üzerine kaç gemi gönderildi, maa-

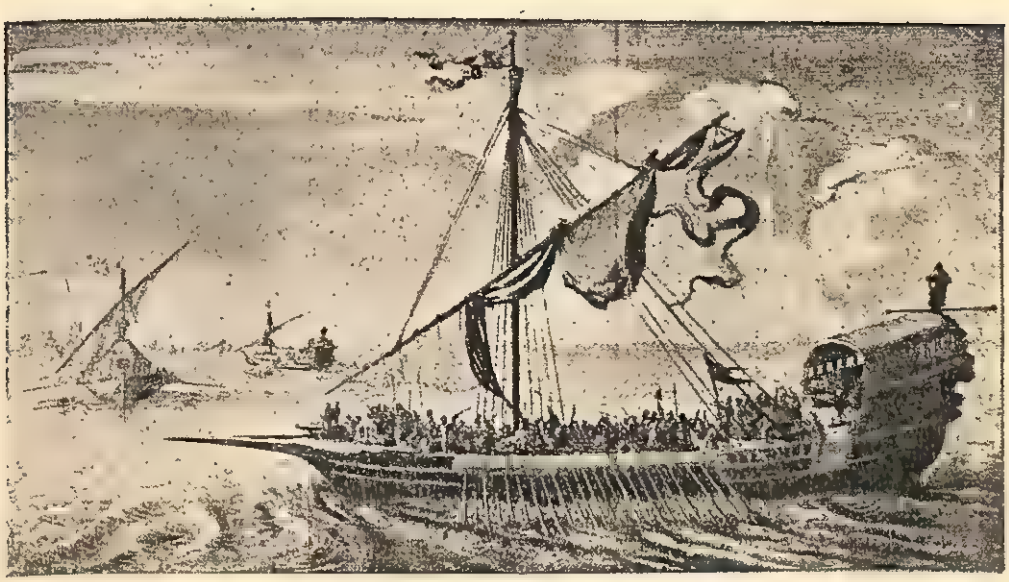

Garb Ocaklarımızın kalyonlarından birisi seferde..
(Akdeniz'i mavi bir sis perdeliyor
Elli kalyonlu donanmay-ı Hümâyun geliyor...)

lesef, bilemiyoruz.

Türk Donanması — verilen emir gereğince — Mora'nın batı sularında birleşecek, Avlonya sipâhilerini alacak ve o taraflardan zahîre tedârik edilecekti. Zira, yalnız İstanbul ve civârında değil, Turgut Reis'in bulunduğu Trablus'ta da yiyecek sıkıntısı çekilmekteydi. Bundan dolayı bütün yalılardaki beylere, hâkimlere ve gönüllü reislere sıkı emirler verilip yiyecek maddelerinin dışarıya çıkması yasak edildiği gibi, dostlarımızdan (!) Venedik ve Fransız gemilerinin zahire taşıdıkları görülürse hemen zaptolunması ve bu vazifeyi her kim yapmazsa **(HAKKINDAN GELİNECEĞİ)** kesinlikle bildirildi...

★ — HAÇLILAR ÜÇ GÜN DAYANABİLMİŞTİ...

Donanmamız — bulabildiği kadar yiyecek ve asker alıp — Mora'ya gitmiş, orada da öteberi tedârik etmişse de, gerekli olan her şey tamamlanamamıştı. Bu yüzden Amiral Piyâle Paşa İstanbul'dan hem asker ve zahîre istedi, hem de düşmanın Mesina'dan kalkıp Trablus'a saldıracağını duyduğundan mevsimsiz savaşmanın bir netice vermiyeceğini, merkeze dönmesinin daha doğru olacağını birkaç yazı ile bildirdi. Nihayet **«GERİ DÖN!»** emrini aldı ve zavallı Turgut Reis kendi hâline bırakıldı...

Bu sırada, bizim yaramaz levendler Girit ve Korfo sularında iki Venedik gemisini yağma ettiklerinden, Venedikli lerle aramız açıldı. Kıbrıslılar, Mısır Deniz Kumandanı Şucâ Beyi limanlarına sokmadılar. Rodos Beyi Ahmet Bey, tekrar Rodos'a gönderildi. Bu işte kabahat bizimdi. Venedikliyle Ceneviz'i ayıramıyan o zamanın kafaları, uyuyan düşmanı uyandırdılar. Bereket versin ki, bu kargaşalık ve düzensizlikler devam ederken, düşman da bizden iyi bir durumda değildi. İtalyanlarla İspanyollar arasında kavga çıktı ve Haçlılar donanma kumandanlığını bir türlü paylaşamadılar. Bu bakımdan Amerikalı meshur **(KAPTAN MAHAN)** ın şu sözü, pek doğrudur : **«Birleşmiş Devletlerin sayısı ne kadar çok olursa, kuvvetleri de o kadar zayıf olur. »**

Yukarıda da belirttiğimiz gibi biz, donanmayı İstanbul'a çağırıp, o kışı ha-

(Sonu 1340 ncı sahifede)

İmparatorluğumuzu harbe sürükleyen İngiliz politikasının düşen maskesi ve hazin netice

MUSUL Petrollerini Nasıl Kaybettik ?

YAZAN : NUREDDİN PEKER

★ — **BİRİNCİ DÜNYA HARBİNDE IRAKIN DURUMU :**

Osmanlı İmparatorluğunun Musul, Bağdat, Basra vilâyetlerini, gerekirse merkezi Bağdat olan Altıncı Ordumuz müdafaa edecekti. Basra'da Kuveyt - Bahreyin, Bağdatta Kerkük ile Musul kaynakları henüz işletilmiyordu. Bu üç vilâyeti içine alan Irak kıt'ası, aynı zamanda dünyanın en verimli ürün anbarlarından biri idi. O tarihlerde İmparatorluğu üzerinde güneş batmıyan İngiltere'nin Mısır ve Hindistan yolu da buradan geçiyordu. Bu bakımdan İngiltere'nin Orta Doğudaki istilâ plânlarına dahil olan Irak kıt'asında, Rusya Çarlığının da siyasî emelleri vardı. Ilık denizlere ve petrollere, kısaca bu yollardan gidilirdi. Bu yüzden İran ve Irak'ta İngiliz ve Rus rekabeti vardı.

Nüfus ve geçim zorluğu artan Alman İmparatorluğu da, Orta Doğuyu kendine pazar yapmak sevdasında idi. Hattâ bizimle anlaşarak Bağdat demiryoluna başlamıştı. Mutlakıyyet devrinde yapılan Hicaz demiryolu gibi Meşrutiyyet devrinde de Irak demiryolu yapılırsa, bu iki kan damarıyla Osmanlıların ömrü biraz daha uzardı. Dâvâ ve rekabet büyüktü, korkunçtu.

Irak'ı, bağrındaki petrol serveti için, kendi bayrakları altında görme kavgası yapan Osmanlı Türkleri ve düşmanlarının savaş neticesi: Mütareke ile beraber, silâhlarını mecburî ve kendi devletlerinin gafleti ile bırakan son mücahitler: Sağdan sola oturanlar: Bu yazının muharriri Nurettin Peker ve kamp kadrosu.

İngilizler, II nci Abdülhamid devrinde zorla aldıkları imtiyazla, Basradaki Kuveyt - Bahreyin petrollerini, Bağdattaki Berliç şeker fabrikasını, Fırat nehrindeki Hindiya barajını ve bir takım büyük tesisleri işletiyorlardı. Mısır ve Hindistan'da müstemleke ihtisaslarını yapmış olan müsteşrikleri de Iraka yayılmıştı. Bunların başında ve bu te-

sisleri kuran arkeoloğ, psikolog, jeolog, yüksek mühendis Sör Perkoks (1) gibi Kur'anı Kerimi İngilizceye tercüme etmiş Ulûmu Arabiyye mütehassısları vardı.

Irakta Sünnî ve Şiî gibi mezheplerdeki bütün aşâiri ve nakib-ül eşrafı avucunun içine almış, İngiliz siyasetini yürütüyordu. Osmanlı devletinin dağılmasında çıkarı olan düşmanlarımızla mücadele edemez hale getirildikten sonradır ki, Birinci Dünya Harbine sokulmuştuk.

1914 de İngilizler Basra yoluyla Irakı istilâya başlayınca, Şeyhül meşayih (!) yüksek mühendis Sör Perkoks cenaplarının İngiliz istilâ ordusuna hâkim-i siyasî ta'yin edilerek resmen karşımıza çıktığını gördük. Sör Perkoks'un meshur casus Lavrensin de hocası olduğunu İngilizlere esir düştüğümüz zaman öğrendik ve esarette Türkiye'den kaçan Ermeni ve Rum tercümanları vasıtasiyle iltifatlarına nâil olduk...

★ — IRAK CEPHESİNDE ASKERÎ DURUMUMUZ :

Yüz yıllardanberi Osmanlı Devletinin genel bütçesinden fazla bir gelir, boş yere Fırat ve Dicle nehirlerinden Basra körfezine akıyordu. Irakı (Mezopotamya), elimizden almağa gelen İngiliz ordusu karşısında şerefli savaşlarla savunarak geri çekilmekle beraber, Selmanıpâk, Küt-ül Emmare, Fellahiye gibi muzaffer savaşlar kazanmıştık.

İngilizlerin gün geçtikçe artan kuvvetlerine karşı, kaçıp dağılan Araplardan sonra Türk asıllı kalan birliklerimizin kuvveti gittikçe azalıyordu.

Böyle olduğu halde, Avrupa'da Almanların milyonluk ordularına bölük ve tabur halinde bile esir vermiyen İngiliz ordusu, Kût-ül Emmare'de Türklere beş Generali ile beraber onbeş bin kişilik Tvundsent ordusunu esir vermişti.

Her zorluğa katlanarak Irakı savunan yüz binden fazla Türk askerinden arta kalan on bin kişilik Dicle gurubunun (14 üncü Kastamonu tümeni), Musul petrolünü mütarekeye kadar nasıl müdafaa ettiğini kısaca yazacağım ve harp tarihimizce henüz bilinmiyen taraflarını açıklıyacağım:

★ — IRAK'IN VE MUSUL PETROLÜNÜN SON MÜDAFİLERİ:

Dört yıldanberi Irakı savunan Altıncı Ordumuz, ikmâl edilemediğinden eriye eriye on bin kişilik bir tümen haline gelmişti. Irak ve İranda Onüçüncü Kolorduyu başarılı bir surette sevk ve idare eden Ali İhsan Paşanın Kafkas cephesine nakline üzülmüştük. Hattâ, Ali İhsan Paşanın cephemizden kaldırılmasını istismar eden beyannamelerin İngiliz uçakları tarafından üzerimize atıldığını görüp okuyunca, moralimiz kırılmıştı. İşte Ali İhsan Paşanın tekrar Irak cephesine Altıncı Ordu Kumandanı olarak geldiğinden moralimiz yükselmişti (2). Paşanın bilgisinden ve enerjisinden yeni başarılar bekliyorduk. Artık yıpranmamış taze kuvvetler alarak Bağdadı ve zengin kaynaklarını kurtaracağımızı sanıyorduk. Halbuki, « **su uyur düşman uyumaz**» dı. İngilizler, Ali İhsan Paşanın taze birlikler almasına ve harekete geçmesine imkân vermeden Suriye'de ve sonra Irakta genel taarruza geçtiler.

Kadro haline gelen çeşitli birlikleri **Dicle gurubu** adiyle birleştiren Altıncı Ordu Kumandanı, Harbiye Nezaretinden mütarekenin yakın olduğu emrini alınca, oyalama savaşları yaptırıyordu. İngiliz ordusu 22 Ekim 1918 de esaslı bir taarruza geçince Ali İhsan Paşanın Gurup kumandanı Albay İsmail Hakkı Beye (14 üncü tümen K.) verdiği yazılı emirde :

---

(1) Lozan anlaşmasından sonra Musul anlaşmazlığının halli için toplanan Haliç Konferansında Fethi Okyar başkanlığındaki Türk heyetine karşı bu zat da İngiliz heyeti başkanı idi.

(2) Altıncı Ordu Kumandanlığına geldiğini bildiren çok enteresan 31 Ağustos 1918 tarih ve hususî 1, umumî - 13229 sayılı dört maddeten ibaret emr-i yevmisinin tamamı dosyamızdadır. N.P.

«Musulu ve Geyyare gazının güneyinde ve Dicle boyunda birbiri ardınca beş savunma hattı vererek buralarda mutlaka tutunulmasını ve belli günlerden önce savunmanın gevşetilmemesini» bildirmişti.

★ — **HÜKÛMETİN VE ALİ İHSAN PAŞANIN AMACI, İNGİLİZLERİN DAVRANIŞI :**

Amacımız, ordu merkezi olan Musulu ve güneyindeki Geyyare petrol kaynağını (3) mütarekenin imzasına kadar İngilizlere vermemekti. İngilizler ise, mütarekenin imzasından önce bu petrol kaynağını ve Musulu ele geçirmek azminde idiler.

Dicle gurubumuz ordunun yazılı emrine uyarak 22 Ekim 1918 de şiddetli savaşlardan sonra 23/24 gecesinden itibaren Cebeli Hamrin ve Fetha'daki savunma hattından geri çekilmişti. Eskisi gibi hemen her gün savaşarak, geceleri çekilerek 27 Ekim 1918 de Şirkat denilen savunma hattına gelmiştik.

Geyyare petrolü 20-25 kilometre arkamızda idi. Mensup olduğum 18 inci alay, Küçük Zab nehrinden geçmek istiyen düşman kuvvetlerini 500 mevcudu ile püskürttüğü halde, ihtiyar alay kumandanımızın gevşekliği yüzünden gece geçen 800 mevcutlu mızraklı süvari livasiyle iki taburun baskınına uğramıştık. Sağ kalan 180 muharip, 100 gayri muharip ile çekilip Dicleye kurulan tombazlı köprüden sağ sahile geçerek guruba katılmıştık. Çırnaf sırtlarında

---

(3) Eskidenberi mahallî Arapların iptidaî usullerle gaz lâmbalarında kullandıkları Geyyâredeki kaynağı, 1914 yılında gelen mütehassıs Alman ekipleri, Irak ordusuna yetecek kadar işleterek, Türk ve Alman motorlu taşıtlarında ve nehir araçlarında akar yakıt olarak kullanılırdı. O tarihlerde tren yolunun sonu olan Nusaybin ile Musul arasında lâstik ve demir tekerlekli Alman araçları menzil hizmeti yaparlardı.

ŞİMDİ KİMLERDE? **Biz, Irak için mücadele ederken, kendimizin olduğuna inandığımız toprakların kavgasını yapıyorduk. Klişede, petrol borularının üzerine yerleşmiş olan ise, bize karşı, kendi dâvasını değil de, gayrının sömürme ihtirasını savunur oldu. İşte Musul petrollerini taşıyan dev font borular ve onun üzerinde gayrının olmuş servete hasret çeken Iraklı...**

tutunduğumuzdan sonradır ki, sol sahilden çeşitli düşman birliklerinin Musula doğru yürüyüşlerini görmüş ve «Eyvah gitti!» demiştik.

Böylece İngilizler 26 ve 27 Ekim günlerinden de faydalanmışlardı. 28 inci günü sağ sahilde savaşan düşmana karşı yarma için avcı alayını destekliyen 22 ve 43 üncü alayların yaptığı karşı süngü taarruzu sonunda İngilizler bozularak kaçmağa başlayınca çok sevindik ise de, her nedense, gurup kumandanı İsmail Hakkı Beyin Yedinci Alayla bu kahramanları desteklememesi yüzünden (sarhoştu), düşman muhakkak bir imhadan kurtularak geri dönmüştü.

(Sonu 1339 uncu sahifede)

KALMASIN ALLAHIM ÂLEMDE HİÇBİR HAKİKAT NİHÂN

Tarih ilmi, hakikatler, ve ciddîlik

«Azizim Kutay,

«1964 yılının son altı, yedi ayı ile 1965 senesinin başlangıcı, biz tarihseverler için şükrana lâyık pek zevkli, hattâ istifadeli günlerle dolu olarak geçiyor. Mütevazı görünüşüne rağmen, pek ciddî ve ağırbaşlı muhteviyatlı «Tarih konuşuyor» bize, başarılı bir millî bankamızın hudutsuz imkânlarından faydalanan bir basın müessesesi tarafından yayınlanan cazip görünüşlü «Aylık Tarih Mecmuası» da katıldı.

Bunlara bazı dergilerin ek olarak verdikleri «Dünya Tarihi», «Hammer Tarihi» gibi yayınları da ekliyecek olursak, birbirlerini kovalıyan bu tarih yayınlarının biz tarihseverlere birer «mânevî ziyafet» yerine geçtiklerini kabul etmek lâzım geliyor ve ihtiyarımız — Tanrı sayılarını artırsın!. dememek elden gelmiyor..

Tanrı sayılarını artırmasına artırsın ama, gönül de istiyor ki bu maidelerin, yeni tâbiri ile «mönü» leri de, dergilerin rengârenk, cicili bicili dış görünüşleri kadar iştiha açıcı, bilhassa doyurucu, herhangi bir hatadan, şişirmeden, ciddî bir okuyucunun gözünden kaçmıyacak lâubaliliklerden sakınır olsunlar.. Çünkü böyle ciddî tarih konularını, geçmişin millî olaylarını ele alan yayınlarda rastlanacak en masum bir lâubalilik, küçümencik bir hata, onun bütün muhtevası hakkında okuyucunun itimadını sarsabilir, pek gerçek kısımları hakkında da tereddütler, hattâ şüpheler uyandırabilir.

Nitekim yukarıda bahsi geçen «Tarih Mecmuası»nın nisan tarihli üçüncü sayısının 74 ve 75 inci sayfalarında «Devlete isyan eden gemi» başlıklı yazıda, bu masum lâubaliliklerden birine rastladım ve üzüldüm. Dergiye, makaleyi büsbütün canlandırmak maksadiyle olacak, iki sayfalık büyük bir resim konulmuş, altına da «Rus donanması Potemkin zırhlısının peşinde» satırları dizilivermiş.

«Azizim Kutay, ben basın alanında «Denizcilik bahisleri ve tarihî olayları» yazarı olarak, mütevazı bir üne sahip geçinirim. Bu itibarla kesin olarak iddia ediyorum ki, bu resmin, Karadenizdeki Potemkin isyaniyle uzaktan yakından bir ilgisi yoktur ve 1904 - 1905 Rus - Japon harbi sıralarında Moskofların Port-artur donanmasına bağlı Fransız yapısı «Çareviç» zırhlısı onun dümen suyunda yol alan «Pobieda» yahut da eşi ve benzeri «Perseviet» hattı harb gemilerinden birini göstermektedir.»

«Oldu mu ya!... Uzak Doğu suları nerede, Karadeniz nerede?.»

«Bu resmin Potemkin isyaniyle bir ilgisi bulunmadığının ikinci itiraz kabul etmez başka bir delili de, arkadaki üç bacalı bir zırhlının bu resimde ayan beyan görülmesidir»

«Halbuki, o devirde Moskofların Karadeniz donanmasında bir tek üç bacalı zırhlı vardı ki, o da isyan etmiş olan Potemkinin ta kendisi idi. Şu halde, bu üç bacalı gemi, hem isyan etmiş, hem de âsiyi, yani kendi kendini takip eden başka bir hattı harb gemisi olmak gibi, çifte bir hüviyete sahip olamaz ya!»

«Şu izahlarımdan da anlaşılıyor ki, yazıyı tam anlamiyle bir gerçek hüviyetine büründürmek için uydurma, sümmettedarik konuluvermiş birer resimdir bu resim..»

«İşte, ilk bakışta önemsiz görülecek bu küçük ve masum lâubalilik, bütün makalenin havasında bir tereddüt, bir itimatsızlık duygusu yaratıveriyor ki, yazının metninde rastlanan birkaç hata da bu şüpheyi bir hayli kuvvetlendiriyor.»

«Memlekette tarih konularını işliyecek dergi ve yayınların benim kadar, sizi de sadece sevindirmiş olacağına inanırım. Hattâ şu noktayı da saffet ve samimiyetle belirtmek isterim ki, bu isyanın yıldönümü olan Haziran ayında yayınlanmak üzere, aylarca evvel sunmuş bulunduğum ve isyan süresince gemide bulunuo bu kanlı olayların geçişini günü gününe zaptetmiş olan bir Rus gönüllü deniz onbaşısının hâtıratına dayanan ve bu feci hâdisenin, devrin Osmanlı padişahı İkinci Abdülhamid merhumun Yıldız Sarayında yarattığı gülünç paniğin vakadan faydalanıp kollarını sıvayan jurnalcı paşaların ibret verici iğrenç faaliyetlerinin hazin safhalarını canlandıran yazı ile bir ilgisi olmadığı da vuzuhla görülecektir. Yani aylarca evvel hazırladığım bir konunun, bir meslekdaş tarafından daha evvel davranılıp ortaya atılmış olması, beni asla gocundurmuş ve tedirgin etmiş değildir. Tersine. «Tarih Konuşuyor» da Potemkin isyanı çıkmaya başladığı vakit, iki «acıklama» arasındaki derin fark bütün vu-

(Sonu 1338 inci sahifede)

Vehib Paşa Adis Ababa'yı nasıl savundu?

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ — İTALYA HABEŞİSTANI İSTİLÂ EDİYOR :

Kabına sığamıyan Mussolini İtalyasının yayılma ve genişleme saldırısına hedef olan Habeşistanın tarihinde, 1935 den otuz sekiz yıl önce, yine İtalyanlaların yaptığı bir denemenin unutulmaz hatırası vardı: Habeş İmparatoru Birinci Menelik, İtalyan istilâ ordularını Harrar önlerinde dehşetli bir bozguna uğratmış ve imha etmişti. Mussolini şimdi, bu boz gunun acı izlerini de, İtalyan tarihinden silmek davasında idi.

Kuvvetler arasında hiç muvazene yoktu: İtalyanın istilâcılığı bahsinde açık bir misal vermek gayesinde olan İngiltere, Mısır ve Sudan yoluyla Habeşistana yardımı azaltmıştı.. Bugünkü Birleşmiş Milletlerin babası olan «Milletler Cemiyeti», uzun ve heyecanlı müzakerelerden sonra İtalyanlara karşı «zecrî tedbirler» alınmasını kararlaştırmıştı: Milletler Cemiyeti âza devletleri, İtalyaya harb malzemesi olacak hammadde satmıyacaklar, İtalyaya yardımda bulunmıyacaklardı. Habeş imparatoru Haile Selâsiyye Cenevreye bizzat gelmiş, kürsüye çıkmış, heyecanlı bir konuşma ile bütün dünyaya «— **Bugün bana, yarın sizlere... Eğer bu saldırganlığı başlangıcında önlemezseniz İkinci Dünya harbi uzak değil...**» demişti. İtalya'ya karşı zecrî tedbirler alma hareketine biz de katılmıştık ve Hariciye Vekilimiz Dr. Tevfik Rüştü Aras, **Yurtta Sulh, Cihanda Sulh** parolasını samimiyetle benimsemiş Atatürk Türkiyesinin, İtalyanın hareketini takbih ettiğini en cesur ve açık dille kürsüde tekrarladı.

Vehip Paşa Kimdir?

Bu yazının mevzuu olan klişesini yukarıda gördüğünüz Vehib Paşa, 1877 de Yanya'da doğdu. Yanya Belediye Reisi olan Esad Paşanın küçük kardeşidir.

Harbiyeden Kurmay yüzbaşılığı ile çıktı, Dördüncü Orduda, Yemende ve Manastırda hizmet etti. İkinci Meşrutiyetin ilânı ile Harbiye Mektebi müdürlüğüne getirildi. Balkan Harbin de Yanyayı müdafaa ve Yunanlılara esir düştü. Birinci Cihan Harbinde Çanakkale Cenub cephesi kumandanlığını, daha sonra Ordu Kumandanlığı yaptı. Mütarekede tevkif edildi, firar etti. Rumanya, Almanya, Fransa, İspanya'da bulundu. Mısır ordusunda Kral Fuad'ın istediği ıslâhat hareketini yarıda bırakarak, Habeş Ordusunun İtalyaya karşı son müdafaasını üzerine aldı.

1940 da, 62 yaşında iken öldü.

Fakat Cenevre'de bu kürsü ve hitabet yarışmaları sürüb giderken, o güne göre motorize olabilme vasfı muhakkak olan İtalyan kıt'aları, Cibuti'deki ikmal üslerini Habeşistanın içine kadar geniş-

İMPARATOR AİLESİ **Yukarıdaki klişede, bugün de, Habeş tahtında olan İmparator Haile Selâsiye'yi, veliahdı olan oğlu ve sağbaşta, Vehib Paşanın talebesi olan Ras Nasibu ile beraber aile ferdleri arasında görüyoruz. Solda en başta olan İmparatorun küçük kızı Harrar Düşesi, Naibe Prenses ve İmparatoriçe görülmektedir. Negüs ortadadır.**

Cihan tarihinin kaydettiği en eski devletlerden birisi olan Habeşistan, 1897 de, Birinci Menelik zamanında İtalyan saldırısını başarı ile uzaklaştırmıştı. Vehib Paşa, savaşın başında Habeş ordusunun idaresini eline alıp, İmparatorluk içinde iç sükûn sağlanmış olsaydı, aynı netice beklenebilirdi.

leterek ileri hareketine devam ediyor ve Harrar - Ciciga yoluna varmış bulunuyordu.

★ — KARARAN ÜMİTLER ve BİR TÜRK KUMANDANI:

Eğer İtalyanlar, Habeşlerin bütün kuvvetlerini yığdıkları Harrar - Ciciga hattını yarabilirlerse, Habeşistanın idare merkezi olan Adis Ababa da sukut edecek ve savaş İtalyanların kesin zaferiyle son bulacaktı. 1936 nın mart sonlarında Habeşistanda yağmur mevsimi son bulmuş, İtalyan Başkumandanı Mareşal Badogliyo, ihtiyar mareşal Dö Bono'nun yapamadığı ve Mareşal Grazyani'nin birinci safhasını başarıya ulaştırdığı istilâ plânını neticelendirmek üzere, yanında İtalyan Kraliyet Kurmay heyeti Cibutiye gelmişti. Bütün dünya ümitsizdi. Çünkü İtalyanlar, her bakımdan Habeşlerden üstündüler ve İtalyan hava kuvvetleri, müdafaasız köyleri bile yakıp yıkıyordu. Bu ümitsizlik günlerinde idi ki, bir haber, bütün dünyayı hayretle, hatta biraz da ümitle savaşın son şahnesine çevirdi: Habeş Ordusuna, tanınmış bir Türk Paşası, Birinci Dünya Harbinde, önce Çanakkalede, sonra Kafkasyada hizmet eden ve Ordu Kumandanlığına kadar yükselmiş olan Vehib Paşa komuta edecekti!...

Röyter Ajansının muhabirine bir beyanat veren Vehib Paşa, vaktin çok gecikmiş olduğunu, Habeşleri zafere görürebilecek bir çok fırsatların kaçırıldığını, buna rağmen neticeden ümitli bulunduğunu söylemiş, kendisini böyle bir vazifeye sevkeden sebebleri de şöyle izah etmişti:

«— Son senelerde, Fransada, Sen - Sir'de, misafir öğretmen olarak bulundum. Bu müddet içinde, ihtisas yapan Ras Nasibu adlı çok asîl ve kibar bir Habeş Kraliyet mensubu da talebelerim arasında idi. Habeşlerin yurtlarını istilâ eden kuvvetlere karşı vatanlarını koruduğunu bütün dünya biliyor. Talebem olan ve halen en büyük Habeş ordusuna kumanda eden Ras Nasibu, benden yardım istedi. Biz Türkler, hürriyet ve istiklâlleri için mücadele eden bütün milletlere karşı, en samimî hislerle doluyuzdur. Şartlar elverişsiz olmakla beraber bu teklifi kabul etmekle ben,

Türk kumandanı olarak ecdadımın millî an'analerine bağlı kaldım.»

★ — ANKARADAKİ ALÂKA :

Vehib Paşa, Birinci Dünya Harbinden sonra Maltaya sürülmüş, çok cesur ve atak olan şahsiyeti, bir siyasî esaretin tazyikine tahammül etmemiş, firar etmişti. Bir müddet İtalya ve İsviçre'de kalmış, Fransaya geçmiş, İspanya diktatörü Primo dö Rivera'nın davetlisi olarak İspanyada bulunmuş, fakat bu sırada, İspanyollarla mücadele eden Rif kahramanı Abdülkerim'in kuvvetlerinin başına geçme temayülü hissedildiğinden oradan uzaklaşmıştı.

Ankara mahfilleri, Vehib Paşanın Habeş Ordusuna kumanda etmesini alâka ile karşılamıştı. Bilhassa Atatürk!..

Gazi Mustafa Kemal için Mussolini adı, bir yakın komşu milletin sadece kendisine ait olmıyan, fakat bütün Akdeniz bölgesi için huzursuzluk yaratan isimdi. 1924 de, daha Cumhuriyet bir yaşına girmeden, İtalyada iktidarı yeni eline geçiren Mussolini, Türk akdeniz kıyılarını hedef tutan bir konuşma yapmış, **tarihî haklardan** bahsetmişti: İzmirde yapılan büyük askerî manevralar, bu küstah seslenişe sert ve susturucu ce vab olmuştu. Donanmasını ve hava kuvvetlerini devamlı gayretlerle artıran Mussolini, Akdenize **«Mare Mostrom = Bizim Deniz»** adını verince, yakın bir gelecekte hâdiseler olacağı anlaşılmış, Mehmetçiğin ve onun misilsiz Başkumandanının önüne çıkamıyan İtalyan diktatörü, Habeşistana saldırmıştı.

Kuvvetler arasında denge yoktu, ve Habeşlerin yenilgisi değişmez kaderdi. D ü n y a Basını, V e h i b Paşanın kurduğu savunma sınırına, Sigfrit Hattı, Majino hattı gibi **«VEHİB PAŞA HATTI»** adını vermişti.

Fakat bu arada asıl alâkayı, Mustafa Kemal şahsen göstermiş, kurmaylık bilgisine çok emin olduğu eski genel sekreteri ve Moskova büyük elçisi Tevfik Bıyıklıoğluna, durumu tetkik etmesini ve bir zamanlar yaverliğini yaptığı Vehib Paşaya kanaat ve bilgilerini bildirmesini söylemişti.

★ — MİLLETLERİN YAPI FARKI:

Çanakkalede de vazife görmüş olan Vehib Paşa, Adis Ababa savunmasını hazırlarken, yetkili ve değerli bir kumandan olarak bütün tedbirleri almış, fakat, meslek bilgisinin temelini teşkil eden kendi milletinin vasıflarını, başka larında da aynen tecellisini beklemek gibi hataya düşmüştü.

İtalyan Mareşali Badogliyo'nun idare ettiği İtalyan saldırısı, Harrar - Ciciga hattına çarpmış, sağ kanadı savunan Ras Nasibu başarı ile İtalyan hücumlarını püskürtmüş, Vehib Paşa merkezde karşı taarruz ile önce Grazyani'yi, sonra dö Bonoyu çekilmiye mecbur etmişti. Fakat sol kanadı tutan Ras Kassa, aşırı muhafazakâr zihniyeti içinde yeni savaş tekniğini reddeden basiretsizliği yüzünden çözülmüş, İtalyanların motorize kuvvetleri buradan sızarak Habeş hattının ardına sarkmışlardı. Vehib Paşa tehlikeyi görmüş, cepheyi daraltmış ve İtalyanları muvasala imkânlarından mahrum dağlık bölgeye çekebilmek için Habeş Başşehrinin varoşlarında hazırladığı müdafaa sistemi içinde mevzi harbine mecbur bırakmıştı. Bu plân, tam bir başarı ile neticelendi.

Fakat Habeş ülkesinde iç kavgalar, dahilî ihtiraslar, çekişmeler, uzun bir müdafaa savaşını gayrimümkün kılıyordu. Bir çok Habeş ileri gelenleri, memleketlerini gizli açık terke başlamışlardı. Bu arada bir gün, 3 Mayıs 1936 sabahı, Haile Selâsiye, yanında aile ferdleri, vatanını terketti ve Vehib Paşa, milletinin ve apoletlerini şerefle taşıdığı Osmanlı ordusunun nâmdar bir kumandanı olarak, sahsî ve millî hayatı nın tarihe tevdi etmesini arzuladığı hizmetlerin dışında ve uzağında kaldı.

O'nun bir emrivâki ile cepheyi terketmesinin ferdâsı günü, 5 Mayıs 1936 da İtalyan motörlü kuvvetleri, dünyanın en eski devletlerinden birisinin merkezi olan Adis Ababa'ya giriyorlardı...

Avrupa'da vuranı da, vurulanı da Türk olan bir siyasî cinayet:

Gümülcineli İsmail 1928 de Nis'te Niçin Vurulmuştu?

YAZAN : FERİDUN KANDEMİR

Rahmetli Rauf Orbay'a yazdığı mektupla, uğradığı suikastı anlatan Gümülcineli İsmail Bey.

★ — **MACERA DÜŞKÜNÜ BİR POLİTİKACI :**

Meşrutiyet devrinde, İttihad ve Terakki iktidarına karşı cephe alan Hürriyet ve İtilâf Fırkasının belli başlı erkânında biri olan meşhur Gümülcineli İsmail Bey, iktidar uğruna her hareketi mübah sayacak derecede hırsına mağlûp olarak bilgisini, zekâsını daima karanlık işlerde harcamaktaki şuursuz hareketleriyle, bir devrin **«Macera düşkünü politikacısı»** örneği haline gelmişti.

Meşrutiyet devrinin başından sonuna kadar, bu ruh ve düşkünlükle, sinsi sinsi sokulmadığı makam bırakmıyarak, her taşın altından çıkıp, sık sık kendinden bahsettiren bu zat, mütareke esnasında Bursa valisi bulunduğu sırada, Kuvayi Milliye'ye taraftar görünmek suretiyle son oyununu oynarken, yakalanacağını anlayınca kaçarak, soluğu Avrupada almış ve Nis'de bulunurken, 11 kasım 1928 gecesi bir suikasde uğramıştır.

Nis'de bir gazinoda otururken, anî bir surette taarruza uğruyor. Cani, tabancasını çekerek evvelâ başına ateş ediyor. Bu ilk kurşun ensesinden girerek arkasından, kulağa yakın yanağından çıkıyor. İkinci kurşun, arkadan sol kolunun omuza yakın yerinden girip, önden çıkıyor.

Cânî, iki el ateş ettikten sonra, kalabalık arasından kaçmak isterken, kar şısına çıkan polis üzerine de ateş edince, yakalanıyor.

Ilk soruşturmada, canînin, Türk pasaportunu hâmil ve aslen Bursalı Sabri isminde biri olduğu ve kaçmak için gazino civarındaki Notrdam kilisesi sokağında bir otomobil hazırlatmış ve bir de suç ortağı bulunduğu anlaşılıyor. Ve iş mahkemeye intikal ediyor.

Gümülcineli İsmail, uğradığı bu

suikast üzerine, o sırada Pariste bulunan tanınmış Türk şahsiyetlerine ve bu arada rahmetli Rauf Orbaya arz-ı hal ve şikâyet makamında yazdığı uzun mektupta, aynen şöyle dert yanarak kendini savunuyordu:

★ — İSMAİL BEY, MEKTUPLA RAUF BEYE SUİKASDI ANLATIYOR:

«Bu suikastin, şahsî husumet ve sebepler sevkiyle irtikâp ihtimali, bugüne kadar meydana çıkarılan delillere ve dinlenen şahitlere ve hattâ bizzat canînin itiraflarına göre, artık tamamiyle gayrı vârittir.

Merkum câni Sabri, 1928 temmuz sonlarına doğru bir gün, yalnızca oturmakta bulunduğum kahvehanede masamın başında, ayakta dikilerek:

«— Bursa valisi İsmail Beyefendi Zat-ı âliniz değil misiniz? Bursada akrabalarımdan hepsine büyük iyilikleriniz var. Görüşmeğe müsaade eder misiniz?» mukaddemesiyle yüzüme bakınca, kendisine:

«— Oturunuz, kimlerdensiniz ? Hangi yerdensiniz ? » cevabım üzerine karşıma oturmuştur.

Yarı İstanbullu, yarı Bursalı olup Anadoludaki Millî Hükûmet aleyhinde bulunduğundan dolayı Ankarada mahpus kaldığını ve hapishaneden kaçmağa muvaffak olarak Erzurum ve Karadeniz yolu ile Avrupaya pasaportsuz savuştuğunu, hiç bir fırkaya mensup değilse de, öteden beri Hürriyet-i İtilâf'a ve şahsen bana muhabbet ve hürmeti olduğunu karışık ve şüphe verici bir lisan ile anlattı. Hüviyetine dair evrak-ı müsbite istedim. «Yoktur» dedi.

Çıktığım kahveleri tahkik etmiş olmalıdır ki, sık sık yanıma gelmeğe başladı. Nis'in kenar mahallelerinden Madlen'de bahçe içinde bir ev kiralamak üzere bulunduğunu söyleyerek, birlikte oturmak teklifini ileri sürdü. Kabul edemiyeceğim cevabını verdim.

Yine bir gün yanıma geldi, Mustafa Kemal aleyhinde bir gazete çıkarmak için bir iki bin lirası mevcut olduğunu ve bu gazetenin idare ve yazı işlerini üzerime almamı ve kiralayacağı evin alt katını idarehaneye, üst katını da ikametimize tahsis edeceğini söyledi. Geçmiş ahvaline dair bazı sualler sordum. Karışık cevaplar aldım. Bu şahsın şüpheli ve zararlı bir mahlûk olduğu kanaatini hasıl eyledim. Ne birlikte ikamet, ne de gazete çıkarmak tekliflerini kat'î surette kabul etmediğini tekrar ettim. Bundan sonra, ümidi keserek bir daha yanıma gelmeğe cesaret etmedi. Tâ suikaste kadar iki buçuk ay benimle görüşemedi. İşte bu şahıs ile münasebet bundan ibaret kaldı.»

★ — İLERİ SÜRDÜĞÜ DELİLLER :

«Bu câninin acaba Ankara ile münasebeti var mıdır? Oradan mı gönderilmiştir? Yoksa suikasdı bir işgüzarlık ve hükûmete hulûl kasdi ile mi yapmıştır ? Aşağıki sebeplerle deliller bu suallerin cevabını verebilir :

1 — Bana ve Nis'te her rastgeldiğine Ankaradan kaçtığını ve pasaportu olmadığını tekrar edegelmiş olan bu adamın valizinde biri 1927, öteki 1928 tarihli muntazam, Avrupa için vizeli iki pasaport bulundu. İstanbul'dan Bulgaristana müteveccihen yola çıkıyor, evvelâ Filibe'ye gidiyor, ora Türk Konsolosunun verdiği para ile İstanbula dönüyor. Paranın verildiği resmî kayıt ile ve kendi itirafiyle sabittir. Az vakit sonra Ankara'dan İstanbula, oradan da Marsilya'ya ve Marsilya'dan da yine Türk Konsolosunun verdiği para ile İstanbula dönüyor. Paranın verildiği, kezalik resmî kayıtlar ve çarnaçar itirafiyle sabittir.

İstanbul'dan Ankara'ya, Ankara'dan İstanbula ve 1928 de yeniden tanzim edilip Fransa için vizeli ve pek ihtimamla hazırlanmış pasaport ile tekrar doğruca Marsilya'ya ve Nis'e geliyor. (Bulgaristan'a gittiği tarihte, benim orada bulunduğum şâyidi. Tunus'a gittiği sırada ben Beyrut'ta bulunuyordum. Fakat Marsilya'da iken Tunus'a gideceğimi işâa eylemiştim.)

Bütün bu seyahatlerin, beni bulmak

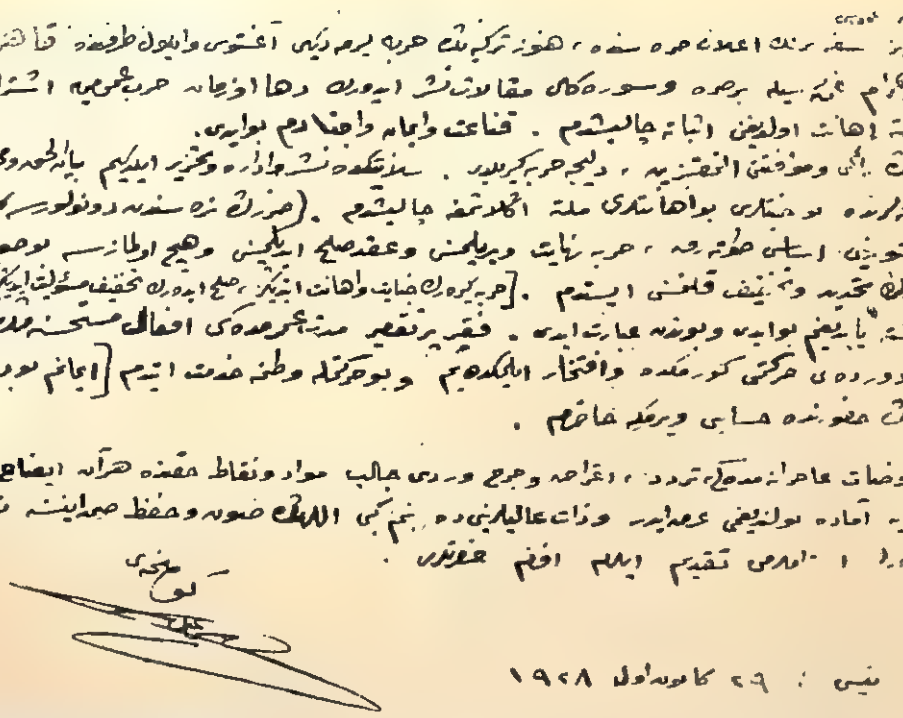

Gümülcineli İsmail Beyin, Rauf Orbay'a gönderdiği mektubun dikkate değer bir bölümü
(Buhranlı ve sonu felâketle biten bir devrin içinde nefsini tek taraflı müdafaa ediyor-

gayesini istihdaf ettiğine dair kat'î deliller mevcuttur.

2 — Bu denî adam Nis'te her rast geldiğine istisnasız tekrar tekrar Mustafa Kemal'in aleyhinde bulunuyor. Halbuki, valizinde çıkan evrak arasında, Ankara'da ismi anlaşılamayan birinden almış olduğu bir mektup ile Mustafa Kemal'in son ve güzel bir fotoğrafı bulunuyor. Mektupta aynen şu satır var : « Sana sevgili ve büyük Gazi'mizin son ve yeni bir fotoğrafını gönderiyorum. » Bu Sabri de buna karşılık olarak, o sırada Ekler gazetesinde çıkan Mustafa Kemal'in bir fotoğrafını, gazete kupürü makale ile beraber parlak ve methedici ifadelerle takdim ediyor. Diğer taraftan da Ankara aleyhdarı görünmekte devam ediyor.

3 — Bu adam, burada tütün tüccarı olduğunu söylemiştir. Halbuki ömründe ticaretle meşgul olmadığı ve aksine hırsızlık gibi adî vakalar ve cürümlerden dolayı bir kaç defa hapse girip çıktığı tahakkuk ediyor ve İstanbul'dan çıkmazdan evvel sivil polis olarak kayıtlı bulunduğu anlaşılıyor.

4 — Nis'te iken sık sık Marsilya'ya giderek ve oradaki Türk Konsolosu ile temas ediyor. Daha garibi şu ki, o sıralarda bu Konsolos da bir kaç kişiye mütemadiyen benim adresimi ve ikametgâhımı soruyor. Bunlar da şahitlerle sabittir. Bu Sabri, Marsilya'ya ilk seyahatinde ve Nis'e gelişinin ilk devresinde parasızdır. Daha doğrusu pek az miktarda para veriliyor. Son ay zarfında ise birdenbire 2000, 4000 yine 2000 frank geliyor. Ve bu âdî adam Savoy gazinosuna devama ve iki dansözle yaşamağa başlıyor. En son 10,000 frank geliyor, fakat bir muamele dolayısiyle bu son paraya el koyamıyor. Fevkalâde mahrem olarak kaydediyorum, şimdilik mahrem kalması iktiza eder. Hapishaneye girdikten sonra da, Ankaraya gizlice bir mektup gönderiyor. Cevabı da geliyor ve 4000 frank gönderiliyor. Bu mektup ve paraya makamca elkonmuştur.»

★ — İKİNCİ BİR SUİKASDA UĞRAMAMAK İÇİN...

«Bu saydığım deliller, şöyle zahiri o-

lan kısımlardır. Fakat bunlar bile bu rezilâne suikasdin mahiyeti hakkında bir fikir ve muhakeme hasıl etmeğe yetmez mi?

Şunu da ilâveten arz ederim ki; bu suikasdin sırf bu adamın ya şahsî garazından veyahut Ankaraya yaranmak ve hulûl etmek maksadiyle kendi düşüncesinden doğmuş olması bence çok şayan-ı arzu idi.

Zira «olan oldu, düşmanım bu adamdır» diyerek ilerisi için tedbir alır ve bugün hayat kaygusu, öldürülmek endişesi içinde tahammül edilmez günler yaşamazdım.

İsterseniz beni vehimli ve korkak olarak ittiham ediniz, kabul ederim. İkinci bir suikasdi muhakkak görerek gündüzleri tabancayı emniyet tetiği inmiş olduğu halde cepte taşımak, öne, arkaya, sağa, sola dikkat etmek, saat üç buçuk, dört olunca behemehal odaya girip kapanmak hiç bir dosta ikametgâhını bildirmemek, hasılı hapishane hayatından beter bir hayat geçirmek... İşte hastahaneden çıkalıberi benim günlük hayatım bu !

Bu suikast, ne maksatla ve ne sebeplerle benim şahsıma tevcih olundu? Mahalli tertip ve karar, Ankara mıdır? Kararı veren kimlerdir?

Bu suallerin cevabı pek uzun olur. Tafsilâtını âti'ye tâlik ederek, suikasde maruz kalmış bir insan sıfatiyle değil, meseleyi yine tarafsızca tetkik ve muhakeme eden bir hukukşinas sıfatiyle arz ederim ki; «Herçibâdâbât ortadan kaldırılmaklığım» kararı Ankarada verilmiştir. Karara sebep ve saik Ankaradakilerin vehim ve zannıdır. İzmir suikasdinde esas fiil ve vak'aya zerre kadar dahl ve temasları olmayan on dört kişinin İzmir ve Ankarada idamları hangi vehmin mahsulü idi ise, bu da ayni mahiyetteki vehmin neticesidir.

Şimdilik şu kadar arzedeyim: Ankaradakiler zan ve vehmettiler ki, doğrudan doğruya kendi hayatları hedef ittihaz olunmuş ve hedef ittihaz edenlerden başlıcası ben'im. Halbuki asıl ve esası yoktur. Suret-i kat'iyyede hilâf-ı vâkidir. Binaenaleyh kat'î kanaatim şudur ki: lâyıkiyle tahaffuz edemezsem (kendimi koruyamazsam) ve araya onları meşgul edecek ehemmiyetli bir hâdise girmezse, behemehal ikinci bir suikasde daha maruz kalacağım.

Arizamı bitirmezden evvel : « Umumî Harp esnasında Müttefiklerle çalıştığıma dair » hakkımda husûle gelmiş olan fikir, mülâhaza veya muhakemeye kısaca cevap vereyim :

★ — TARİHÎ MİSALLER :

« Bir hükûmet harbe girince —hatâ ve hezimet muhakkak görünse ve memleketin zarar ve felâketi âşikâr olsa bile — harbe aleyhtar olanların derhal sükût ederek bir köşeye çekilmeleri ve hükûmetin harp faaliyetine yardım etmeleri iktiza eder. » yolunda, hatâ işleyenlerin icat eyledikleri yanlış kaideyi, hakikî vatanseverler kabul edemezler ve aslâ etmemişlerdir. Bunun tarihî misalleri pek çoktur :

1 — Birinci Napolyon'un harp etmek düşkünlüklerini Fransanın felâketi addeden askerî ve siyasî ricalin 1812 den sonraki harplerde gösterdikleri tavır ve hareketler bu kabildendir. Hattâ Mareşal Ney bile dahil olduğu halde Bernadotte, Ojerau, Marmont, Talleyrand.. ilâhare vatanseverler hareketleriyle Fransaya ihanet etmiş olmadılar. Aksine hizmet eylediler.

2 — 1871 de Üçüncü Napolyon'la karısı İmparatoriçe Öjeni divanesinin ve bu iki serseriye kayıtsız şartsız itaat ve müşaşat gösteren hükûmet heyetiyle parlâmentoların ilân eyledikleri mecnunane harbe fiilen ve maddeten muhalefet ve mümanaat etmek isteyen ve harbin devamı müddetince « hain Prusya casusları » hakaretlerine maruz kaldıkları halde her neye mal olursa olsun harbi durdurmağa çalışan meşhur (Tiyer) ve arkadaşlarının hareketleri en büyük vatanseverlik olarak kaydolunmuş ve bu Tiyer pek haklı olarak, millet babası, ünvanını kazanmıştır.

(Sonu 1339 uncu sahifede)

Türk ve İslâm Eserleri Müzesindeki eşsiz Zübdet-ül-Tevarih eserinde, Hazret-i Nuh'un gemisinin Cudi Dağına indiğini gösteren resim: Geminin dümeninde Hazret-i Nuh görünmektedir.

Dünya Bilginlerinin hâlâ halledemediği sır:

NUH'un gemisi Cudî dağına mı, Ağrı dağına mı, inmişti?

YAZAN: İBRAHİM HAKKI KONYALI

★ — **TEFSİRCİLERE VE İSLÂM TARİHÇİLERİNE GÖRE :**

Klâsik Türk eserlerinde hayalî, başka bir deyişle uydurma resimlere (Şebih) derler. (Benzer, benzeri) anlamına dır.

(Şebih) kelimesinin veyahut türkçesi (Benzeri) kelimesinin; bir resmin hakikîsi ile hayâlisini ayırd etmek için diriltilmesini, tekrar dil pazarına sürülmesini tavsiye ederiz. Topkapı Sarayı Müzesinde bulduğumuz ve ilk defa neşrettiğimiz Hoca Nasreddin'e ait bir resmin altında (Şebîh_i Hoca Nasreddin) yazısını okumuştuk.

Şimdi ciddî ilim kitaplarında bile, resim hususunda bu mühim inceliğe uyulmadığını görüyoruz. Hayal mahsulü bir resim, hakikî gibi gösteriliyor.

Biz, İstanbulda Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde bulunan tek nüsha, eşsiz (ZÜBDET-ÜT-TEVARİH) adlı bir kitapta, Hazreti Nuh'un gemisinin bir (Şebihi) ni bulduk. Okuyucularımıza sunuyoruz.

Son çeyrek yüzyıl içinde (Ağrı) da Nuh'un gemisini arama teşebbüsleri tekrarlandı durdu. Nuh'un gemisi (Ağrı) **ya mı, yoksa (Cudî)** dağına mı indi? Bu cihet hiç incelenmedi.

Kur'anı Kerim tefsircileri ve Müslüman tarihçiler kırk gün kırk gece süren müthiş bir tufandan sonra, Hazreti Nuh'un gemisinin (Cizre = Ceziret-ibni Ömer) karşısındaki Cudî dağının üstüne indiğinde ve burada durduğunda söz birliği yapıyorlar. (Kur'anı Kerim, Hud süresi 44 üncü âyet).

İslâm tarihçileri Cizre'nin yer yüzünde tufandan sonra imar edilen ikinci şehir olduğunu da yazarlar.

Nuh'un asıl adının (Yeşker) iken, kavminin iyiliği için çok ağladığından, Süryanî ve Arap dillerinde (ağlamak) anlamına gelen (Nevh) kökünden alınmış (Nuh) vasfının asıl adına galebe çaldığını da bazı tefsirlerde görüyoruz.

Hazreti Nuh, her çeşit hayvandan gemisine birer çift aldığı için, tufandan sonra yeryüzünde (Uc İbn-i Unk) dan başka canlı hiçbir yaratık kalmamıştı. Bazı rivayetlere göre, yalnız boyu dağları aşan ve Hazreti Nuh gemisini yaparken ona kereste getirmek suretiyle yardımda bulunan bu dev adamı kurtulmuştu. Çünkü yağan yağmurlar, Yahudi tefsircilerin ve tarihçilerin hayal evlerinde yarattıkları bu efsane adamının, ancak diz kapaklarına çıkabilmişti.

★ — EN ESKİ KAYNAKLARA GÖRE:

M. 1164, H. 560 yıllarında Cizre'ye giden ve buradaki ziyaret yerlerini gören büyük Türk seyyahı Herat'lı Ebu Bekir, M. 1228, H. 726 yılında ölen (Yakut-i Hamevî) Cudî dağını yazarlarken Tevrat'tan Nuh'un gemisi ve tufan hakkındaki bilgiyi harfi harfine arabçaya çevirmişlerdir. Biz de dilimize aynen aktarıyoruz:

«Cenab-ı Hak, Nuh aleyh-is-selâma uzunluğu 300, eni 50, yüksekliği 30 arşın olan bir gemi yapmasını emretti. Gemi şimşir ağacından yapılmış ve ziftlenmiş idi. Tufan, Hazreti Nuh 600 yaşında iken (1) ikinci ayın 17 nci günü geldi. Yağmur kırk gün kırk gece devam etti. Su, yeryüzünde 150 gün kaldı. Gemi yedinci ayın on yedinci günü Cudî dağı üzerinde durdu. Nuh'un ömrünün 601 inci yılının birinci günü, su yeryüzünden çekildi. İkinci ayın 27 nci günü yer kurudu. Nuh kendisiyle beraber bulunanlarla gemiden çıktı. Burada Allah için bir mescid ve mezbah yaptı, Tanrıya kurban kesti.»

Beşerin en eski kitaplarından olan ve M. 987, H. 377 yıllarında yazılan (İbn-i El-Fihrist) Mim adlı kitabında da Tevrat'ın yazdığına göre, **Nuh'un gemisi Cudî Dağına** inmiştir.

★ — TEVRAT, SON ON ASIR İÇİNDE, TEKRAR TAHRİF EDİLMİŞTİR :

Hazreti Musa'ya inen Tevrat ile, İsa'ya indirilen İncil, insanların ihtiyaçlarına cevap veremiyecek kadar eskidikleri ve din adamları tarafından da çeşitli tahriflere uğradıkları için, Kur'anı Kerim tarafından nesh edilmişlerdir.

Verdiğimiz bu üç eski kaynakta ve daha başka tarihî coğrafya kitaplarında, (Cudî) izah edilirken, Tevratın aynı âyetleri tekrarlanmıştır. Bugün ellerde bulunan Tevratlarda, Nuh'un gemisinin Ararat = Ağrı dağı üzerine indiği yazılıdır.

Biz, şu neticeye varabiliriz ki, Tevrat son on asır içinde tekrar tahrife

---

(1) Bu yaş büyüklüğü o vakitki yıl ölçüsüne göredir.

uğramıştır. Bu yeni tahrifi, ben yakaladım. Çok eski Tevrat metinleri ele geçse, yenilerle karşılaştırılsa, kimbilir daha ne kadar değiştirmeler ve uydurmalar bulunacaktır.

Ağrı dağına Ermeniler (Masis), İranlılar (Kûh-i Nuh) derler. Şemsettin Sami Bey, bu münasebetle diyor ki:

«O tarafın Ermenileri, sefine-i Nuh'un el'an dağın tepesinde bulunduğuna ve bunun için oraya kimsenin çıkamıyacağına itikad ediyorlarsa da, bazı seyyahlar ve hususî bir Rus Erkânı Harbiye Heyeti, ta tepesine kadar çıkıp, bazı rasat ameliyatını icra etmişlerdir.»

Son senelerde de eldeki uydurma Tevrata uyarak — eğer başka bir maksatları yoksa — burada Nuh'un gemisini arama teşebbüslerinde bulundular.

Mucem-ül-Büldan, Cudî Dağında, Nuh'un mescidinin hâlâ durduğunu, Herevî ise burada Nuh'un evinin bulunduğunu yazarlar. Elli sene evvelisine kadar Cizre'nin içinde, Hazreti Nuh'a nisbet edilen harab bir türbe vardı. 36 yıl önce buradaki türbede Nuh'un olduğu söylenen bir mumya bile bulunuyordu. Türbedar, yeşil muşide altından, Nuh'un mumyalı kolunu ziyaretçilere gösterirdi. Fakat Herevî, dünyanın meşhur ziyaret yerlerini gezmiş ve görmüştür. Eğer Cizre'de Nuh'a nisbet edilen bir türbe ve mumya bulunsaydı, muhakkak görür ve kitabına geçirirdi.

Tufandan, Peygamberimizin hicretine kadar 3974, bu seneye, yani 1965 yılına kadar da Hicrî 5358 yıl geçmiştir.

★ — MUHTELİF RİVAYETLER :

Bazı tarihî coğrafya kaynaklarının verdikleri haberlere göre, Hazreti Nuh, tufandan sonra Cudî dağının eteğinde (Semanî) adlı ilk köyü kurmuştur. Yanında seksen erkek bulunduğu ve Süryanicede ve arapçada (Semanin) sekseni mânasına geldiği için, köy böyle adlandırılmıştı. Tarihçilerin ve bazı tefsircilerin ilâve ettiklerine göre, Hazreti Nuh, gemisini hazırlarken, etrafındaki topraklardan fışkıran asfalttan, zifttten faydalanmış, gemisini ziftlemiştir. Arap dil kaidelerine göre, böyle mutlak, kayıtsız söylenen şeylerle o şeyin kemali kastedilir. Şu halde tufanın bütün dünyayı kaplamış olduğunu kabul etmek lâzımdır. Fakat bazı tefsirciler, bunun mevzîî olduğunu kabul etmişlerdir.

609 yıl kadar evvel, Ebu Bekir Herevî (Cizre) yi gezerken, kendisine dindar ve çok yaşlı bir adam, Hazreti Nuhun gemisine ait olduğunu söyliyerek, bir ağaç parçası vermiştir. Fakat Herevî, buna inanmaz gibi görünmekte ve yazısına (aslı varsa) kaydını ilâve etmektedir.

★ — KANUNÎ'NİN NUH'UN GEMİSİNİN TAHTASINDAN YAPILMIŞ KADIRGASI :

Altı asır evvel, Nuh'un gemisinin kalabileceğine inanılmıyordu. Beş bin yılın karı, yağmuru, fırtınası, güneşi, çeşitli hava tesirleri, ne kadar dayanıklı ve sert olsa, tahtaları eritip, kurutup, dondurup ve savurup yok etmeğe kâfidir. Bir dağın tepesinde, bir geminin kalabileceğine inanılmaz. Buna rağmen, Osmanlı tarihleri, Kanunî Sultan Süleyman'ın omurgası (esası) Nuh'un gemisinin tahtasından yapılmış bir kadırgası bulunduğunu yazarlar. Kanunî Sultan Süleyman Rodos'u fethederken, Marmaris'ten bu uğurlu kadırgaya binerek adaya geçmiştir. Lütfi Paşa bunu tarihinde şöyle anlatır:

«Karadan, Sultan Süleyman menzil bemenzil yürüyüp, Menteşe sancağında Rodos karşısında iskele urup, Rumeli ve Anadolu askerinin hepsini geçirip, anın akabinde kendisi dahi kapu halkı ile geçti. Şehin bir perende = uçar kadırgası vardı ki, Nuh'un tahtasından idi esası..»

Ben Askerî Müzede, Nuh'un gemisinden alındığı söylenen bir tahta parçası görmüştüm. Tavsiyem üzerine, bu deniz müzesine verilmiştir.

Âmus, Yuşâ Eşi'yâ devirleri ve dinî kavim hayatının sonu

— 4 —

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ — **DİNLE YUĞURULAN MEDENİYET :**

İbranî medeniyetinin esas temelini **DİN** teşkil ediyordu. Denilebilir ki, müstakil bir devlet olabilme vasfını kaybedip, ona yeniden kavuşma hasreti duyabilmiş hiçbir millet, Yahudiler kadar dinlerine sımsıkı bağlı kalmadılar. Bu din, Yahudiye, şefkat ve merhamet getirmedi, bilâkis bütün dünyadan intikam almak, kendi ırkının üstünlüğünü sağlamak, bunun için gücünün erişemediği yerlere gizli ve karanlık yollardan gitmek geleneğini telkin etti.

İlk önceleri, Benî İsrailin dininin diğer dinlerden esaslı bir farkı yoktu. Moablılar «**Baal**» yani «**mutlak hâkim**»e nasıl ki (Kamuş) derlerse, Benî İsrail de buna **(YAVE, YAHOVA)** adını verirdi. Yave, **(var olan, mevcut olan, ebediyet)** demekti. Benî İsrail'in inançlarına göre YAVE, millî bir savaş tanrısı, idi. Milletinden memnun olduğu zaman mesut, olmadığı zaman ceza veren bir mâbut idi. YAVE'yi memnun etmek için adına kurbanlar kesilir, dağlara, tepelere, yeşil ağaçlar altına, mukaddes kaynaklar çevresine mâbetler, tapınaklar yapılırdı. Yalnız zengin olanlar, kendilerine mahsus bir mâbed inşa ederler, bu mâbade Yave'nin timsalini insan veya boğa şeklinde çizerek koyarlardı. Görülüyor ki, Yahudi'nin inandığı «**ebedî kudret**» asla merhametli ve müsamahalı değildi: Kuvvete dayanarak hükmederdi. Korku, bu milletin ruhuna işlemişti. Bu sebeple, her iskân bölgesinde YAVE namına yeni yeni mâbedler yapıldı. Bu arada Efrayim'de Zilo, Betil, Zihem, Cil'at'da Dan, Masebât, Yahudiyede Kudüs, Habrûn ve Bir üs Sebiğ'deki tapınaklar meşhurdu.

Garip olan şudur: YAVE adına yapılan mâbetlerde Baal ve Astarte gibi Finike ilâhlarının da heykelleri bulunurdu. Hattâ Hazret-i Süleyman, Moab'lıların tanrısı Milkum için de mâbetler yaptırmıştı. Süleyman zamanında, bir de mukaaddes yılan, halk arasında her türlü illetin şifası gibi sayılırdı. Hurafeye bağlantı, Yahudiliğin Peygamberler devrinde başladı.

İslâmiyette «ruhban sınıfı» yani, «Hocalar zümresi» olmamasına karşı, Yahudilik, kuruluş çağından itibaren, RUHBANİYET'i benimsedi. Bu, Finikelilerin BAAL'lerine karşı, vahdaniyet

ORŞLİM MABEDİ İÇİN... **Yahudiliğin dinî inançlarının çoğu, zamanla asliyetini kaybeden efsane ve masallara mevzu oldu. Bunların çoğu, Enbiyâ'ların mucizelerine ve insan üstü kuvvetlerine aittir. Yukarıdaki klişede, Mısır Fir'avununun bin manda ve on bin kişi ile dağıtmadan yerinden oynatamadığı ve Orşlim mâbedinin inşasında kullanılan mukaddes taş'ın, Yakub'un elini sürmesi ile dağılışını ve mâbede taşınışını görüyoruz.**

fikrini benimseyen İsrail nebîlerinin kendi fikirlerini savunmaları için başvurdukları çare idi. Fakat Yahudi hahamları, resimlere, heykellere, tabiatın erişilmez ve içyüzü bilinmez varlıklarına tapma duygusunu kökünden silememişlerdi. Benî İsrail ruhban sınıfının, halk arasında fikirlerini hâkim kılması, ancak iç ve dış savaşlar sonunda devletin nüfuz ve kudretini kaybetmesi ile mümkün olabildi. Fakat, YAVE için de yapılan ibadet, BİR ve BÜYÜK ALLAH fikrini hiçbir zaman temsil edemedi. Çünkü YAVE'nin heykelleri yapıldı, altından ve gümüşten olan bu heykellere ibadet edildi. Yahudi inancındaki vahdaniyet, Müslüman inancındaki ZAMAN ve MEKÂNDAN MÜNEZZEH OLMAK yüce fikrinin yanında, kısır ve mantık dışı kaldı.

ON EMİR (Avamir_i aşare) de Benî İsrail Peygamberleri, halkı vahdaniyete inandırmak için müsbet bir ahlâkın esaslarının temellerini attılar. Asûr ve Babil medeniyetinin, İsrail üzerindeki tesiri, daha çok din sahasında olunca, hakikî vahdaniyetin asla kabul edemiyeceği red dedilmiş âdetler memlekette yayılmaya başladı. İlk doğan çocukların YAVE'ye kurban edilmesi âdeti de bunlar arasındadır. Nihayet bu bid'at, İsrailin Hazret_i İbrahim tarafından kurban edilmesi üzerine, Tanrı'nın ilhamı ile önlenmiş oldu. Bütün bu olup bitenler, Yahudiliğin bağlandığı dinin ilk kuralları arasında, kendisinden önceki ve kendisinin mücadele ettiği ilkel inançlarla olan bağlarını ortaya koyar. Aradan yüzyıllarca zaman geçmiş olmasına rağmen, bugün de Musevilik, bu bağların geleneksel havasından kendisini kurtarabilmiş değildir.

★ — ÂMUS, YUŞÂ, EŞİ'ya :

İlkel inançlardan ayrılarak, vahdaniyetin gösterdiği ışıklı yolda yürümekten gayrı manevî kurtuluş yolu olmadığını, eski inançlara bağlı milletlerinin önünde ve bunca felâketlerden sonra konuşabilen İsrail'li « nebî » lerin başında Âmus, Yuşâ ve Eşi'yâ gelir: Bunlar hayat devresi olarak birbirlerini takib ettiler ve birbirlerinin başladıkları vazifeyi tamamlama yolunda gayret sarfettiler.

Âmus, ilk defa olarak YAVE'nin mübarek ve mukaddes bir mâbut olduğunu, fakat Benî İsrail'in doğru yoldan ayrılması dolayısiyle onu cezalandırdığını söyledi : Âmus böylelikle, toplum hayatının sonuçlarını, mizândan geçiren ve fertlerde olduğu kadar milletlerde de, olup bitenleri muhasebe eden yüce bir varlığın mevcudiyetini kabul ettirme yoluna giriyordu. Yuşâ bu fikri ve görüşü daha da derinleştirdi ve bazı kaidelere bağlamak istedi : Bu çaptaki YAVE'nin kurbanlara ihtiyacı yoktu: O'na, ibadet etmek için gösterdiği yolda yürümek yeterdi. Bu vahdaniyet fikri ise, Babil ve Ninva'nın, tabiat varlıklarından el ve akıl üstü olanlara, bu arada bilhassa Keldanî ülemâsının insanların hayatına yakından tesir ettiğini ve doğuş burclarını tesiri altına aldıklarını iddia ettikleri Yıldızlara olan bağlantıyı zedelemesi, büyük bir reaksiyonla karşılaştı. İlk doğan çocukları YAVE'ye kurban etmek gibi, Yahudilerin de kalbsiz bir kan dökücülük duygusuyla benimsedikleri kötü âdetler, ancak, çevrelerindeki hâkim kuvvetler kendilerinden ellerini çekinciye kadar devam etti.

Biliyoruz ki, İsrailiye Devleti'nin yıkılışından sonra yerini, Yahudiye devleti almıştır : YAHUDİYE bir DEVLET değildi : Bütün varlığını DİN'e bağlamış ÜMMET olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Ki, Yahudiler müstakil devletlerini kaybetmelerinden çok sonra da, varlıklarını dünyanın dağıldıkları dört bucağında devam ettirebilmek için yine Din'e bağlı kaldılar. KUDÜS'ün kuvvetli düşmanlarından korunmasını, YAVE'nin yardımına bağlıyan EŞİ'YA,

ÇAMUR ve KÖŞE-TAŞI

Yahudiliğin esas inanç kitaplarından Mezâmir'in 118 inci faslında 22 nci fıkra şudur: «— Duvarcıların beğenmeyip attıkları taş, köşe taşı oldu...»

Bu, müstakil bir devlet olabilme saadetini kaybettikleri ândan itibaren dünya Yahudiliğinin kalbinde ve kafasında yaşıyan temel hasret oldu. Mezâmir'in siteminde gerçekten de Yahudiliğin bütün tarihi saklı idi. Dünya, Yahudileri milletler yapısında işe yaramıyan bir «taş parçası» saymış, ne temel, ne duvara onu kullanmamıştı. İsrailiye Devleti de, Yahudiye Devleti de, aynı âkibete ve aynı kader teşhisine sahip olarak, kaynayıp gitmişlerdi. Cihanın dört çevresine yayılan, gittikleri yerlerde de — Türklerin hâkimiyeti altındaki topraklar hariç...— iltifat ve itibar görmiyen Yahudiler, kendi bayraklarının hâkim olacağı bir devlete sahip oluncaya kadar bütün insanlığa karşı derin bir nefret duydular. Kendilerinin olmıyan bütün beşerî hâdise ve hareketleri, hattâ denilebilir ki, altıncı bir duygu ile kösteklediler. Çelme taktılar ve bir de müdafaa yolu seçtiler: Kol ve beden kudretiyle, açığa ve gün ışığına çıkarak kavuşamadıkları neticelere, sahnelerin arkasına gizlenerek, göze gözükmiyerek, başka çehreler ve adlarla erişmeye çalıştılar. Sanayi, ticaret, bilhassa bankacılık ve para işleri, onların mizâcına öylesine uygundu ki, yaradılışları başka şeylere dönük milletlerin asabını bozmadan, hattâ dikkatini çekmeden refahın üst seviyesine çıktılar: Almanya'da böyle oldu, Amerika'da böyle oldu, Rusya'da böyle oldu, nihayet Türkiye'de bu gerçek, ibret tabloları verecek hal de tecelli etti.

Kızmak mı? Köksüz ve mantıksız bir düşmanlık mı? Hayır!... İkisi de değil. Fakat, ders almak!.. İbret dersi almak ve nelerin kaybedilmiş olduğunu anlıyabilmek!... Hattâ kaybedilmekte olduğunu...

kavmine, istiklâllerini kaybetmiş olsalar dahi, DİN'lerine bağlı kalma duygusunu öylesine kuvvetle telkin etti ki, İsa'dan önce 701 yılındaki Kudüs muhasarasını neticesiz bırakan Yahudiler, İkinci Dünya Savaşı sonunda bugünkü İsrail'i kurdukları ve insanların yaşıyamıyacakları ilmin raporlarına bağlanan ÇÖL'de, yepyeni bir umran ve bayındırlık sitesi yaratabildikleri halde, yine, DİN'lerini esas bağlantı saydılar : Bugün de İsrail'de, Hahamlar, en önde gelen kıymetlerdir ve din adamlarının nüfuzu, devlet adamlarından ileri kademededir.

İsa'dan önce 621 yılında, **Kitab-ı Tesniye**'nin Yave mâbedinde bulunması, Buht-un Nasır'ın Kudüs'ü muhasarası sırasında Ermiyâ'nın da tekrarladığı gibi : «— **Bu kavmi kendi aklı ve iz'anı terketmişti. Fakat YAVE, onu yalnız bırakmadı. Bir ders vermek istedi. Gelen kudretli düşmanın gözleri gerçeği görmez oldu. İçine korku düştü. Bıraktı, kaçtı, fakat ey gafil olan kavmim!... Sen bu gidişi kendinin kudreti mi zannettin? Eğer senin erkeklerini doğramadı ise, kızlarını ve kadınlarını kendisinin malı saymadı ise, çocuklarını esir yapmadı ise, varını yoğunu alıp dilediği gibi kullanamadı ise, bütün bunlar senin onun askerinin önünden kaçan korkunun neticesi mi zannediyorsun? Hayır!... Hayır!... Bütün bu mucizeler, YAVE'nin sana lûtfudur. Fakat Sen, bu himâyenin sebeblerini bilmezsen öyle bir ders alırsın ki, yer yüzünde adın sanın kalmaz.**»

Kitab-ı Tesniye'de, Yahudilerin kendi nefislerine olan inançlarını devam ettirecek ve kuvvetlendirecek sayısız işaretler ve telkinler vardır. Eğer Beni İsrail, YAVE'nin en sevgili milleti olmakta devam etmek istiyorsa, ibadetlerinde daima temiz ve pâk olacaktır: Bu da, diğer tapınaklara kıymet vermeden SİYON'da ibadet etmesi ile mümkündür. Önce, bir dağın adı olarak Yahudi tarihine giren SİYON, Yahudilerin istiklâllerini kaybetmeleri, bir çok ülkelerden kovulmaları ve ırklarının yok olma tehlikesini geçirdikleri karanlık devirlerden sonra, kurtuluşun sembolü oldu: SİYONİZM adı,

Yahudi inançlarının sanata aksi : Hazret-i İshak, Hazret-i Yakubu takdis ediyor. (W. Thomass'ın gravürü.)

bir kurtuluşun sembolü haline geldi ve aradan yüzyıllar geçmiş olmasından sonra, cihanın dört bir çevresine yayılmış olan Yahudiler, kendi içlerine kapanık, dünyaya küskün, başka milletlerin saadetleri karşısında kindar ve gazablı, YAVE'nin kendilerine vaadetmiş toprak olarak bahsettiği yerlerde yeni bir devlet kurma savaşına girdikleri zaman SİYON dağının eteklerinde mazi olmuş hayatlarını hatırladılar ve artık dünya zenginleri içinde, her milletin en yüce kişilerini içine almış Masonluk, Farmasonluk, Siyonizm'in çeşitli dallarındaki müesseselerinde maharetle sakladıkları iç duygularının tatbikine giriştiler ve böylelikle SİYONİZM, Yahudi Emperyalizminin bayrağı oldu. Öyle bir bayrak ki, hayır müesseselerinde, ilim kurumlarında, ticaret ve sanayiin hatıra gelmez şubelerinde saklanabildi, kendisini belli etmedi, fakat darbeyi vurmak icab ettiği ânda, ilk evlâdını kurban eden sert ve haşin çehre ile gözüküverdi...

Bugünkü manzara işte budur.

(Devam ediyor)

İkinci Meşrutiyetten Günümüze Kadar:

SİYASÎ CİNAYETLER

«İkinci Meşrutiyet»i Önleme Mücadelesi Kadrosunun âkibeti:

İsmail Mahir Paşa, "sahte davetiye" plânile öldürülüyor!

YAZAN: CEMAL KUTAY

★ — BİR HAFİYE YARALANIYOR

Sultan Hamid de, **bıçağın kemiğe dayandığını** anlamışa benziyordu : 7 Mayıs 1908 Salı sabahı, yine çok erken saatlerde kalkmış, yılların yılı başkâtibi Kara Tahsin Paşa'nın bizzat arzettiği o sabahın « jurnal »lerine, artık yorgun ve mücadeleden bıkmış bakışlarla göz atıyordu. Yıldız telgrafhanesinin, üzerinde hâlâ güneşin batmadığı o koskoca Osmanlı ülkelerinin en ücra köşeleriyle doğrudan doğruya muhabere etmesi, yirmi dört saat fasılasız sürer ve Padişahı alâkadar edecek mahiyette bütün telgraflar, Başkâtib vasıtasıyla veya, kendisine **Sultan-ı Sanî** denilen o meşhur Arab İzzet, **İzzet Holu Paşa** eliyle sunulurdu. Başkâtib veya İkinci Kâtib, huzurda iken gelen çok mühim haberler de, imtiyazlı yâverler eliyle atebe-i ulyaya takdim edilirdi. İşte bu sabah, Tahsin Paşa huzurda iken, o günlerde Baş Hafiyeliğe tâyini söylenilen İsmail Mahir Paşa, Sultan Hamid'in en buhranlı dakikalarda bile dikkat ettiği teşrifatı unutmuş gözükerek, rengi uçmuş, heyecanlı, huzura girdi ve titrek bir sesle :

Şakir Paşanın unvanı «hademe feriki» idi: Hademelikle hizmetine girdiği Sultan Hamid, kendisini (ferik = korgeneral) yapmıştı!.. Meşrutiyet mücadelelerinin başlarında, Rumelide, çeşitli hizmet gördü. Hadiseler, O'nun önliyemiyeceği hâl alınca, yerine, akibetini bu sahifelerde gördüğümüz İsmail Mahir Paşa gönderildi.

«— **Efendimiz... Efendimiz... Selânik merkez kumandanı Nazım Bey kulunuzu şakiler katletmişler...** » dedi. O sâkin, soğukkanlı, tecrübeli Padişah, bu beklenilmiyen haberin dehşeti ile birden sarsılmıştı : Erkânıharb kaymakamı Nazım Bey, kendisinin «**en sadık kulları**»ndan idi, ve aylardır, İttihad ve Terakki Cemiyeti adı altında, Rumelinde faaliyette bulunan gizli komitayı söndürmek, elebaşılarını ezmek, mahkemeler ve müşirler üzerinde selâhiyet sahibi olmak kayd-ü şartiyle bizzat Sultan Hamid tarafından gönderilmişti. Padişahın gözdeleri Hademe feriki Şakir, Müşir Osman,

Ferik Şemsi Paşalar bile, bu gelişle kendi yıldızlarının söndüğünün idrâki için-de, bu mağrur ve hattâ şımarık Yaver-i Hâs-ı Hazret-i Padişâhinin kudret ve nüfuzundan ürkmüşlerdi.

Nazım Beyin Selâniğe gelmesi, zaten gergin olan sinirleri büyük hâdiselerin önüne doğru iten son darbe olmuştu : İttihad ve Terakki, Yıldız'ın artık ihtiyarlamış sâkinine karşı, kuvvetini göstermeden netice alınamıyacağını anlamıştı. Kan dökülmesi şart görülüyordu : Nazım Bey, 2 Mayıs 1908 Pazartesi gecesi, Selânik'te, makamından çıkarken vuruldu, ölmedi, fakat ağır yaralandı. İmzasız bir beyanname : «— **Vatanın selâmet ve menfaat-ı meşruasına karşı bu ve misillû hareket edeceklerin aynı akibete hazır olmalarını**» bildiriyordu. Müşir Osman Paşanın şifresinde, bu beyannamenin de metni vardı. Sultan Hamid, her ân artan asabî jestlerle İsmail Mahir Paşayı dinledi, sonra, verdiği karardan dönmez kat'iliğinin nâdir tezahürlerinden birisi ile iradesini tebliğ etti:

«— **Paşa... Nazım Beyin vazifesini almak ve onun başladığı işi itmam etmek üzere derhal Selânike hareket edeceksin...** »

İsmail Mahir Paşa sarsıldı, fakat bu iradenin içindeki tehlikenin arkasındaki azametli neticeler zihninden geçit resmi yapınca, hayatının dönüm noktasında olduğunu idrâk etmenin heyecanı içinde iradeyi hürmetle tebellüğ etti :

«— **Ferman Efendimizin...** »

★ — **KOLOMBO OTELİNİ DOLDURANLAR :**

Sansür, Kaymakam Nazım Beyin, İttihad ve Terakki Fedaîleri tarafından yaralandığı haberinin neşrini yasaklamıştı. Fakat, Selânik'te çıkan yabancı gazeteler, hâdiseyi büyük başlıklarla verdiler. Makedonya'da Osmanlı Devleti ve Avrupa adına ıslâhat yapan müttefikler komisyonu da, bir tebliğ neşrederek Bab-ı âlinin dikkatini çekti.

İsmail Mahir Paşa, aslen Işkodralı idi ve Arnavudluğun tanınmış ailelerinden Bolatin'lere mensuptu. Sultan Hamid'in kendisine hâs siyasetle, İmparatorluğun her köşesindeki nüfuz ve kudret sahibi familyaların mensublarını, Yıldız Sarayına fahrî yaver-i hazret-i padişâhî olarak toplamak siyasetinin icabı olarak genç yaşında Saraya gelmiş, birinci ferikliğe kadar yükselmişti. Padişaha körükörüne sadık, daima yükselme hırsında olan, merhametsizliğe kadar varan şiddet sahibi, hafiyelik mesleğinde kademe kademe yükselerek meşhur Fehim Paşaya rakib olmuş bir kimse idi. Selânike yetmiş kişiye yakın kalabalık bir heyetle gelmiş, Kolombo otelini boşaltarak yerleşmiş, yanındakileri, Makedonya'nın ve Arnavutluğun muhtelif şehirlerine göndererek İttihad ve Terakki için bütün Rumelini kucaklıyan ve hiç bir müşirin girişmiye cesaret edemediği tahkikata başlamıştı. Yıldız Sarayına ilk gönderdiği şifrelerle, hâdiseyi mübalâğalı şekilde bildirerek vehimli Padişahın vesvesesini büsbütün ayaklandırmış, Şemsi Paşayı Metroviçe'ye göndermiş, Osman Paşayı İpek ve Perzin'deki onaltıncı nizamiye fırkasının içine sızan İttihatçı zabitleri ayıklamaya memur ettirmiş, kendisi de, Selânikte tamamen serbest kalabilmek için topçu feriki meşhur Hasan Rıza Paşa ile üçüncü Ordu Erkân-ı Harbiye reisi Mirliva Ali Paşanın derhal İstanbula alınmasını ve : «— **Ber mucibi irade-i padişahî, mugayir-i rızay-ı âli ahvâlin külliyyen ilgası dilhah-ı âliye hasr-ü câiz edecek ümerâ ve zabitana eşedd-i ihtiyaç olduğundan...** » gevşekliklerinden ve İttihatçılara olan temayüllerinden şikâyet ettiği Hasan Rıza ve Ali Paşaların Rumelinden başka bir yere tâyinlerini istemişti. Sultan Hamid, çok itimad ettiği İsmail Mahir Paşanın bu talebini tereddüdsüz kabul etmiş ve Hasan Rıza Paşa ile Ali Paşa İstanbula davet edilerek, bir müddet Harbiye Nezaretinde «mecburî» misafirlik devresi geçirdikten sonra, kendilerine sorulan suallere tatminkâr cevab veremedikleri sebebiyle Bekir Ağa bölüğüne tıkılmışlardı.

Aynı günlerde, yaverândan Miralay İbrahim Beyin riyasetinde bir «tahkik heyeti » Kosova'ya gidiyordu...

★ — MÜFTÜ MUSTAFA EFENDİNİN VURULMASI ve ÇANAKKALE YOLUNDAKİ SUİKASID:

Temmuz 1908 gelip çatmıştı...

6 Temmuz Salı günü meşhur Şemsi Paşa, Meşrutiyet inkılâbı için « dağa » çıkan Resneli Niyazi Beyle Eyüb Sabri Beyi ele geçirmek için harekete geçmek hazırlığında iken Manastır'da, postahaneden çıkarken mülâzım fedaî Atıf Bey tarafından öldürüldü. Hâdisenin Yıldız'da bomba tesiri gibi patlıyan haberini takib eden günler içinde, yine hafiyeliğiyle tanınan ve İttihatçı zabitlerden bir çoklarının isimlerini verdiği bilinen Manastır topçu alayı müftüsü Mustafa Efendi, Manastırdan İstanbula hareket ederken, istasyonda, yine genç bir mülâzım tarafından öldürüldü... 8 ve 9 Temmuz 1908 günleri İsmail Mahir Paşanın Kolombo Otelinde misafiri olan ve Hürriyet cephesinde vazife aldıklarından şüphelendiği genç zabitleri, onlarla işbirliği yapan genç sivilleri haber verdiği, yapılan geniş tevkiflerle anlaşılan Müftü Mustafa Efendi, Padişah tarafından İstanbula davet edilmişti. İsmail Mahir Paşa da, Mustafa Efendinin İstanbula gitmesinden bir gün sonra yola çıkacak, artık tehlikeli bir mıntaka halini alan Selânikten ayrılacaktı. İmzasız bir çok tehdid mektupları almıştı.

Mustafa Efendinin hemen hemen herkesin gözü önünde denecek kadar cesaretle öldürülmesi ve cinayeti işliyenin ele geçmeden, kalabalığın arasına karışması, daha doğrusu kalabalık tarafından kaçırılması, İsmail Mahir Paşa ile arkadaşlarının bir ân önce İstanbula dönmelerine sebeb olmuştu : Paşa, maiyetindeki miralay Hüsamettin Beyi Selânikte bırakıp, 10 Temmuz 1908 Cuma günü gecenin geç saatlerinde Loyt Triestino'nun Venezia vapuruna binerek hareket etmişti.

Vapur, Çanakkale önlerine ertesi gece gelmişti. Kapitülâsyonlar dolayısiyle yabancı gemilerinin tam bir serbestî içinde girip çıktıkları Türk limanlarına çıkartacakları yolcuları, liman idaresine bildirmiye mecbur dahi değildiler. Adlî makamların aradığı şüpheli kimseleri bile alabilmek için, o geminin mensup olduğu memleketin konsolosunun bulunmasına mecburiyet vardı. Bu gerçeği bilen ve gözünü daldan budaktan sakınmadığı anlaşılan bir veya birkaç fedaî, İsmail Mahir Paşa ile Miralay Salim Beyin yanyana yattıkları birinci kamaraların yanına kadar sokulmuştu. Vapurun Çanakkale rıhtımına yanaştığı saatlerde...

Nasıl ve ne şekilde olduğu bilinmiyor, fakat İsmail Mahir Paşa ile Salim Beyin bulundukları kamaraların kapısı muttarit ve hızlı darbelerle vurulmuş, yaşadıkları hayatın icabı olarak daima kuşkuda ve tetikte olan iki hafiye, ellerinde tabancalar, kimdir o, sualiyle kapıyı aralayınca, arkası arkasına dört kurşun sesi duyulmuş, ve «— **Ah., yandım...**» sesini, çevredeki patırdılar, karanlıklar içinde koşuşmalar, çeşitli dillerde haykırışlar takib etmişti. Aramalar, taramalar, takibler hiç bir sonuç vermemişti. «—**Ah.. Yandım..**» diye bağıran ve cansız olarak yere düşen, miralay Hüsnü Beydi. Asıl hedef kendisi olduğu halde, Hafiye İsmail Mahir Paşa, hâdiseyi, çok hafif bir yara ile atlatmıştı.

Hâdisenin kahramanları kim veya kimlerdi? Bunun cevabını, aradan seneler, hattâ devirler geçmiş olmasına rağmen bilemiyoruz : Fakat, Makedonyanın bağrında kurulduğu ve kuruluş yıllarının siyasî mücadele tarzından ilham aldığı için komitacılıkla yakın ilgisi olduğu malûm olan İttihad ve Terakki, Meşrutiyetin ilânını temin edebilmek için, başka tedbirlerle sahadan ve sahneden çekemediği rakiblerini silâh kudretiyle yok etmeyi benimsemiş, bunu, 1908 yılının başından itibaren de, müsamahasız, hattâ merhametsiz ölçülerle tatbik etmişti.

★ — İSMAİL MAHİR PAŞA TEVKİF EDİLİYOR:

İsmail Mahir Paşa, 11 Temmuz 1908 Cumartesi akşamı İstanbul limanına çıktı ve doğruca Yıldıza giderek efendisine, hadiseleri anlattı.. Bu anlatışın, yıllardanberi yerleşmiş olan «**tehlike şimşeklerini üzerine çekmemek**» tarzına uygun olduğu anlaşılıyor ki, on bir gün sonra Meşrutiyeti ilâna mecbur kalan Sultan Hamid, İsmail Mahir Paşanın izahlarından sonra, hakikati gördüğünü anlatan hiç bir tedbir almadı, belki de alamadı...

Meşrutiyetin ilânının ikinci günü, İsmail Mahir Paşayı da, kendi vaziyetin de olanları da hiç şüphe yok ki, menfur, adî, insanlık ve fazilet dışı meşgalelerin den uzaklaştıran ve yaşadıkları devir için olduğu kadar kendileri için de yüz karası mesleklerini devlet varlığından — hiç olmazsa resmen!.. — atan kararname çıktı : Hafiyelik ilga edildi, hafiyelik tahsisatı kesildi.. Basına, otuz üç sene inanılmaz bir baskı altından başkal dırarak, aşırı hürriyetin ölçüsüzlüğüne birden geçmiş olan basına, yeni bir mevzu çıkmıştı: Hafiyelerin listelerini neşretmek!.. Bu listelerdeki müşterek isimler arasında İsmail Mahir Paşanın adı, hemen hemen her listede vardı.

Sultan Hamid devri ricâlinin tevkifleri başlayınca, sadece vazifelerinden alınmak suretiyle yetinilmiyen, mazideki faaliyetleri için kanun huzurunda hesab sorulanlar içinde elbetteki «meşhur hafiyeler» in bulunması şarttı, ve hatta kaçınılmaz vazife idi: Bunlardan bazılarını halk kendi eliyle cezalandırdı: Şımarık, hain, zâlim, adî bir şakî kadar küstah olan Fehim Paşa ve benzerlerinden bir kaçını, halk, linç etti. Diğerleri arasında kaçabilenler kaçtılar: Necib ve Selim Melhame'ler, o meşhur İzzet Holu ve böyle bir akibet karşısında kendilerini hazırlamış olanlar, yabancı devletlerin ve sefaretlerin yardımını temin ederek yurt dışına çıktılar. İttihad ve Terakki, henüz resmen iktidara gelmemiş olmakla beraber, başlıca hadiseler üzerinde sözünü yürütebiliyordu. İçlerinde binbaşı Cemal (**daha sonra bahriye nazırı olan Cemal Paşa**), Talât (**daha sonra sadrıazam olan Talât Paşa**), Hakkı (**Ordu kumandanı iken tifüsden ölen ve damad olan Hafız Hakkı Paşa**), Cavit (**daha sonra maliye nâzırı olan**) Beyleri kabul eden Sultan Hamid, Merkez-i Umumînin kararlarını kabul ediyor: «— **Hepimiz İttihadcıyız. Ben de Sizin reisinizim!..**» diyordu. Böylecesine bir hava içinde, İttihadcıların, kendilerini çoğu zaman haksız ve kanunsuz tazyik etmiş olanlardan

İsmail Mahir Paşa, İkinci Meşrutiyetin ilânından, iki ay on gün önce Selânike gönderilmişti. Vazifesi, İttihad ve Terakkinin faaliyetini durdurmaktı. Padişahın itimadını en geniş anlamıyla kazanmış hâs yaverlerinden ve sadık hafiyelerindendi.

Selânik'te, elindeki sonsuz imkânlara rağmen gerçeği göremedi: Dönüşünde Çanakkale önlerinde, bindiği vapurdaki suikasıdda arkadaşı öldürüldü, kendisi de Meşrutiyetin ilânından sonra önce tevkif edildi, eski devir hazırlığına karışanlar arasında olduğu için de, Padişahın sahte bir davetiyesi ile evinden dışarı çıkarıldı, ve...

1897 Yunan Harbi ve Çanakkale'de yatan Donanmay-ı Hümâyun !

YAZAN : A. CEMALETTİN SARACOĞLU

★ — **HALİÇ'TE ŞAMANDIRALARA BAĞLI GEMİLER :**

Son Osmanlı hükümdarları arasında marazı ve vehmi ile ün salan İkinci Abdülhamit, öz silâhlı kuvvetlerinden, ordusundan, donanmasından korkar, çekinirdi. Osmanlı ordusu ile donanmasının, amcası Abdülazizi tahttan indirme alanında, oynamış oldukları önemli rol, bu vehimli Osmanoğlunu, imparatorluğunun bu iki temel koluna âdeta düşman etmişti.

Hele donanma, vehimli hünkârın, bir umacısı olmuştu. Halic'in durgun sularına hapsedip yavaş yavaş çürümeğe mahkûm eylediği harb gemilerimizin bacalarından birinin tütmesi, vehimli padişahı telâşa, helecana düşürür, onu günlerce uykusuz bırakırdı.

Diğer taraftan, efendilerinin bu marazî korkusunu bilen bendegân, resmî ve gönüllü hafiyeler de boş durmazlar, bu vehmi körüklemek hususunda ellerinden gelen mel'aneti ortaya sürmekten geri kalmazlar, hünkârı büsbütün çileden çıkarırlardı.

Bahriye Nazırı Hasan Paşa
(Donanmanın savaşa katılma kararından sonra, yerini Hasan Rami Paşaya nasıl bıraktığı, o devrin meraklı bir hikâyesidir...)

İşin asıl garip tarafı, Abdülhamid bir taraftan Halice hapsedip çürümeğe mahkûm ettiği donanmasının hareketsizliğinden, işe yaramaz bir hale gelmesinden memnunluk duyarken, bir taraftan da yabancılara karşı gûya bir deniz kuv

vetine sahip olduğunu göstermek emeliyle, yabancı mütehassıslar nelbeder, donanmayı yenilemeğe karar vermiş görünür, hattâ yeni yeni torpidobotlar, destroyerler satın alırdı.

Ancak, bu yeni harb vâhidleri de, Osmanlı sularına gelince, onlar da hemen Halice kapatılır, bir kere fayrap etmeden, bir defacık olsun atış talimi yapmadan, evvelkilerle birlikte çürütülürdü. Haliç'te şamandıralara bağlı bir halde yatan gemiler, tamir görmedikleri, havuzlanıp elden geçirilmedikleri için, yosun bağlamış, midye tutmuş, su kesimleri ile bir harb vahidinden ziyade, yüzer bir duba haline gelirler, paslı hurdaları, harabolmuş armalariyle kasvet verici bir manzara gösterirlerdi. İşte böyle yıllar ve yıllardır şamandıraya bağlı dura dura bunlardan birinin, birdenbire suya inmeğe başlayıp, durduğu yerde battığı görülür, fakat bakımsızlıktan kaynayıp giden o harb vahidinin adı donanma listesinden çıkarılmaz. Halic'in murdar suları altında son uykusunu uyduğu halde kuvvet-i hümayunlar, yahut ganbot-u şâhâneler arasında mevcut gösterildiği hayretle görülürdü.

★ — ŞITARKE'NİN RAPORU :

İşte, İkinci Abdülhamidin bu garip, anlaşılması müşkül, hikmetine nüfuz imkânsız politikasının acayip bir tezahürüne, 1890 tarihinde bir kere daha şahit oluyoruz. Donanmasından korkan, amcası Abdülaziz Handan kendisine intikal eden bu muhteşem deniz kuvvetini, vehmine kurban ederek, Haliç sularında çürüten vehimli padişah, «Şıtarke» isminde bir Alman amiralini memlekete getirtmiş, bahriye feriği rütbesiyle kendisini hususî yaverleri listesine geçirmiş, donanmanın tensik ve ıslahını gûya bu Alman denizcisine havale buyurmuştu.

Alman amirali, Halic'in ölgün sularında, şamandıralara bağlı zırhlıları, krüvazörleri, forvetleri, ganbot ve torpidobotları ilk görüşünde, bu azametli, deniz kuvvetinin neden dolayı miskin hale geldiğini, niçin açıkdenize açılıp seyir, top tecrübeleri yapmadığını anlıyamadı. Devrin icaplarına, mizac-ı şâhaneye de vâkıf bulunmadığı için, oturdu vehimli hünkâra, bir rapor kaleme alıp, takdim etti; bir netice alamayınca da, bir sene sonra şu lâyihayı verdi:

10 Temmuz 1890 — Zırhlı donanma, tarafımdan geçen sene arz kılındığı hal üzere, el'an Haliçte lengerendaz-ı âram (yani demirli olarak yatmakta) bulunmakta, o zamandan beri hiçbir zırhlı sefine seferber edilerek civar denizlerde seyrü devir ettirilmemiş olub, halbuki fünun-u bahriye ve sanayi-i mellâhiye her şeyden ziyade tatbikat-ı fiiliye-i imtimadiye icrası ile iktisab-ı rusuh ve meleke muhtaç olduğu gibi, hiyn-i hacette donanmadan beklenilen tedafüî ve tecavüzî harekât-ı bahriyenin intacı muvafakiyeti dahi vakit vakit talimat-ı ameliye ve manevralar ifası ile zabitan ve efradın ahvali fevkalâdeye şimdiden kesb-i ülfet ve itiyad ettirilmesine vabestedir. Avrupa düvel-i bahriyesi, ilk ve sonbahar manevraları icrasiyle nice nice hakayik-i fenniye ve bahriyeye destrest olmak lâzimeden iken, zırhlı sefain-i hümayunda haliya 450, 500 mürettebat-ı seferiye yerine 60, 80 mevcut bulunuyor ki, bununla sefinelerin ancak nezafet ve taharatına bakılabilib, harb sefinesi hidemat ve vazifeleri ifâ olunamıyarak, zabitan ve efrad, taht-ı hidematı askeriyede bulunamamakla atalete duçar olmaları bedihî ve bu saika ile lüzum ve hareket ânında şaşırarak karışıklığa sebebiyet vermeleri zarurîdir. Gerçi zabitan ve efrad, münavebe ile küçük karakol gemileriyle müteferrik olarak sevahilde, her tarafta seyir ve seyahat ediyorlarsa da, bunun müctemi'an donanma ve filo talimleri ile kıyası caiz olmadığından, zırhlı harb gemilerinden korvetlerle bir iki firkateynden ibaret seyyar filo teşkil kılınarak, Bahrisefid'de, Adalar Denizinde harb talimi ve manevraları yapılması ve işbu filonun bir taraftan Anadolu ve Rumeli ve Suriye sevahilinden tâ Mısır'a kadar, diğer yandan dahi Adalar

Sultan Hamid devrinde, Bahriye Nezaretinin bulunduğu Tophane ve o günkü tâbirle «Lenger endâz-ı mehâbet» olan gemiler !

Denizindeki Osmanlı ve Yunan adalarından başlıyarak Bahrisefid'in Avrupa, Afrika sahillerindeki limanları tâ Tanca'ya ve Cebelittarık'a kadar keşt-ü güzarına meydan verilmesi, hem donanmaca mucib-i muhassenat, hem de livayi Osmanînin (Osmanlı sancağının demektir) şevket ve şânı ile nüfuz ve temamiyet-i mülk ve devletçe calib-i mâneviyat-ı âzime olmakla olbabda...»

«Yaveran-ı Hazret-i şehriyâden bahriye feriği: Almanyalı Şıtarke»

★ — **NETİCE DEĞİŞMİYOR :**

Verdiği yukarıdaki rapordan, hiç olmazsa iki yıldan beri Osmanlı İmparatorluğu bahriyesi hizmetinde bulunduğu anlaşılan Alman amiralinin, padişah İkinci Abdülhamidin kendi donanmasından korktuğunu, henüz anlamamış olduğu anlaşılıyor. Zırhlı gemileri, korvetleri, firkateynleri tam müretteb atla sefere çıkarıp Akdeniz sularında, Adalar Denizinde, hattâ Avrupa limanlarında dolaştırmak!.. Vehimli Abdülhamid, hiç böyle bir teklife yanaşır mı?. Hattâ bu yolda bir teklifi bir Türk amirali ileri sürmüş olsa, vehimli hünkârın aklına gelecek ilk düşünce, şu olurdu:

— Mutlaka bu teklif, bir maksadı mahsusa binaen yapılmıştır, kasdı, beni tahttan indirmek, amcam Abdülaziz Hana yapıldığı gibi, sarayımı denizden abluka edip yerime ya veliahıt Reşat Efendiyi çıkarmak, yahut da büyük biraderim mefluç Beşinci Murad'a tahtı iade eylemektir!.. Ve vatanın hayrı uğruna böyle bir teklifte bulunan o Türk amirali, derhal azledilip sürgüne gönderilirdi.

İyiniyetli, doğru sözlü Alman amirali Şıtarke'nin verdiği bu rapor üzerine, başına neler geldiğini, hizmetinde devam mı ettiğini, yoksa ilk fırsattan faydalanılıp apar topar memleketine iade mi olunduğunu maatteessüf kesin olarak bilmiyoruz. Bildiğimiz tek cihet, Osmanlı - Yunan harbinden yedi yıl evvel yapılmış olan bu isabetli ve yerinde teklifin asla yerine getirilmeyip, donanmanın Haliçte çürütülmesine devam olunduğu, Yunan harbi patlayınca, bu gemilerin artık işe yaramaz bir hale gelmiş oldukları; Hasan Rami Paşa kumandası altında ancak Çanakkale Boğazına kadar gidebildiği, perişan halleri, çürümüş armaları, çökmüş güverteleri, ilk atışta kundaklarından fırlayıp palavraya serilen toplariyle düşman karşısına çıkıp savaşamadıklarıdır.

★ — «PADİŞAHIM, DONANMANIZ, DÜŞMAN KARŞISINA ÇIKAMAZ!..»

Abdülhamidin sadakatine inandığı Bahriye Nâzırı Hasan Hüsnü Paşanın vefatından sonra, onun yerine geçen Hasan Rami Paşanın irtikâbı, irtişası hakkında, bilhassa 1908 Temmuzunda hürriyetin ilânından sonra, pek çok şeyler söylenmiş, hattâ bu Türk amirali, eski Türk harfleriyle «H. Rami» diye imza attığı için, bir harf oyunu yapılarak, kendisi, «Harâmî» yani «Haydut» olarak anılır olmuştu.

Biz, rahmetlinin bu lâkaba ne dereceye kadar hak kazandığını kesin olarak bilmiyorsak da, Hasan Rami Paşanın 1313 (Milâdî 1897) Osmanlı - Yunan harbi süresinde «Bahrisefid (yani Akdeniz) umum filo kumandanı» sıfatiyle İkinci Abdülhamide hitaben yazıp gönderdiği bir arîza, bu zatın engin bir medenî cesaret sahibi, gerçeği açıklamaktan çekinmiyen bir Türk amirali olduğunu ve devrinin bütün çürümüş, kokmuş ahlâk fesadı, rezil entrikaları karşısında dahi, sözünü sakınmayan bir Türk gemicisi olduğunu gösterir.

Bakın, Çanakkalede yatan harab, perişan, modası geçmiş Osmanlı donanmasının âmirali; kendisine:

— Herçebâdâbâd denize açıl, düşman donanmasiyle çarpış!... emrini veren bahriye nâzırının mesnetsiz ısrarlarına karşı, bizzat padişaha sunduğu raporda ne diyor:

«4 Mayıs 313 — Başkitâbete — (Padişaha, mutad tumturaklı uzun ömür, sürekli şan, pürüzsüz şevket dualarından sonra) Gazi Padişahım! Memalik-i mahrusa-i şâhanenizin her noktasında ve şuabatı askeriye-i melükânenizin cümlesinde şükranı mucip birçok terakkiler hasule geldiği ve küçücük bir lûtuf ve âtıfet eseriniz, iklimlerin imarına kifayet ettiği halde, nimetinizi kötüye sarfedenlerin sevki ile donanmayı hümayununuz mucibi esef bir halde kalmıştır.»

«Bu sadık kulunuz, şevketi şâhânenizi.. «Pire» ve «Şira» (1) limanlarında izhar etmek ve Yenişehir kalelerinde, Çatalca tepelerinde temevvüç eden şanlı sancağınızı Yunan sahillerinde de göstermek ve bu uğurda şereflice ölmek isterdim. Bu ubudiyetkârane maksadımın husulüne donanmayı hümayunca olan büyük nevakısı ile top tecrübesindeki müessif vukuat mâni oldu.»

«Zırhlı sefain-i şâhânenizin hiçbiri düşman karşısına çıkabilecek derecede techiz ve teslih kılınmamıştır.» «Nam nâmi-i hazreti şehriyârilerinize mensup olan (yani bizzat isminizi taşıyan) «Hamidiye» zırhlı firkateyni hümayunu, son derecede teessüfler olunur ki, şevketi şâhânenizi izhar edecek bir derecede olmayıp, imalâtı bahriye memurlarının cehaletnamelerini isbat edecek bir haldedir.»

★ — PERİŞAN TEKNELER :

Amiral Hasan Rami Paşa, bundan sonra emri altındaki zırhlıların kötü durumlarını, süratsizliklerini, yapılan top atış tecrübelerinde kızakları parçalanarak güvertelere serilen topların hazin halinden birer birer bahsettikten sonra, içlerine ikişer kaval top konulmak suretiyle gûya krüvazör haline getirilen «Mekke», «Medine», «İzmir» ve «Hamide» posta vapurlarının krüvazör olarak düşman karşısına çıkarılmalarının büyük bir ihanet olduğundan, torpido muhribi ve torpidobot olarak donanma maiyetinde bulunan çürük çarık, yolsuz teknelerin eksiklerini birer birer sayıp dökü-yordu **(Devam ediyor)**

---

(1) 1912 Balkan savaşında akıncı «Hamidiye» krüvazörümüz, yiğit süvarisi Rauf kaptanın atılganlığı ve gemi mürettebatının yiğitliği sayesinde, Osmanlı amirali Hasan Rami Paşanın bu temennisini yerine getirecek, hem «Şira» limanını topa tutacak, hem de bu limanda yatan «Makedonya» adındaki düşman muavin krüvazörünü tahrip edecek, barut depolarını havaya uçuracaktı.

C. S.

1898 de Alman İmparatoru İkinci Giyyom Vilhelm İstanbula gelmiş, Sultan Hamid'in şahsî misafiri olmuştu. İstanbuldan sonra, o tarihte ülkelerimiz arasında olan Suriye, Filistin, Irak'ı teşkil eden buhran bölgelerini de gezmişti. Dünyanın dikkatini «Şark Meselesi» ne yeniden çeviren bu alâka sonunda, Osmanlı-Alman münasebetlerinde» yeni bir devre açılmıştı. Yukarıdaki klişe, Kayzer Vilhelm'i, İstanbul'a gelişi sırasında, Dolmabahçe rıhtımına çıkarken gösteriyor.

1904 - 1905 JAPON RUS savaşı sırasında:

Vilhelm'in gizli teşebbüsü

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ — **DÜNYANIN GÖZLERİ UZAK-DOĞU'da :**

1905 yılının başında idi. Bütün dünyanın gözleri, Uzak-Doğu'ya çevrilmişti. Japonya, Kore ve Mançurya dolayısiyle çıkan savaşta, kuvvetli düşmanı Rusya'ya karşı başarılar kazanmıya devam ediyordu. İngiltere ve Amerika gibi, Uzak - Doğu'da hayatî menfaatleri olan büyük devletler, Rusyanın bir kaç darbesiyle Japonya'nın dize geleceğini — hiç de saklamıya lüzum görmeden... — söylemişlerdi. Rusya'nın, Vladi-Wostok'dan Kore Denizine çıkması, Baltık donanmasını ikiye bölerek, Uzak-Şark'da Port-Arthur'u ellerinde bulundurdukları müddetçe, Okyanuslarda ÜÇÜNCÜ KUVVET olarak belirmeleri Amerikayı o günlerde rahatsız ediyordu. İngiltere ise, kendi dünya imparatorluğu için yeni bir ağır kuvvetin doğmaması gayretindeydi. Bu sebebler, Japonya'nın zaferini istemekle beraber, görünürde hiç bir sebeb, bu düşünceye hak kazandıramıyordu. Japonya'nın ağır yenilgiler içinde Rusyanın maddî manevî nüfuzu altına düşmesini önlemek için, Vaşington ve Londra, Tokyo'ya ısrarlı tavsiyelerde bulundular, Japon tekliflerini mağrur ve müstağnî edâ ile reddeden

Petersburg'u yumuşatmak için, Rus Çarı İkinci Nikola'ya hususî heyetler de gönderdiler. Fakat asıl garib olan, bu yatıştırıcı tedbirlerin ve delâletlerin Japonya tarafından da soğuk karşılanması idi : Japonlar, Ruslarla boy ölçüşmek kararında idiler ve sessiz sedasız, hiçbir aşırı propagandaya kapılmadan, hattâ Liderler, kendi aralarında bile, kalblerindekini açığa vurmıya cesaret edemeden hazırlıklarını tamamlıyorlardı : Bu hazırlıkların tek gayesi de, ya kendilerini yüz yıl öncesinin imkânsızlıkları içine sürüklemek veya Uzak Doğunun en büyük devleti olmak!.. O tarihte yetmiş milyon olan nüfuslarına yetecek zengin ve bâkir yeni topraklara sahib olmak, Mançurya'yı ele geçirmek, Kore'de üstünlük kurmak ve Rusların başını kendi denizlerinden gayrı yere çevirmek... Bilhassa, Rus donanmasını ezmek!..

★ — **HEPSİ HEPSİ OTUZ DÖRT SENE :**

Bismark Prusyası'nın o azametli Üçüncü Napolyon Fransasını yenerek Alman İmparatorluğunu kurabildiği 1870 - 1871 yılları, Japonlar için büyük bir ders devresi olmuştu : Avrupa ve dünya ile bağlarını sıklaştıran Japonya, binlerce gencini dünyanın dört bir tarafına göndermiş, büyük imparatoru Motso - Hito'nun önderliği altında Batı Medeniyetine kapılarını açmış, kültür, endüstri, tarım alanlarında ve müsbet ilimlerin her dalında akla durgunluk veren ilerlemeler kaydetmiş, 1903 senesi tamamlanırken, Japonya, kendi öz tezgâhlarında, kendi öz teknisiyenlerinin elleriyle, dünyanın en mükemmel harb gemilerini yapacak, kara ordularının malzeme ve silâhlarının üzerinde kendi imalât damgasını vuracak hale gelmişti. Nasıl olmuştu bu mucize?... Dünyanın o güne kadar kaydedilmiş ilerleme ve medenîleşme, bilhassa sanayileşme ve ileri teknikle kucaklaşma ölçülerini tasfiye eden bu hızlı derleniş toparlanış, Rus Çarlığı önünde ilk müsbet neticelerini harbin ilânı ile beraber verdi.

1870 de, ameliyat masasına yatırılmış hastaya operasyon için « kötü ruhların giderilmesi ânı » nı bekliyecek ka-

Kapağımızdaki Klişe

İkinci Giyyom [Kayzer Vilhelm]

Kapağımızda, Sultan Hamid'le beraber klişesini gördüğünüz Almanyanın bu meşhur İmparatoru, 1859 da doğdu. Babası, bize Moltke'yi yollıyan Prusya Kralı Üçüncü Frederik'tir. 1888 de, yirmi dokuz yaşında, babasının ölümü ile tahta geçti. Prusya krallığından Almanya imparatorluğunu yaratan Bismark'ı tasfiye ederek, memleketinin iç ve dış siyasetine istediği istikameti verdi, bu arada Osmanlı İmparatorluğunun mukadderatıyla da yakından ilgilendi. 1898 de İstanbul, Kudüs, Lübnan ve Suriyeye yaptığı seyahatten sonra (Drang nah Osten = Şarka doğru) siyasetinin temellerini attı.

Sömürge siyasetinde geç kalmış olan memleketine, 1897 de Çin'deki Kiaoçu müstemlekesini kazandırdı. Afrikada Zanzibar, Tanganika, Kamerun'u elde etti. Kara ordusunu dünyanın en mükemmel kuvveti haline koydu. Denizlerde İngiliz donanmasıyla boy ölçüşecek bir kuvvet yarattı. Rusyanın ilerlemesine karşı durdu. Nihayet 1914 - 1918 Birinci Dünya savaşında adı en çok duyulan insan haline geldi.

Bizim de Almanlarla beraber dövüştüğümüz bu savaşda yenilince, tahtını terketti, Holanda'da Dorn şatosuna çekildi. 1937 de öldü.

Sultan Hamid'in üzerinde büyük bir nüfuzu vardı. Bağdad Demiryolu imtiyazı ile, bir çok hakları, bu nüfuzunu kullanarak aldı. Birinci Dünya Harbine Almanların safında girmemizde şahsî rolü büyüktür.

Hatıralarımda, Türk milletinin kahramanlığından ve savaş gücünden büyük bir hayranlıkla bahseder.

dar yaşadığı devrin dışında, yabancılara kapılarını açabilmek için asırlarca direnmiş, rönesansını henüz idrâk etmemiş bir ülkenin, o tarihte bütün Türk Ana-Vatanı'nı ele geçirmiş, Avrupa karası büyüklüğünden çok toprağa sahib olmuş, Pan-Slavist siyasetiyle Balkanlara kadar inmiş, Osmanlı İmparatorluğunu sindirmiş Moskof Çarlığı önünde birkaç darbede ezilmesi bekleniliyordu. Hiç bir mantık, otuz dört senelik devrenin, bütün bir milleti ve ülkeyi toptan değiştirebilme mucizesinin gerçekçilik payını verememişti.

Japonya, 10 şubat 1904 de Rusyaya harb ilân ettiği zaman, Avrupa merkezleri şok altında kaldılar : İmparator Motso - Hito, savaş beyannamesinde şöyle diyordu : «— **Bu ânda bütün Japonlar, ya haysiyetimizin mevcudiyetini düşmana tasdik ettireceğiz veya ebediyet âleminin şerefli yolcuları olacağız.** »

İlk ciddî deniz savaşı, Şemolpo çevresinde oldu : Japonlar, kendilerinden üstün Rus Baltık filosuna hücum ederek Varyak, Koryets kruvazörlerini batırdılar. Hâdise, bomba tesiri yaptı. Fakat bundan sonraki olaylar, dünyanın hayretini ve insanlığın yeni bir mucizesini ortaya koyacak vak'alarla dolu olarak geçti : 27 Mayıs 1905 de Çuşima adası çevresinde Rus - Japon donanmaları bütün varlıklarıyla ölüm - kalım savaşına tutuştular : Zafer, Doğan-Güneş İmparatorluğunun boyları küçük, fakat yüreklerinde zafer azmi ile büyük donanmasına, tarihin en haşmetli neticelerinden birisini bahşetti: Ruslar, mevcutlarının yüzde yetmiş birini kaybettiler. Tonilâto yekûnu 156.840 olan bu kayıbla, denizlerdeki hâkimiyet tamamen Japonyaya geçiyordu. Şimdi Japon filosu, Uzak - Doğudaki Rus mevzilerini bir bir düşürüyor, Romanofların mağrur Çar'ına göz yaşları döktürüyordu. Rusyanın dize gelmek için çâre aradığı gerçeği, artık, bütün dünyanın tasdikinde idi. İşte bu günlerde idi ki, Sultan Hamid, kendisiyle daima yakın dostluk kurmuş olan Alman İmparatoru

OSMANLI MÜŞİRİ

Kayzer Vilhelm, şahsî politikası sonunda, Almanya safında Birinci Dünya Harbine giren Osmanlı Devleti ile daha yakın münasebetler kurmuş, 1916 da İstanbul'a gelmiş, Osmanlı Müşir'i (Mareşali) üniforması ile harb cephelerini gezmişti. Yukarıdaki klişe, başı kalpaklı olan Alman İmparatorunu, Çanakkaleyi savunan Beşinci Orduy-u Humâyun kumandanı Alman Liman Paşa (Liman Von Sanders) ve mihmandarlığını yapan Esad Paşa ile birlikte, Ordu karargâhından çıkarken gösteriyor.

İkinci Vilhelm'den «**gizli bir mesaj**» aldı.

★ — **YILDIZ ve POTSDAM'ın İKİ DOSTU :**

Kendi çağdaşı olan Avrupa Hükümdarıyla şahsî münasebet kurmakta büyük bir mahareti olan Sultan İkinci Abdülhamid'in, bilhassa 1898 den sonra en yakın dostu, Alman Kayzeri İkinci Vilhelm'di.

Almanya, 1870 - 1871 Fransız savaşın-

dan sonra, büyük bir imparatorluk olarak dünya sahnesine çıktığı zaman, İngiltere, Fransa, İspanya, hattâ Hollanda ve Belçika, dünya sömürge bölüşmelerin de zengin paylarını almışlardı. Büyük bir hızla gelişen Alman sanayi ve ticaretine yeni ham madde ve yoğaltım kaynakları bulabilme zarureti, Almanyayı, az gelişmiş, fakat bâkir imkânları geniş ülkelere çevirmiş, bu arada, çok geniş toprağı olan Osmanlı devletinin dağılma illetleri içinde kıvranması, ve Şark Meselesinin aldığı yön, Almanyayı da, var gücüyle bu karışık konunun içine sürüklemişti. Artık, Bismark'ın : «—**Şark meselesi bizim için Pomeranyalı bir neferin kemikleri kadar bile kıymetli değildir.**» görünür prensibi yerine **(Drang nah Osten = Şark'a Doğru)** siyaseti hükümdi, ve harîs, dünyaya hükmetme dâvâsında olan, zeki olduğu nisbette kurnaz, bir sahne artisti olacak kadar hâdiseleri değerlendirmesini bilen İmparator Vilhem için ise bu siyaset, hareket istikametinin değişmez mihveri idi.

Vilhelm'in Şarkta en büyük rakibi, RUSYA idi : Engin ve zengin Hind lokmasını hazmedebilmek için zaman istiyen İngiltere ile, Osmanlı Garb Ocaklarını ele geçiren Fransaya, Tunus ve Cezair üzerinde hareket serbestîsi tanıma suretiyle onları Osmanlı ülkelerindeki emellerinden bir müddet için ayırabileceğini düşünen Almanya'nın, Şarkta en esaslı rakibi Rusya kalıyordu. Japon - Rus harbi patlayınca, İmparator Vilhelm kadrosu kabarık bir kurmay ve teknik eksper heyetini harb sahnesine göndermiş, neticesi kendisini yakından ilgiliyen savaşın safhasını alâka ile takibe başlamıştı. İşte bu sırada idi ki, Japonlar, çok cür'etli, fakat o nisbette ustaca idare ettikleri stratejik özelliklerle, Rus filosunu Çoşima sularında imha ettiler. Bu netice, Alman İmparatoruna zamanlardır düşündüğü bir telkini yapabilmek için çok müsait fırsat oldu : Osmanlı Padişahını, Rusyanın bu kritik ânında harekete geçirip, Petersburg'un Osmanlı ülkeleri üzerindeki emellerini sınırlayıcı ciddî tedbirler almak...

★ — **İMPARATOR, TEVFİK PAŞAYI DAVET EDİYOR :**

Çoşima savaşıyla fiilen yok ettikleri Rus donanmasının boşalttığı müdafaa sahasını ele geçirerek, başta Port-Arthur olarak, Uzak - Doğu'daki Rus mevzilerini ele geçirme hareketine başlamış olan Japonların bu zaferi, Rusya içinde derin akisler yapmış, zaten tahriklerle dolu hale gelen Rus halkı arasında kaynaşmalar, Baltık, Finlandiya, Polonya'da başkaldırmalar görülmüştü.

İmparator Vilhelm, Bab-ı âlinin Berlin sefiri Tevfik Paşayı hususî olarak dâvet etti ve kendisine «şahsen Sultan Hamid'e iblâğ edilmek üzere» tavsiye ve ikazlarda bulundu. İmparator, Rus-Japon harbinin aldığı istikameti elindeki notlarla hülâsa etti ve Rusyanın Uzak Şarkdaki hâdiseler dolayısiyle, bütün kuvvetlerini oraya çektiğini, Karadenizdeki filosunu Baltıklara sevketmek zorunda kaldığını, bu deniz ve kara kuvvetleri yoksulluğunun daha uzun zaman giderilemiyeceğini, devletlerin kendilerine vâki haksızlıkları telâfi için hasımlarının bu gibi vaziyetlerinden istifade etmelerinin sarih hakları olduğunu izah ederek, Berlin Kongresinden sonraki devre içinde Rusyanın Osmanlı Devletine revâ gördüğü düşmanca siyasetin zararlı neticelerinden kurtulabilme için teşebbüse geçmenin zamanı olduğunu hatırlatıyordu. Vilhelm, bu teşebbüsün sadece siyasî sahada mı kalacağını, yoksa, fiilî bir hareketle de tamamlanması icabedeceğini mi tasrih etmemiş, fakat, Sırbistanın takib ettiği siyasetten şikâyetçi olan Avusturya - Macaristan'ın da, Balkanlardaki muvazenenin Osmanlı siyaseti lehine dönmesi için Bab-ı âliye yardımcı olacağını temin etmiş, bu mevzu üzerinde Padişahın neler düşündüğünün kendisi tarafından öğrenilmesinden sonra meselenin iki hükûmet arasında en kısa gelecekte ele alınabileceğini ifade etmişti.

Tevfik Paşa, Kayzer'in fikirlerini doğrudan doğruya padişaha arzetmek

(Sonu 1338 inci sahifede)

Şairlerin Fıkraları

★ — DUYABİLMEK VE SÖYLİYEBİLMEK ...

En karanlık günlerde bile, sanatkâr duyuş ve görüşlerin bahtiyâr sahibleri, devirlerin acılarını, dudaklarda hazin bir tebessüme sararak kendilerinden sonrakilerin İz'an ve irfanına emanet etmenin sırrına sahib oldular. Bunlar, tarihimizin unutulmaz adlarıdır. Çünkü bunlar, ey yam riyâkârlarının önüne, hakikatin acı, fakat ibretli yüzü ile çıktılar.

Sultan Hamid devrini, bir Şair Eşref kadar kim dilé getirmiştir? Ciddî olarak de nilemiyenleri, hicvin oku ile müstahak olanının yüzüne fırlatan Nefî, gaddar ve mer hametsiz bir Padişahın fermanıyla, sebzeci çıraklığından Sadrazamlığa yükselebil miş nâdan kişinin emriyle boynunu yağlı kemende verirken, bu haksız ölümün be deli olarak, Dördüncü Murad'ı da, sadrıazamı Bayram Paşasını da nefretlerin çuku runa itti: «— Senin gibisi Su danda çok... Amma İsak bir tane... Kendine gel!..» diye haykıran muhterem Üçüncü Selim'le selefi arasındaki farkı tarihin hükmü ne güzel ayırır!.

Sizlere bu sayı bu sahife de, bir kaç şair fıkrası takdim edeceğiz. Sanırım ki, du daklarımızda tebessümler dolaşacak.. Fakat bunlar arasın da gözyaşına benziyeni olursa, vebâli, yaşanılan zamanın... Çoğu da, yüzlerce yıl öncesine ait olmasına rağmen, günümüzün aynası sa yılırsa, bunun da muhatabı takvimler olsa gerek!

★ — DEVLET KADROSU :

Şair Deli Nüzhet Bursa'da iken, Ahmet Vefik Paşa va li idi. Paşa malûm: Halk kendisine DELİ VALİ diyor du. O sırada Bursaya bir de Kadı Efendi gelmişti ki, Ah met Vefik Paşayı arıtır olmuştu.

Bir gün sokakta zaptiyelerin bir adamı zorla sürükleyip götürdüklerini gören deli Nüzhet sordu:

«— Bu adamı neden zorla götürüyorsunuz?»

Zaptiyelerden biri terini si lerek cevap verdi:

«— Görmüyor musun? Herif deli... Tımarhaneye götürüyoruz.»

Deli Nüzhet şen bir kahkaha attı:

«— Ayol... Bunun timarhanede ne işi var? Vali Pa şa buna kadroda münhal bir vazife bulamamış mı?»

★ — BEŞ PARAYA TERAK Kİ:

Sultan Aziz'in ilk saltanat yıllarında Başkâtipliğini yapan meşhur Münşî Kenan Bey çok genç iken Bab-ı Aliye girmişti. Bir akşam yanında, daha sonra Başmabeyinci olan Nevres Paşa ile beraber Bab-ı Aliden çıkıp giderlerken, o günlerde de matbuat sitesi olmıya başlıyan Cağaloğlu'nun yan sokaklarından bir gazete satıcısının sesi yükseldi:

«— Beş Paraya Terakki gazetesi... Beş paraya Terakki...»

Kenan Bey, fiatının ucuzluğu nisbetinde taşıdığı ismin azametini kıyaslıyarak şu güzel mısraı söyleyiverdi:

Ne tedenni ki Terakki satılır beş paraya...

Malûm ki, «tedenni» geri lik, gerileyiş demekti...

★ — BAKILACAK YÜZ:

Saz şairi Seyranî, gözü âma olmuş eski bir dostuna rast geldi. Dostunun gözleri nin görmediğini unutarak:

«— Ne var, ne yok?» diye hatırını sorunca. dostu, üzüntü ile başını salladı:

«— Ne bileyim ben... Ben de artık dünyayı görecek göz kalmadı ki...»

Şair, eski dostunun acısını tazelemeyi şu zarif cevabıyla giderdi:

«— Esef etme... Onda zaten bakılacak yüz kalmadı!»

★ — ESKİYEN DİZ KAPAKLARI:

Reisülküttab (Hariciye Na zırı) Hayri Efendi, iş sahiblerinden kimseyi reddetmez herkesi nezaketle dinler, başını sallar: «— Başüstüne.» der, fakat hiç birisinin arzusunu yerine getirmezdi. Efendinin kavuğu daima sağ tarafından, çakşırı da diz kapaklarından eskirdi. Buna dikkat eden terzisi sebebini, Efendinin kıdemli kâhyasından sordu:

«— Bu ne iştir ki, Efendi Hazretlerinin daim kavuğu sağ tarafından, çakşırı da diz kapaklarından eskiyor. Hikmetini anlamadım, gitti...»

Kâhya güldü:

«— Sen ki efendinin bunca yıldır çakşırını diker, kavuğunu sararsın. Hâlini nasıl bilmezsin? Kendisinden bir şey rica edildiği vakit (başüstüne) diye elini kavuğuna vurur. Sonra iş nasıl olduğu sorulduğu zaman (eyvah, unuttum..) diye dizini döver. İşte bunun için kavuğunun sağ tarafı ile çakşırının dizkapakları daim eskidir!»

★ — HİCABINDAN...

Kanunî devrinin büyük şa iri Bakî, birgün kölelerinden şiire meraklı olan birisini şarab almıya gönderdi. Köle, şarabı alıp dönerken yolda, tebdil gezen Padişaha rastladı ve onu tanıdı. Kendisinin tanınmış olmasına ihtimal vermiyen Kanunî şairin kölesini tanıdığı için de değişik bir sesle sordu:

«— Ben Kullukçuyum. O götürdüğün güğümün içinde ki nedir?»

«— Su...»

«— Suyun rengi kırmızı olur mu?»

«— Aslında su idi. Sizin Haşmetlû Padişah olduğunuzu anlayınca hicâbından kızardı...»

Ey Türk Uyan!

Yüzyıllar boyunca Türkleri uğraştıran vefasız millet :

YUNANLILAR

YAZAN : SERVER R. İSKİT

Yunan İstiklâlinin fikrî hazırlayıcısı şair Rigas (1752 - 1830).
(Megalo - İdea'nın nasıl uğursuz bir kök olduğunu anlamak için, yüz elli yıl önceki şiirlerine göz atmak yeter : Daha kendileri, Osmanlı tebeası iken, Anadoluya yerleşmiş ve Ayasofyayı salib'e iade etmiş BÜYÜK YUNANİSTAN'dan bahseder.

★ YUNANLILARIN MENŞEİ :

Tarihin ilk devirlerinde, Anadolu Yarımadasına Eti'ler, Frij'ler ve Lidyalılar yerleşmişlerdi. Zamanla bunlar, Girid'e geçmiş ve diğer yakın adalara da dağılmışlardı. O zamanlar, Yunan Yarımadasında Pelasg'lar vardı. Bunlara Etrüsk'ler ve Orta Asya'dan gelme başka kavimler karışmıştı. Milâttan önce, bin ikiyüz tarihlerinde bu Yarımadaya Aka'larla Dor'ların da gelip yaşadıkları bilinmektedir.

Başka başka yerlerden gelerek burada yerleşen bütün bu çeşitli kavimlerin birleşip karışmasından Yunanlılar meydana gelmiştir. Bugünkü Rumların cedlerine Elen'ler denilmesine rağmen, görülüyor ki asılları daha ziyade Pelasg'larla haynaşmış Aka'larla Dor'ların karışımıdır. Elen sözü, yerleştikleri Korentten Makedonya'ya kadar olan sahaya verilen Hellade'den gelmedir, yani millete değil, memleketlerine verilmiş addan doğmadır. Grek sözü ise, yine o Yarımadaya geçerek yerleşen Krek adlı bir kabilenin adından kalmadır.

Görülüyor ki Grek'ler ve adını saydığımız diğer insan toplulukları bugünkü yarımadanın yerlisi değildir ve karışık bir millettir. Kaldı ki Grek'ler sonraları; Rumen, İlliryen, Tesalyen, Slav gibi, pek değişik etnik menşeleri olan ayrı milletlerle de karışmışlar ve fakat zamanla din ve dil birliği bağlariyle bir kitle haline gelmişlerdir.

Rum kelimesine gelince; bu söz, eskiden Yunan diye de andığımız bütün bu Hıristiyan kavme ve şimdi ise bunların Türkiyede ve diğer Müslüman memleketlerinde kalanlarına verilen addır.

Eski Grek kültürünün tortusundan mayalanarak yeni bir millet haline gelmeğe heveslenen ve son asırlarda bu gaye ile uğraşan şimdiki Yunanlıların bugünkü dili de eski Yunancadan bozma bir dildir.

Yunanlıların çoğunluğu Ortodokstur. Rum Ortodoks kilisesinin merkezi, Bizanslılar zamanından beri İstanbuldadır. Fatih 1453'de İstanbulu aldığı vakit, bu dinî düzene dokunmamış, hattâ ona bazı haklar tanımıştır. Lozan Andlaşmasiyle de İstanbulda bırakılan bütün dün

ya Rum Ortodoksları Patriği, Türk kanunlarına bağlı ve Türk uyrukludur.

Uzak yakın, çeşitli yerlerden gelerek bir araya toplanan ve çeşitli kavimlerin birleşmesinden ve yerleşmesinden teşekkül eden Yunanistanın, on beşinci yüzyılda yayıldıkları yerlerle beraber, Osmanlı İmparatorluğuna katılması, İkinci Sultan Mehmet zamanında olmuş, fakat Osmanlıların din bahsindeki medenî anlayışı aleyhimize neticeler vermiştir.

Rumlar, fetihten sonra, diğer Hıristiyan tebeanın aksine olarak, yalnız Yunanistanda değil, İmparatorluğun her tarafına dağılmış bulunuyorlardı. Yerlerinde bırakıldılar, toplu bir halde oturdukları Mora, Tesalya ve Ege adalarında da yerli yerinde bırakıldılar. Buraları 1503 denberi bir beylerbeyinin idaresi altında sancaklara bölünmüş bir vilâyet halinde idare edilmeğe başladı. Yalnız Kiklad adaları yıllık vergi vermekle yetinirdi.

1687 denberi geçici bir zaman için Venedikliler elinde kalmış olan Mora, 1718 de Pasarofça Andlaşmasiyle tekrar Osmanlılar eline geçtikten sonra, Yunanistân paşalıklara ayrılarak Rumeli valiliğine bağlandı ve Ege Denizi adaları Kaptan Paşanın idaresine verildi.

Osmanlılar, Sırplarla Rumelide idaremiz altındaki diğer Hıristiyan tabaamız gibi Yunanlılara da din ve hattâ milliyetleri hususunda yumuşak ve müsamahalı bir idare sistemi tatbik ediyorlardı.

Dın ve foklorik an'anelerine dokunulmıyan bu serbest idare tarzı Türklerin zararına oluyor ve zaman bu milletlerin kaybolan benliklerini yeniden bulmalarına yardım ediyordu. Yıllar geçtikçe, Rum kilisesi metodlu bir halde, millî dinin ve millî duygunun yönetici si ve geniş, büyük bir hazırlığın idare merkezi oldu.

★ — **HÜKÛMET İÇİNDE HÜKÛMET :**

İstanbulda kutsal bir Sinod Meclisinin başında bulunan patrik, zamanla büyük bir nüfuz sahibi olmuştu. Rumların dinî ve millî haklarını hükûmet nezdinde savunurdu. Rum tebaanın idaresi, yine kendi yerlilerinin seçtikleri memurları tarafından yönetilirdi. Ve böylece hükûmet içinde hükûmettiler ve yine böylece âdeta bir bağımsızlık hayatı yaşıyor, fakat gitgide istiklâl düşüncelerine dalıyorlardı.

Bunlar İstanbul'da Fenerli denilen, uyanık ve dil bilir Rum ileri gelenleri vasıtasiyle bilhassa dış temaslarda menfaatlerini yürütürler, devletin Avrupalılarla temasında resmî tercümanı olan bu Fenerli Rumlar, devlet sırlarını öğrenirler ve çok kere aleyhimize ve kendi millî faydalarına kullanırlardı.

Diğer taraftan, Yunanistanın kuzeyinde mahiyetleri itibariyle millî bir renk taşıyan Kleftes adlı eşkiya, bağımsız olarak durmadan etrafa dehşet salar, güneyde ve Moranın yalçın topraklarında Manyat denilen dağlılar da soygunculuk ve çapulculuk yaparlardı. Kleftes'lerle Manyatlar daha ziyade devlet otoritesini hırpalamağa ve yıpratmağa çalışırlardı.

Rumların bu serkeşliklerine coğrafî vaziyetleri de yardım ederdi. Rum eşkiyasının pek işine yarayan kara kısmının dağlık tabiatına karşı, diğer kısmın daki yolsuz hareketlerine de geniş ve girintili çıkıntılı sahilleri yardım ederdi.

Topraklarının verimsizliği, onları denize dökmüştü. Daha ziyade ticaretle ve denizcilikle uğraşırlardı. Rusya ile 1768 de başlıyan harb sonunda, 1774 de Küçük Kaynarcada akdettiğimiz muahedede, Yunanlılar gemilerinde Rus bayrağı taşımak hakkını alınca, Yunan denizciliği büyük bir inkişaf göstermiş, Karadeniz, Akdeniz ve hattâ Cebelitarık ötesine kadar deniz ticareti âdeta inhisarlarına geçmişti. Bu suretle zenginleşen ve bir gemici tüccar sınıfı teşekkül eden Yunanlıların, ticaret filoları büyük bir yekûna çıkmış, 1821 yılında, altıbin topu ve oniki bin tayfası olan üç bin beş yüz on bir büyük gemiyi bulmuştur.

Böylece dinî merkezlerin bilgili ve

sistemli sevk ve idareleriyle millî duyguları uyanan, hükûmet içinde bir nevi idare mekanizması kuran, Fenerli Rumların, devlet içindeki nüfuzu vasıtasiyle devlet sırlarını öğrenip, sinsice taraftar kazanan, karada teşkilâtlı eşkiyası, denizde top tüfekli gemileri bulunan Rumların, artık ayaklanıp harekete geçmeleri pek tabiî idi.

Bu karışık kavmin iddiası büyüktü; onlar Grek medeniyetinin son evlâdları idiler ve Türklerin zulmü altında eziliyorlardı!.. Halbuki mesele tamamen ber akisti; gittikçe zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu, binbir iç gailesi arasında, bir de memleketin her tarafına dağılmış olan Rumların bu sinsi ihaneti ile uğraşmaktan bunalmış, onlara mümkün olduğu kadar yumuşak davranıyordu. Zulmü görenler, Rumların kesif şekilde oturdukları yerlerdeki Türklerdi. Bir de Müslümanlık - Hıristiyanlık dâvası vardı ki, garp onları himaye, bize zorluk gösteriyordu.

Artık sistemli hazırlıklar ilerliyordu. Deniz vasıtasiyle garpla temasları onları daha da uyandırmıştı. Zengin Rum tüccarları, İmparatorluğun Rumlarla dolu merkezlerinde son sistem ve mükemmel mektepler açtılar. Yunan istiklâli idealiyle buralarda yetiştirilen gençler arasında ateşlileri çıktı. Bunlardan Tesalya'da Kostantin Rigas adında bir şair, bir Yunan Marseyyezi yaptı ve Bükreşte gizli bir cemiyet kurdu. Sonra yetişmiş bilgili birkaç kişi daha, istiklâl idealinde önayak oldular.

Rumların tâ Büyük Petro zamanından beri Ruslardan yardım bekledikleri malûmdu. Ruslarla Osmanlılar harb halinde iken 1770 de, Çariçe İkinci Katerina da kendi sark politikası lehine, Rumları ayaklandırmak maksadivle Orlof'un kumandasında bir Rus filosu göndererek, Peleponez'de bir çıkarma yaptırmıştı. Bu donanma, Baltıktan hareket ediyor ve İngilizlerin muvafakatiyle Cebelitarık'tan geçerek, Yunanistana geliyordu. Bu çıkarma ve tahrik üzerine, Misolongi'de ve bazı adalarda Rumlar ayaklanmıştı. Fakat Orlof, Türklere karşı yenilerek kaçmış ve ayaklanma yerinde bastırılmıştı.

★ — RUSYA YUNANLILARA CESARET VERİYOR :

1774 Küçük Kaynarca Muahedesiyle Ruslara Balkan milletleri ve bilhassa Yunanlılar ve Ortodokslar üzerinde bazı haklar tanınıyordu. Bundan cesaret alarak da, A l e k s a n d r Mavrokordato ve Kostantin İpsilanti gibi, Fenerliler faaliyetlerini artırdılar. Korfulu Kapodistirias, 1812 de gizli maksatlı bir cemiyet kurdu. 1814 de Odesalı üç Rum tüccarı da Yunanistanı kurtarmak ve İstanbul merkez olmak üzere, bir Yunan devleti kurmak için, Yeni Eterya adlı bir gizli cemiyet meydana getirdiler. Rus Çarının himayesi altında bulunduğunu ileri süren bu cemiyette, Patrik Gregoriyus ve Patras Piskoposu Germanos da âza olarak bulunuyorlardı. Cemiyet, 1818 de, merkezini İstanbula naklederek, faaliyetine burada devam ediyordu.

Hükûmet, iç ve dış gailelerle meşguldü. Yanya valisi Tepedelenli Ali Paşa, bütün bu hareketleri haber alıyor ve şiddetle önlemeye çalışıyordu. Fakat Fenerli Rumların meclûbu olan devlet kethüdası Hâlet Efendi, İkinci Mahmud'a tesir ederek, Ali Paşayı öldürttü. Bundan cesaret alan Eteryacılar, Yenikos Eforos ile Çarın yaverlerinden Aleksandr İpsilanti, 7 mart 1821 de, Yaş şehrinde isyana başlıyarak Rusya'nın himayesi altında harekete başladıklarını ilân ile bütün Yunanlıları ayaklanmaya teşvik ettiler. Bunların isyan yeri olarak Romanya'yı tercih etmelerinin başlıca sebebi, buranın Rusya'ya yakınlığı idi ve diğer siyasî sebepleri de mevcuttu. İstedikleri olmadı, Romanyalılar, Rumların isteklerini tutmadı ve Rus yardımı da gelmedi. Türklerden de ağır karşılık görünce, Avusturya'ya kaçtılar.

İpsilantinin hareketleri üzerine, Patras piskoposu Germanos, 1821 senesi martının yirmi beşinde, Morada isyan bayrağını açtı. Yunanlılar hâlâ bugünü millî bayram olarak kutlarlar. Adalar da bu isyana katıldılar ve Kalamata'da ge-

MÜKEMMEL PROPAGANDA **Yıllar değil, yüzyıllar sürmüş olan ve itiraf edelim ki büyük bir maharetle yürütülen Yunan Propagandası, asırlarca nimet ve lûtuflarını gördükleri İmparatorluğumuzun en buhranlı devrinde, zalim ve insafsız ihanetlerini dünyanın dikkatinden uzak tutmıya ve ayaklanmayı meşru bir istiklâl dâvâsı haline getirmeye muvaffak olmuştu. Yukarıdaki klişede Nevyork Ortodoks Kilisesinde, Yunanistanın istiklâli dolayısiyle yapılan tes'it ve şükran âyinini görüyoruz.**

Bu telkin, Kıbrıs için bir Enosis'in safında yer tutacak kadar kuvvetlidir!

çici bir hükûmet kurdular. Ticaret gemilerinden bir filo teşkil ederek, Ege adalarını zaptettiler. Yunan çeteleri Atinaya girdiler ve kaledeki Türk birliğini muhasara ettiler. Morada kan gövdeyi götürüyordu. Mazlum Yunanlılar (!) onbeş bin Türkü kılıçtan geçirdiler. Demetrios İpsilanti başkumandan oldu ve Epidavros'da bir millî meclis toplatarak, 1 Ocak 1822 de, Yunan istiklâlini ilân etti. Yapılan bir kanunla Mavrokordatos reis oldu. Fakat idareciler arasında dalaşmalar başlamıştı.

★ — **NAVARİN FACİASI :**

Artık Babıâli duramazdı. İsyan başlarından pa'rik Grigorios ve arkadaşlarını 21 nisan 1821 de İstanbulda idam etti. Hükûmet kuvvetleri kuzeyden Yunanistana sarktılar. Türk kuvvetlerine karşı kendilerini müdafaa eden Rumlar, hayli direniyorlardı. Bu tenkil hareketi üzerine, merkezî Avrupa, Yunan yaygaralariyle çınladı. Fransa, Almanya ve İngilterede bu yaygaralar bir heyecan yarattı; Rumlara maddî mânevî yardımlar ve hattâ gönüllüler yağdı.

Babıâli kararlı olmak mecburiyetin de idi, artık bıçak kemiğe dayanmıştı. Mısır valisi Mehmet Ali Paşadan kuvvet istedi ve 1824 haziranında İbrahim Paşa kumandasındaki bir Mısır donanması, İskenderiye'den kalktı, evvelâ Giride uğrayıp orayı düzelttikten sonra,

1825 şubatında Moraya geldi. İbrahim Paşa, iki bin askeriyle güneyden ve Reşid Paşa kuvvetleri de kuzeyden girdiler' Sene sonuna kadar bütün Peleponez temizlenmişti. Birleşmiş Osmanlı kuvvetleri yeni sene başlarında, Misolongi'yi aldılar ve Reşit Paşa, ağustos ortasında bir hücumla Atinayı da aldı ve kaleyi kuşattı. Darbe ağırdı, partiler birleştiler ve Elen devletinin naipliğine yedi sene müddetle Kapadistrias'ı getirdiler. Fakat âsiler artık ümitlerini kaybetmiştiler.

Lâkin güvendikleri ağabeyleri hareket geçecek ve İngiltere ile Rusyanın yardımı olacaktı. İngiltere Yunanlılara ilgi göstermeğe başladı ve yeni Rus Çarı Birinci Nikola da Babıâliyi sıkıştırmağa başladı. İki devlet, Petersburg'da 4 nisan 1826 da bir protokol imzaladılar ve bu meselede birlikte hareket kararı aldılar; Babıâli'nin himayesi altında serbest bir Yunanistan meydana getireceklerdi. İkinci Mahmut, İngilterenin aracılık teklifini kabul etmedi.

Nihayet yine Yunanlıların şansı daha doğrusu yine dinî gayret istimdatlarına yetişti. Fransa, İngiltere ve Rusya murahhasları 26 temmuz 1827 de Londrada toplanıp, Yunanistana Türk himayesi altında idarî muhtariyet verilmesini temine, aksi halde silâhlı müdahaleye geçmeğe karar verdiler. Babıâli, teklifi derhal reddetti ve doksan gemilik bir Mısır donanmasiyle beşbin de asker getirtti. Rus, İngiliz ve Fransızların müşterek donanmaları, Navarin önüne gelip, limanın ağzını kapattı ve İbrahim Paşa donanmasını muhasara etti, sonra da, 20 Ekim 1827 de her türlü hukuka aykırı bir hareketle ve ansızın hücumla, donanmayı yoketti.

İkinci Mahmut, bir sene evvel, Yeniçerileri kaldırmış, henüz yerine muntazam bir ordu kurulamamıştı. Donanma, böylece mahvolmuş ve İbrahim Paşa da Mısıra dönmüştü. Osmanlı İmparatorluğu artık ordusuz ve donanmasız bir devlet olmuştu. Daima zayıf zamanımızı kollayan Rusya, tek duramazdı, harb ilân etti. Bittabi Osmanlı kuvvetleri yenildiler, Ruslar Erzurum ve Edirne ye girdiler.

★ — EDİRNE ANDLAŞMASI :

Osmanlılar, büyük devletlere baş eğerek, hesap masasına oturdu, 14 eylül 1829 da imzaladığı Edirne Barış Andlaşmasiyle büyüklerin isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Edirne Muahedesi, âdeta Rusların Osmanlı Devleti üzerinde baskısını kabul etmek demekti. Yunanlılara gelince; kuzeyde Arta'dan Volos'a kadar uzanan bir sahada, bir hıristiyan prensin idare edeceği bir devlet haline gelecekler, şu kadar ki Babıâli'nin himayesinde bulunup devlete vergi vereceklerdi.

Edirne Muahedesi o kadar ağırdı ki Avusturya elçisi bu andlaşma için «Muzaffer bir devletin, zayıf bir düşmana şimdiye kadar kabul ettirmiş olduğu andlaşmaların hepsinden en ağırı olduğunu, Osmanlı Devletinin artık yaşamasının tamamiyle şüpheli bir hale geldiğini» söyledi. İngilizler de bu muahededen sonra, Osmanlı Devletinin bekasından artık şüphe ettikleri düşüncesine vardılar ve Yunanistanın böyle bir devletin himayesine verilmesini doğru bulmadılar, tamamen müstakil bir devlet olmasını istediler. Fransa, Rusya ve Avusturya da bu düşünceye katıldılar. Zaten 1827 nisanında hükûmet reisliğine seçilmiş olan Kapodistrias da bu şartı savunuyordu.

Nihayet devletler, 3 Şubat 1830 da, tamamiyle müstakil ve kuzey sınırları Misolongi'nin batısında Aspropotamos suyunun ağzından Lamia körfezinde Sperchius nehri ağzına doğru çekilen hattın güneyini ve Ağriboz, Skyro ve Sevtan adalarını içine alan bir Yunanistan yaratmayı kararlastırdılar ve yarattılar.

Yunanlılar, bununla da yetinmeyeceklerdi. O tarihten bugüne kadar geçen otuz beş yıl içinde, aralıksız bizi uğraştıracaklardı, bundan sonra da uğraştıracaklardır.

BU AY OKUYACAĞINIZ KİTAPLAR:

Hatıraları ve Söyliyemedikleri ile : RAUF ORBAY

Yazan: Feridun Kandemir
Naşiri: Nejat Ağbaba
İsteme adresi: P.K. 4 Eren köy (İstanbul),
208 sahife, cildli ve sömizli, YAKIN TARİHİMİZ yayınlarının dördüncü eseri.

***

Üstad Feridun Kandemir, çeyrek yüz yılı çoktan aşan tarihi karanlıklardan, tahriflerden ve hâkim kuvvetlerin sultasından kurtarma emek ve mücadelesine, gerçekten çok değerli, ve ancak kendisinin himmeti olabilecek çapta bir ESER daha armağan etti : Hâtıraları ve Söyliyemedikleri ile RAUF ORBAY.

Mutlak bir hakikatin ifadesidir ki, Hamidiye Kahramanı ve Millî Mücadelenin eşsiz ve şerefli BAŞVEKİL'inin hayatı ve bilhassa tefekkür nizamı ve gayeleri üzerinde, konuşabilecek ve bu ardından gidilmiye değer varlığı gerçek çehresiyle tarihe ve millî vicdana intikal ettirebilecek yegâne şahsiyet, üstad Kandemir'di. Rauf Orbay adının, anılmasının bir cesaret ve hattâ aşırı cesaret olduğu devirlerde de esirgemediği vefasını, Allahın rahmetine kavuşmuş ve artık fanî hiç bir ikbalin tutucu ve dağıtıcısı olmıyan bir hâtıra önünde cömertlikle ibzâl edebilmis olmak, kalem ve fikir hayatımızın pek alışamadığı kadirşinâslıktır. Kaldı ki, üstad bu eserinde, hakkındaki hüküm sadece insaf ve adalet duygularına emanet edilmiş bir vatan emektarına tevcih edilen bütün mesnedsiz iddiaları sabun köpüğü mahiyetine iade etmekle kalmıyor, Millî Mücadele ve sonrasının günümüze kadar devam eden (NEDEN)leri de, otantik vesika'ların ve mutlak tarafsız görüşün ışığına kavuşturuyor. 208 sahifenin hemen hemen her

Rahmetli Rauf Orbay, « söyliyemedikleri »ni yıl'ların sohbetlerinde, üstad Kandemir'in vefasına tevdi ederken..

satırındaki bu gerçekle, yarının tarihçileri denilebilir ki Millî Mücadele tarihini yeniden yazacaklardır.

★ — TEZADSIZ OLABİLMEK...

Eserin özelliği şudur : Kandemir, Rauf Orbay'a «sualler» sormuş, «cevaplar» almıştır : Sorulan sualler, mayasında gerçek terkibi başka olduğu halde, daha sonra, hâkim kuvvetlerin kendi çıkar ve felsefelerine göre yön verdikleri vatan meselelerinin içyüzlerine aittir. Rauf Orbay bu sualleri cevablandırırken, kendisini, bir tarih mahkemesinde, taraflardan biri olmak ruhî hâleti içinde hissetmiştir : Çünkü, ışığa çıkmasında hakikatlerin muhafazası gibi fâniliğin çok üstünde bir kıymet taşıyan hassasiyetle meşbû olan bu tertemiz adam, hizmetlerinin muhasebesinden çok, günün birinde gelecek nesillerin benzer olaylar karşısında, sadece hak ve adaleti savunurlarken, nasıl tezadsız olmak zorunda olduklarına dair misal de vermek istemiş, ve denilebilir ki, bu mertebeyi kendi öz hayatında bulabilmenin gönül rahatı içinde anlatmış, konuşmuş, açıklamıştır. Üstad Feridun Kandemir de, kendisine emanet edilen bu gerçekleri, titiz bir, sadakatle bizlere tevdi edebilmiştir.

Bu sebeble, Feridun Kandemir'in bu son eserinden

★ — BİR HAKİKAT KAPISI :

müstağnî kalabilmek, onun her sahifesindeki gerçeği, masal ve hurafelerin hafızalardan silinecek yerine koymadan son elli yılın muhasebesine girebilmek imkânsızdır derken, sadece hakikati ifade etmiş olduğuma kaniiim.

Sahife sayısı mütevazi olan bu teksif edilmiş gerçekler hamûlesi ile, üstad, Millî Mücade'e devri ve sonrasının, üzeri maharetle örtülmüş hakikatlerinin kapısını cesaretle aralıyor, hiç olmazsa sağlam ve güvenilir anahtarı veriyor.

Mantığımız ve aklımız, bu kadirşinâs, gerçekçi, cesur ve yakın tarihe bir temel taşı koyma himmetinin şükranı ile doludur. — F

MİLLİ TASARRUFUN
SEMBOLÜ

TÜRKİYE İŞ BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyeti

Siz de yazdınız Teşekkürlerimiz

Sizlere ayırdığımız bu sahifeye, lûtfediyor, tarihin huzuruna çıkarmaya değerli gördüğünüz hâtıralarınızı, duyduklarınızı, hafızanıza tevdi edilenleri gönderiyorsunuz. Birinci sayımızın 45 inci sahifesinde hulâsalamıya çalıştığımız şekil ve ölçüler içinde göndereceğiniz yazıların, sizlere ayrılmış sahifelerde geliş sırasiyle neşrine devam edeceğiz. Emek ve himmetinize teşekkürlerimiz.

★ — **YİNE DR. ESAD FEYZİ MERHUM İÇİN :**

Tarih Konuşuyor mecmuasının 13. sayısında, 1086 ncı sahifede **«Bir Fransızca Kitap ve Bir Resim»** başlığı altında yazısı intişar eden Ankara'dan Fahri Çınar Beye, bu broşürü İstanbulda Tıp Tarihi Enstitüsünden, Prof. Dr. Süheyl Ünver'den temin edebileceğini haber verirken, bu yazımıza ve merhumları anmaya vesile olduğundan dolayı teşekkürlerimizi bildirmeyi bir borç biliriz.

İlk Türk röntgencisi olan Dr. Esad Feyzi merhum, Türk Tıp Tarihinin iftihar ettiği kıymetlerdendir. Hâtırasını takdir ve minnetle anmak ve lâyık olduğu alâkayı göstermek bir kadirşinaslık olduğu kadar, millî kıymetlerin yetişmesi için de teşvik edici bir davranıştır.

Askerî Tıbbiyenin methe değer hocaları arasında ismine yer verilen Dr. Esad Feyzinin 1 Şubat 1319 (1901) tarihinde, 28 yaşında iken ölümü, 20 nci asrın Türk hekimliği ve onun feyizli yuvası olan Askerî Tıbbiye için bir talihsizlik teşkil eder.

Rahmetli Esad Feyzi'nin Karacaahmetteki kabrini arayıp bulan ve bulunduğu yeri (hazîreyi) ölümünün 45. yılında (1946 da) büyük maddî fedakârlık ihtivariyle âbidemsi bir tarzda tamir ve ihya ettiren Karaköy eczanesi sahibi Eczacı Kimyager Hüseyin Hüsnü Arsandır. 1946 senesinde, Hüseyin Hüsnü Arsanın tek lif ve teşebbüsü üzerine Haydarpaşa askerî hastahanesin de merhumu bir anma toplantısı yapılmış, Türk Tıp Tarihi Kurumu reisi sıfatiyle Prof. Dr. Akil Muhtar Özden ve arkadaşları konuşmuşlar ve Prof. Dr. Süheyl Ünver, Prof. Dr. Akil Muhtar Özden, kimyager Mustafa Nezvad ve Hüseyin Hüsnü Arsan tarafından bir likte hazırlanıp, Hüseyin Hüsnü Arsan tarafından bastırılan bir broşür de gelenlere dağıtılmıştır. Toplantıyı müteakip davetliler ve hastahanede çalışanlarla Esad Feyzi'nin kabri ziyaret edilip dualar edilmiştir.

Eczacı Hüseyin Hüsnü Arsan tarafından 500 nüsha olarak bastırılıp parasız dağıtılan broşürde, Esad Feyzi'nin hayatı ve röntgen sahasındaki ilk ve değerli çalışmaları hakkında izahat ve resimler vardır. Bu broşür «ölümünün 45 inci yıldönümünde ilk röntgencimiz Esad Feyzi» ismini taşımak ta, «Akil Muhtar Özden ve Süheyl Ünver» tarafından yazılıp İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü'nün 35 No. lu yayınını teşkil eylemektedir.

Dr. Esad Feyzi hakkında bu kadirbilirliği gösteren Hüseyin Hüsnü Arsan isimli himmet ve gayret sahibi şahıs da 1949 yılında, henüz 51 yaşında iken beka âlemine göçmüş ve amcası olan Esad. Feyzi'nin yanına gömülmüştür. Dindar, millet, vatan ve vazife âşığı, ahlâk ve fazilet sahibi, hayırsever bir insan olan merhum Hüseyin Hüsnü Arsan'ın hayatı da ayrıca üzerinde durulmağa değer. Nitekim onun ölümünün ilk senei devriyesi olan 1950 yılında, İstanbul'da basılan 88 sayfalık bir kitapta kendisinin hayat hikâyesi ve şahsiyeti dile gelmiştir.

Merhum Dr. Esad Feyzi ve Eczacı Hüseyin Hüsnü Arsanı rahmetle anarız.

Avukat Kemaleddin Nomer
İstanbul.

★ — **TEKKELERE DAİR NÜKTELER :**

Büyük amcam, filozof merhum Rıza Tevfik Beyden dinlemiş:

Rumelihisarındaki eski Bektaşi Şeyhi Nafi Baba, çok hoşsohbet, hazırcevap bir zatmış. Tekyenin çok geniş bağları varmış ve o sene üzüm pek bol olmuş. Can'lardan birisi gelip, Nafi Babaya demiş ki:

«— Baba erenler.. Bu sene üzümler çok bereketli oldu, ne yapalım?»

Nafi Baba, cevap vermiş:

«— Oh.. ne alâ. Konukom şuya dağıtınız.»

Birkaç gün sonra, aynı can, babanın karşısına dikilmiş:

«— Baba erenler.. Konukomşuya dağıttık, bitmiyor, kütüklerden fışkırıyor.»

«— Sokaktan gelip geçen lere verin...»

Arası bir müddet daha geçiyor. Can, yine Baba'nın karşısına çıkıyor:

«— Baba erenler.. Biz dağıttıkça bereketi arttı, koyacak kap kacak kalmadı. Ne yapalım?»

Nafi Baba, biraz düşündükten sonra, şöyle diyor:

«— Suyunu sıkın, küplere doldurun, üzerlerini de iyice kapatın. Bekleyin, bakalım Allah ne gösterir!..»

TARİH İLMİ VE CİDDİYET

(Baş tarafı 1301 inci sahifede)

zuhuyla meydana çıkacaktır.»

«Ben bu satırları sırf tarihi, hele millî tarihimizle yakından ilgili olaylarda, kalem sahiplerinin daha cidî, daha ağırbaşlı davranmalarını, fanteziye kaçan lâübaliliklerden kendilerini ve okurlarını korumalarını hulûsla temenni kasdiyle yazıyor, bu hususdaki uyarmamın da iyi niyetime bağışlanacağını umuyorum.»

«Millî konulardan bahsettim, zira aynı «Tarih Mecmuası» nın bundan evvelki 2 sayılı Mart nüshasında da buna benzer, fakat bu sefer millî tarihimizi ilgilendiren bir lâubaliliği var ki, bütün dünya denizcilerine varmak ısırtan Çanakkale zaferimizle alâkalı bulunduğu için, bence affı daha güç bir lâubaliliktir: Mahut 18 Mart 1915 hücumunda batan Fransız «Bouvet» zırhlısı yerine, yine iki sayfalık büyük bir tablo halinde, iki bacalı ve direği bacaların ortasında İtalyanların meşhur «Garibaldi» sınıfı bir zırhlı krüvazörünün resmi oturtulmuş!.. Halbuki, bütün dünya gemiseverleri de, benim gibi, bilirler ki, bu tip harb gemilerinden (üçü İtalyan, ikisi Japon, dördü de Arjantin) bahriyelerinde bulunmak şartiyle, hepsi de İtalyan yapısı, sade ve sadece yalnız dokuz zırhlı kruvazör vardı ve bu gemilerden hiçbiri, Türk yumruğunun dünya deniz tarihinin şeref sayfalarına kaydettiği, o muhteşem fakat düşmanlarımız hesabına hüsranla sonuçlanan hücum gününde, müttefiklerin gemileri arasında bulunmuyordu. Demek ki, o resmin de Çanakkale savaşı ile uzaktan yakından bir ilgisi yoktur.»

«Henüz yayınlanmıya başlayan ve daha üç sayısı çıkan bir tarih dergisinin, üç nüshasından ikisinde ve yalnız benim ihtisas sahamı ilgilendiren iki lâubalilik örneğini biraz fazla bulmaz mısınız?»

«Hulâsa kardeşim, nice fantaziye, göz boyamalara, alelâcele bulunuvermiş alâyişli resimlerle süslemek suretiyle gerçekten ayrılmalara en az müsait olan saha, tarihî olaylardır ve bu alanda ne kadar titiz, ne derece ciddî davranılırsa, okuyucuya o nisbette hizmet edilmiş olur kanaatindeyim. Gözlerinden öperim kardeşim.»

A. Cemaleddin Saracoğlu

Vilhelm'in gizli teşebbüsü

(Baştarafı 1328 inci sahifede)

için Bab-ı âli'den «— **Bir mesele-i mühimme üzerinde atebe-i ulyâya maruzat-ı şifâhiyede bulunması için irade...**» istirham etmiş, 7 Haziran 1905 de İstanbula gelmiş, Sadrıâzam Avlonyalı Ferid ve Hariciye Nâzırı Tevfik Paşalara hâdiseyi anlatmış, istizan üzerine, padişah kendisini kabul ederek, Kayzerin tekliflerini bütün teferruatiyle öğrenmiş, fakat meselenin kabinede müzakeresini irade etmemişti.

★ — **SULTAN HAMİD, STATÜKOYU BOZMUYOR :**

Fakat Sultan Hamid, bir macera çağını geçmişti: Onun biricik ümidi, **mevcut statükonun bozulmaması** idi. Vakıa, Alman İmparatorunun tavsiyesi, vatanını tarih ve coğrafya düşmanının sultasından kurtarmak için başvurulacak bir cik çare idi. Çünkü Pan-Slavizm, o hale gelmişti ki, yakın gelecekte Ruslar, ya doğrudan doğruya veya bir vasıta bularak Osmanlı Devletinin üzerine çullanacaklardı. Nitekim Balkan Harbi, daha sonra Birinci Dünya Harbi, bu gerçeğin tecellileri oldu.

Ülkede artık geleceği düşünen kafalar yoktu. Devlette de, fertte de biricik düşünce, «— **Bana dokunmıyan yılan bin yaşasın...**» felsefesi idi.

Sultan Hamid, böylesine bir teklifi benimsemek şöyle dursun, Petersburg'u ürkütmemek ve şüphelendirmemek için sefir Turhan Paşaya hususî talimat verdi.

İkinci Vilhelm, bu teşebbüsü ile elbette ki Osmanlı İmparatorluğunu kurtarmak değil, gün geçtikçe başına dert olan Balkanlara sokulmuş Rusya'yı zayıf düşürmek gayesinde idi. Bu gayede, hem Türklerin, hem Almanların müşterek menfaatleri vardı. Nitekim iki devlet, bu tarihten on yıl sonra, aynı safta, aynı işi başardılar amma, daha sonra olup bitenler, kolay olmıyan bu işin neticesini değerlendiremedi.

Ve cesaretli, memleketini böyle tarihî bir fırsat için iyi hazırlamış, kaybedilmiş haklarına tekrar sahip olabilmek için en uygun zamanı seçebilecek bir lider elinde tekrar kavuşulacak saadetler, heba oldu, gitti...

Gümülcineli İsmail

(Baştarafı 1308 inci sahifede)

3 — Fransada Caillaux - Kayyo ve Malvey'in hareketleri harp esnasında memleket dışına sürülmelerini istilzam eylemiş ise de — zaferin tahakkukuna rağmen — hakları teslim edilerek ikisi de âyan ve mebusana ve hattâ başvekâlet ikinci reisliğine lâyık görülmüşlerdir.

Fakiriniz Umumî Seferberlik sırasında henüz Türkiye harbe girmediği ağustos ve eylûl ayları içinde Kahire'de Elehrâm gazetesiyle bir sıra ve sürekli makaleler neşrederek, daha o zaman Umumî Harbe katılmanın memlekete ihanet olduğunu isbata çalıştım. Kanaat ve imanım bu idi.

Memleketin re'yi ve muvafakatı alınmaksızın, delice harbe girildi. Selânik'te neşir ve idare ettiğim «Beyan-ül hak» ve «Mücahede» gazetelerinde bu delilikleri, bu ihanetleri millete anlatmağa çalıştım. İşte yaptığım bu idi ve bundan ibaretti.

Fakîr-i pür taksîr ömür boyuncaki ef'al-i müstansenemin (iyi işlerimin) başında, bu devredeki hareketimi görmekte ve iftihar eylemekteyim. Ve bu hareketimle memleketime hizmet ettim. İmanım budur. Allahın huzurunda hesabını vermeğe hazırım.

Fakîr-i pür taksîr üç sene evvel harbi durdurarak elverişli haller ve şartlardan istifade ile sulh aktederek zarar ve felâketi durdurmak istedim. Maruzat-ı âcizânemdeki tereddüt, itiraz, cerh ve reddi calip maddeler ve noktalar hakkında her ân iddiamı isbat ve izaha âmade bulunduğumu arz ile sizi de benim gibi Allahın savn ve hıfz-ı Samedânîsine tevdi ederek ihtiramlarımı takdim eylerim efendim hazretleri. »

Fakat, Gümülcineli İsmail Nis'de bulunduğu günlerde de rahat durmamış ve Vahidettin ile sık sık temas ederek, onu bir takım kafadarlarile daha bir hayli karışık işlere de girişmiş olduğundan, uğradığı suikastin ; hangi işten doğan, ne biçim bir anlaşmazlığın neticesi olduğu bilinemez.

Musul petrollerini nasıl kaybettik?

(Baştarafı 1300 üncü sahifede)

★ — PETROL VE VATAN UĞRUNA SUSUZLUK SAVAŞI :

18 inci Alay Kumandanı Yarbay Mustafa Beyin aczi, gurup kurmay binbaşı Saffet Beyin yetersizliği, gurup kumandanı İsmail Hakkı Beyin kararsızlığı yüzünden bu fırsat kaçırılarak Çırnaf sırtlarında kalmıştık. Çölden ve arkamızdan da çevrilmiştik. Avcı alayının yaptığı yarma hareketi muvaffak olamamıştı. 28 ve 29 Ekim 1918 günleri de yerlerimizde aç, susuz, mıhlanmış kalmıştık. Musuldan gönderilen tek kanatlı bir Alman tayyaresinin düşman ateşine rağmen üzerimize bir kâğıt attığını gördük, fakat elimize geçmediğinden ne olduğunu anlıyamadık. Günlerden beri savaştığımızdan yorgunduk. Tamamen kuşatıldığımızdan aç ve susuzduk. Irak'ın yaz aylarındaki gölgede 55 derecelik sıcağı yoktu amma, yine güneş çarpmaları oluyordu.

Dicle nehrinden su almak için bir yüzbaşı kumandasında 110 kişilik bir müfrezemiz, boyunlarında yirmi beşer su matrası asılı olduğu halde savaşarak Dicle nehrine kadar sokulmuşlarsa da, İngilizlerin karşı kıyıdan yaptıkları topçu trampeti ve makineli tüfek ateşleri altında bir kısmı şehid ve bir kısmı da yaralı bırakılarak diğerleri su alamadan geri dönmüşlerdi. Nereden çıktıkları bilinmiyen çapulcu Araplar tarafından, kalan kahramanların soyulduğunu dürbünlerle gördüğümüzü üzülerek yazıyorum. Yedinci Alaydan bir kısım askerlerimizin su için yaptıkları süngü hücumunda, düşmanın biraz geri kaçtığını ve bir İngiliz Yüzbaşısı ile Hintli erleri esir aldıklarını gördük amma, su dolu bir matra dahi bırakmadıkları anlaşılmıştı.

GELECEK SAYIDA :

★ — Bir ihanetin ve ihmalin acı neticeleri...

★ — Açlıktan insan eti yiyenler.

★ — Seferin bilânçosu.

Cerbe Deniz Savaşı

(Baştarafı 1297 nci sahifede

zırlıklarla geçirdik. Düşman önce Trablus, sonra da Cerbe'ye hareket etti. Bu adanın şeyhleriyle evvelden anlaştıkları için kuvvetli bir kale ve tabya yaptılar.

Bizim ordu ve donanmamız ise, ilkbahar başında Çanakkale'de toplanıp Mora'daki Meton limanına yollandı. Deniz beyleriyle kaptanlarımız orada birleşerek — bütün hazırlıklarını tamamladıktan sonra — dümenlerini **(CERBE)** ye kırdılar.

Piyâle Paşa Cerbe önünde görünür görünmez, düşman sürülerinin üzerine bir kasırga gibi saldırdılar.

Piyâle Paşa, İstanbul'a yazdığı mektubunda, Türk zaferiyle neticelenen bu savaşın üç gün üç gece sürdüğünü bildiriyor.

Mağrur İspanyollarla Cenevizler, bu müthiş bozgunu bir türlü hazmedemiyerek, yeniden savaş hazırlığına giriştiler. Fakat, boşuna... Bütün gayret ve emelleri, Akdenizin derinliklerine gömülüp gitti...

Kartalın ölümü

(Başatarafı 1288 inci sahifede)

mış, sevdiği kimselere bir miktar para, ya da bir hâtıra bırakmağı ihmâl etmemişti. Ayrıca : « **Kemiklerim çok sevdiğim Fransız halkının arasına, Paris'ten geçen Seine nehrinin kıyılarına gömülsün,**» dedi.

Son sözleri şunlar oldu : «**İngiliz oligarşisi ve onun kiralık kaatili tarafından katledildim, vaktinden önce ölüyorum.**»

Onu adanın bir köşesine gömdüler. Mezarının başında basit bir taş sütun vardı. Üzerinde ad-san yoktu. Sadece : « **Burada yatıyor** » sözleri yazılıydı.

Napoleon'un kemikleri, vâsiyetine uyularak, ancak 1840 ta Fransa'ya getirildi, Malûl Gazilere mahsus Invalides konağı kilisesinin muhteşem kubbesi altına gömüldü.

Yaşadığı çağ üzerinde çok derin etkiler yapan, bugün dahi yaşayan müesseseler kuran, dünyanın en büyük başbuğlarından biri olan, fakat beslediği muazzam yükselme hırsı yüzünden hem kendini, hem Fransa'yı mahveden bu «Küçük Korsikalı», ebedî uykusunu işte o muhteşem kubbenin altında, Seine nehri kıyılarında ve çok sevdiği Fransız halkının arasında uyuyor...

Ali Suavi'nin Çırağan baskını

(Baştarafı 1270 inci sahifede)

lim...» demiş, bir ân odayı terkederek, o gün bir daha tahkik heyetine dönmemişti. Tahkikat sonunda anlaşılmıştı ki, ihtilâl muvaffak olup Sultan Murad tekrar tahta geçmiş olaydı, Ali Suavî, Şeyhülislâm olacaktı. Ölümünden sonra İngiltereye dönen refikasının anlattıklarına göre, sarıklı ihtilâlcinin büyük gayesi, İslâm dinini aslî safiyetine döndürecek ıslâhatı başarmaktı.

Kanlı ihtilâlin arkasında, içyüzü hâlâ karanlıkta kalan aydınlık fikirler ve gayeler olduğuna hiç şüphe yoktu. Bu gerçeğin ilk ve son teminatı da, Ali Suavî'nin şahsiyeti idi. Nitekim, bir odun parçasının insafsız ve zâlim vuruşu ile sona eren bu hayatı temsil ettiği ilk Türkçülük anlayışı ile, Paris gurbetinde yazdığı «Hiyve Hanlığının âkibeti » ile, tercümeye başladığı Kur'an-ı Kerim ile, Türkçeyi yabancı kelimelerden kurtarma gayreti ile hâlâ tanımıyoruz : Sultan Hamid « bazı şeyler » sezinlemişti ki, hâdise için neşriyatı kesin olarak yasakladı. Yaşıyanlar için bir daha «korkulacak hâdiseler » önlenmesi için bütün tedbirler alındı, Sultan Murad tam bir hapis hayatına sokuldu, hâdiseye adları karışanların nâm ve nişanları ortadan silindi, fakat, fakat Ali Suavî'nin adı bir daha anılmadı...

Ve, fırtınalar içinde, binbir macerâ ile dolu geçen, kafasında bugün de taptaze olan düşüncelerini bile anlatmak fırsatı bulamıyan, benzerine az rastlanan, tezadlar dolu bir insanın mezarı bile, yıllarca meçhul kaldı.

AÇIK HABERLEŞME

Sayın Kudsi Mihrioğlu - İstanbul.

Bektaşîler, Yeniçeri Ocağının yıkılışını takiben İkinci Sultan Mahmut tarafından esaslı bir takibe maruz kalmışlar, çoğu İstanbul'dan sürülmüş, tekkeleri kapatılmıştı. Bahsettiğiniz hâdise, bu devreye rastlar. PERİŞAN BABA'nın «nefes» lerinde Bektaşilik meyli ve bağlantısı açıktır :

PERİŞAN erenler yolunu izler,
Ser verir, sırrını sinede gizler,
Her kimler ki sual ederse bizler:
Hünkâr Hacı Bektaş fukarasıyız.

Sorduğunuz suallerin cevablarını İNANÇLAR YOLUYLA İKTİDAR MÜCADELESİ serimizde bulmuş olmanızdan memnunum. Sayın profesörünüzün bu yazı serimiz hakkındaki teşhisi doğrudur ; Tarikatler, toptan inkâr ve reddedilecek müesseseler değildir. Allaha giden yolları arıyan ve bulan her emek mukaddestir. Ötesinin fanî ve siyasî çıkarlarının bedbaht yolcuları ile uğraşmıya, hattâ kırılmıya değmez : Acımak kâfidir. Hürmetlerimiz.

Sayın Ali Galib Alverdi - Antep.

Dostunuz az söylemiş, hattâ hakikatleri konuşturmamış... İzin verin de Size, Peçevî İbrahim Efendinin, ölümünden sonra resmî kayıtlara göre, Padişah adına el konulan Sadrıazam Rüstem Paşanın servetinden bazılarını sıralıyalım :

El yazması 5000 kitabı bulunan kütüphane, 780.000 altın, **(bugünkü değeri ile 100 milyona yakın nakit para yâni...)** 170 köle, 290 cariye, 3100 cins at, 1160 baş katır, 80.000 sarıklık tülbend, kıymetli kumaşlardan yapılmış 3500 hil'at, 2000 zırh, 6000 gümüş eğer, 500 elmaslı altın eğer, 860 kabzaları elmaslı kılıç, 1500 gümüş miğfer, 1000 gümüş şeşper, 33 parça kıymetli elmas, 1000 yük külçe gümüş, Anadolu ve Rumelinde, Afrika kıyılarında 1200 çiftlik, Anadolu ve Rumelinde 467 çark değirmen.

Paşanın terekesinden çıkan fildişi. elmas, altın işlemeli bir satranç takımı için Venedik balyozu Nikometti «— **Değeri bizim on kadırgamızdan üstündür..**» der. Rüstem Paşanın bütün servetinin elli milyon altını aştığı kaydedilir. Yâni bizim bugünkü kâğıt para değerimizle yedi milyar lira... Evet, yanlış anlatmış olmıyalım : Yedi milyar lira!...

Hadım Süleyman Paşa'nın o meşhur Hind seferi sonunda devlet hazinesine gönderdiği « servet » arasında, kilitlerine kurşun dökülmüş 300 sandık dolusu altın ve elmas vardı.

Bizim imparatorluğumuzun haşmet devrinde, dünyanın varlığının bizde toplandığı rivayet değil, tarih gerçeğidir. Bunu inkâr etmekle elimize ne geçiyor, doğrusu ben anlamıyorum. Bu servetin iyi kullanılıp kullanılmadığı, neden kaybedildiği, hattâ ona lâyık olup olmadığımız dahi ayrı meseledir. Bunları birbirine karıştırmazsak daha mantıkî hareket etmiş olmaz mıyız? Hürmetlerimiz.

Sayın Mihran Göğüşoğlu - İstanbul.

Bahsettiğiniz hâdiseleri bugün, aktüel bir çehre içinde ortaya atmakta ne fayda var? Şu kadarını söyliyelim ki, tarihin hiçbir devrinde, esas hâkimiyeti Türklük olan hiçbir iktidar, kendi himaye ve adalet duygularına nefsini emanet etmiş olan hiçbir tâbi kuvvetin haklarını inkâr etmiş değildir. Aradan 50 yıl geçtikten sonra, nasıl ve ne maksatlarla ortaya atıldığı malûm olan bir ERMENİ MESELESİ üzerinde, elimizde, Teşkilât-ı Mahsusa'nın öyle vesikaları var ki, bunların ortaya koyacağı gerçekler — emin olunuz ... — Türklerden gayrısı için utanç olur. Şu cennet vatanda, bırakalım da, din, an'ane, hattâ milliyet hürriyetleri esası üzerinden her ırk ve kavim kardeşçe yaşasın... Sevgi ve teşekkürlerimiz.

şını takiben İkinci Sultan Mahmut tarafından esaslı bir takibe maruz kalmışlar, çoğu İstanbul'dan sürülmüş, tekkeleri kapatılmıştı. Bahsettiğiniz hâdise, bu devreye rastlar. PERİŞAN BABA'nın «nefes» lerinde Bektaşilik meyli ve bağlantısı açıktır :

PERİŞAN erenler yolunu izler,
Ser verir, sırrını sinede gizler,
Her kimler ki sual ederse bizler:
Hünkâr Hacı Bektaş fukarasıyız.

Sorduğunuz suallerin cevablarını İNANÇLAR YOLUYLA İKTİDAR MÜCADELESİ serimizde bulmuş olmanızdan memnunum. Sayın profesörünüzün bu yazı serimiz hakkındaki teşhisi doğrudur ; Tarikatler, toptan inkâr ve reddedilecek müesseseler değildir. Allaha giden yolları arıyan ve bulan her emek mukaddestir. Ötesinin fanî ve siyasî çıkarlarının bedbaht yolcuları ile uğraşmıya, hattâ kırılmıya değmez : Acımak kâfidir. Hürmetlerimiz.

Sayın Ali Galib Alverdi - Antep.

Dostunuz az söylemiş, hattâ hakikatleri konuşturmamış... İzin verin de Size, Peçevî İbrahim Efendinin, ölümünden sonra resmî kayıtlara göre, Padişah adına el konulan Sadrıazam Rüstem Paşanın servetinden bazılarını sıralıyalım :

El yazması 5000 kitabı bulunan kütüphane, 780.000 altın, **(bugünkü değeri ile 100 milyona yakın nakit para yâni...)** 170 köle, 290 cariye, 3100 cins at, 1160 baş katır, 80.000 sarıklık tülbend, kıymetli kumaşlardan yapılmış 3500 hil'at, 2000 zırh, 6000 gümüş eğer, 500 elmaslı altın eğer, 860 kabzaları elmaslı kılıç, 1500 gümüş miğfer, 1000 gümüş şeşper, 33 parça kıymetli elmas, 1000 yük külçe gümüş, Anadolu ve Rumelinde, Afrika Paşanın terekesinden çıkan inciler, elmas, altın işlemeli bir satranç takımı için Venedik balyozu Nikometti «— **Değeri bizim on kadırgamızdan üstündür..**» der. Rüstem Paşanın bütün servetinin elli milyon altını aştığı kaydedilir. Yâni bizim bugünkü kâğıt para değerimizle yedi milyar lira... Evet, yanlış anlatmış olmıyalım : Yedi milyar lira!...

Hadım Süleyman Paşa'nın o meşhur Hind seferi sonunda devlet hazinesine gönderdiği « servet » arasında, kilitlerine kurşun dökülmüş 300 sandık dolusu altın ve elmas vardı.

Bizim imparatorluğumuzun haşmet devrinde, dünyanın varlığının bizde toplandığı rivayet değil, tarih gerçeğidir. Bunu inkâr etmekle elimize ne geçiyor, doğrusu ben anlamıyorum. Bu servetin iyi kullanılıp kullanılmadığı, neden kaybedildiği, hattâ ona lâyık olup olmadığımız dahi ayrı meselédir. Bunları birbirine karıştırmazsak daha mantıkî hareket etmiş olmaz mıyız? Hürmetlerimiz.

Sayın Mihran Göğüşoğlu - İstanbul.

Bahsettiğiniz hâdiseleri bugün, aktüel bir çehre içinde ortaya atmakta ne fayda var? Şu kadarını söyliyelim ki, tarihin hiçbir devrinde, esas hâkimiyeti Türklük olan hiçbir iktidar, kendi himaye ve adalet duygularına nefsini emanet etmiş olan hiçbir tâbi kuvvetin haklarını inkâr etmiş değildir. Aradan 50 yıl geçtikten sonra, nasıl ve ne maksatlarla ortaya atıldığı malûm olan bir ERMENİ MESELESİ üzerinde, elimizde, Teşkilât-ı Mahsusa'nın öyle vesikaları var ki, bunların ortaya koyacağı gerçekler — emin olunuz ... — Türklerden gayrısı için utanç olur. Şu cennet vatanda, bırakalım da, din, an'ane, hattâ milliyet hürriyetleri esası üzerinden her ırk ve kavim kardeşçe yaşasın... Sevgi ve teşekkürlerimiz.

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar
MEMLEKET DIŞI
BANKA İŞLERİNİZ
için de
TÜRK TİCARET BANKASI
EMRİNİZDEDİR

TÜRK TİCARET BANKASI

KÜLTÜR YAYIN 9

Aradığınız şans ANADOLU BANKASI'nda

ANADOLU
BANKASI

Geçmiş çağlarda:

BURSA BÜRÜMCÜKLERİ,
ÜSKÜDAR ÇATMALARI,
ANKARA SOF ZÎBÂLARI,

El sanatları zevk şaheserleri olarak kıtalarda hayranlık toplardı

Bugün:

akfil

Kumaşları

Türk pamuğunu, günümüzün tekniği ve milli zevkle kucaklaştırarak dünya pazarlarında temsil ediyor.

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 3 SAYI : 16 MAYIS 1965 FİATI : 250 Krş.

İkinci Abdülhamid ve İkinci Vilhelm

LÛGATÇE

Ariza : Dilekçe.
Arşın : 68 cm. bir uzunluk ölçüsü.
Aşair : Aşiretler.
Ber mucibi irade: Padişah emri ile.
Bid'ad : Sonradan olma.
Biyad : Uyanıklık.
Biat : Birinin hâkimliğini kabul etme.
Celâdet : Kahramanlık.
Cerh : Yaralama, kabul etmeme.
Cezbe : Kendine doğru çekme.
Cihad-ı Mukaddes: Bütün Müslümanların savaş için tek bayrak altında toplanması.
Cülûs : Tahta çıkma.
Destrest: El uzatma.
Dilhah : Gönül isteği, gönül arzusu.
Duçar : Yakalanmış, bulaşmış.
Emvaç : Dalgalar.
Enbiya : Peygamberler.
Enzar : Nazarlar.
Evrak-ı müsbite : İsbata yarayan evrak.
Eyyam : Günler.
Eşedd-i ihtiyaç: Fazla ihtiyaç.
Fâkir-i pür taksir : Günahla yüklü kişi. (Tevazu makamında kullanılırdı.)
Fidye : Kurtuluş akçası.
Fitrî : Anadan doğma.
Fonksiyon : İş.
Fünun-u bahriye : Deniz ilmi.
Hakayık-ı fenniye : Fennî gerçekler.
Haliya : Boş.
Hâmi : Koruyan, himaye eden.
Haşredek : Mahşere kadar
Hektar : Bir arazi ölçüsü.
Herçebâdâbad: Ne olursa olsun.
Hıfz-ı semedâni : Tanrının koruması.
Hil'at : Rütbe alâmeti, kürk.
Hiyn-i hacet : Sonradan lâzım olma hali.
Hulûl : Girme.
Hüsran : Zarar, ziyan.
İhlâs : Kalb temizliği.
İktiza : Lâzım gelmek.
Ilga : Kaldırma.
İlham-ı rabbanî : Tanrı ilhamı.
İnhidam : Çöküntü.
İnsiyakî : İçgüdüye ait.
İntibah : Uyanma, uyanış.
İntaç : Netice.
İrtişa : Rüşvet.
İstihdaf : Hedef tutma.
İstilzam : Lüzumu olma.
İstimdat : İmdat isteme.
İstizan : İzin isteme, danışma.
İtmam : Tamamlama.
İttihaz : Kabul etme.
Kaptan-ı derya : Amiral.
Keşt-ü güzar : Gezip dolaşma.
Liva : Bayrak, sancak, fırka.
Maide : Ziyafet, yemek.
Marseyyez: Fransızların millî marşı.
Mebni : Üzerine kurulmuş.
Meflûç : Felç olmuş.
Mehdî : Hidayete erişmiş, 12 imamdan 10 uncusu.
Mel'anet : Mel'unluk, kötülük.
Melekât : Melekeler, duygular.
Menfur : Nefret edilir.
Menşe : Kök.
Menzil be menzil : Konaktan konağa.
Merbut : Bağlı.
Merkum : Yazılmış, adı geçen.
Mesarif-i rahiye : Yolluk, harcırah.
Mesrûr : Sevinçli.
Meyus : Hüzünlü.
Mezbah : Kurban kesmeğe mahsus yer.
Mihmandar : Ev sahibi.
Mizan : Ölçü.
Muazzez : Aziz olan.
Mucib-i muhassenat : İyiliklere sebep.
Muhasım : Düşman.
Muttarit : Fasılasız.
Muvasala : Ulaştırma.
Müşâşat : Yoldaşlık.
Münadî : Tellâl.
Münezzeh : Tenzih edilmiş.
Münferit : Tek, yalnız.
Müsteşrik : Şarka ait bilimleri bilen âlim.
Naip : Vekil.
Nâs : İnsanlar.
Nebî : Peygamber.
Nâdan : Alçak.
Necat yolu : Kurtuluş yolu.
Nesh : Çıkarma, kopya etme.
Nevakıs : Noksanlıklar.
Nusret : Zafer.
Saî : Ulak, haberci.
Saika : Yıldırım.
Sancak : Eski mülkî taksimatta vilâyetle ilçe arasında bir bölüm.
Savn : Oruç.
Sefain : Gemiler.
Sefine : Gemi.
Sevahil : Sahiller.
Sukut : Düşüş.
Sulta : Otorite.
Şehzâde : Padişahın erkek çocuğu.
Şeyh-ül meşayih : Şeyhler şeyhi.
Şerait : Şartlar.
Şeşper : Altı dilli topuz.
Şuabat-ı askeriye : Askerî sınıflar.
Tahrif : Değiştirme, bozma.
Tahsin : Aferin.
Tâlik : Erteleme, sonraya bırakma.
Tahtel hıfz : Silâhlı kuvvetlerin muhafazası altında.
Tahtıa : «Hata» dan. Hatalı sayma, birine kusur bulma, yanlışını çıkarma.
Tahtnişîn : Tahta oturan, hükümdar.
Takabbül : Üstüne alma, kabullenme.
Techiz : Cihazlandırma.
Tedafüî : Savunmaya ait.
Tefekkür : Düşünce.
Temevvüç : Dalgalanma.
Tensik : Eksiltme.
Tereke : Ölenin arkasında bıraktığı mal.
Teslih : Silâhlandırma.
Tilmiz : Çırak, kalfa.
Ulûm-u Arabiyye : Arab ilimleri.
Umran : Mamurluk.
Ummet : Bir peygambere inanan topluluk.
Vabeste : Bağlı.
Vahdaniyet : Tanrı birliği.
Vakanüvis : Günü gününe tarihî olayları kayd eden tarihçi.
Varoş : Banliyö.
Vezaif : Vazifeler.
Yar-ü ağyar : Dost ve düşman.
Zuâfâ : Zayıf kimseler.